

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra filmových studií

Bakalářská práce

Mgr. Ivan David

Zrození předpisu z ducha doby:

**Dlouhá legislativní cesta k vládnímu nařízení č. 72/1948 Sb., o zřízení
a organizaci státního podniku „Československý státní film“**

The Birth of a Law from the Spirit of the Era:

The Long Legislative Journey to the Statutory Order No. 72/1948 Coll. On Foundation and
Organisation of the “Czechoslovak State Film”, State Enterprise

Praha 2013

Vedoucí práce: Mgr. MgA. Tereza Czesany Dvořáková, Ph.D.

PODĚKOVÁNÍ

Za cenné rady a připomínky, jakož i za mimořádně laskavý přístup děkuji vedoucí své bakalářské práce Mgr. MgA. Tereze Czesany Dvořákové, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu

V Praze, dne 5. září 2013

.....
Ivan David

Klíčová slova (česky):

film, kinematografie, právo, státní podnik, vládní nařízení, třetí republika, Československo 1945–1948, únor 1948, znárodnění, dekrety prezidenta republiky

Key words (in English):

film, cinematography, law, state enterprise, statutory order, third republic, Czechoslovakia 1945–19481945–1948, February 1948, nationalisation, Presidential Decrees

Abstrakt (česky)

Práce pojednává o legislativních pracích na dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu, kterým byl na území Československa vytvořen státní filmový monopol, a zejména pak o legislativních pracích v letech 1945–1948, jejichž cílem bylo vytvořit právní předpis zabývající se organizací státního filmového podnikání. Práce je rozdělena do dvou hlavních částí, a to na část obecnou a na část zvláštní. Obecná část se zabývá dobou tzv. třetí Československé republiky (1945–1948) z politického, právního, ekonomického i kulturního hlediska. Zvláštní část se pak zabývá vlastními legislativními pracemi vedoucími k přijetí vládního nařízení č. 72/1948 Sb., o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“.

Abstract (in English):

The thesis deals with the legislative works on the Presidential Decree no. 50/1945 Coll. On Measures in the Area of Film, which constituted the state film monopoly in Czechoslovakia, and mainly with the legislative works in the years 1945–1948, that aimed at creating a law dealing with the organisation of the state film enterprise. The thesis is divided into two main parts, the general part and the special part. The general part deals with the era of the so-called third Czechoslovak Republic (1945–1948) from the political, legal, economic and cultural point of view. The special part deals with the particular legislative works leading to the adoption of the Statutory Order no. 72/1948 Coll. On Foundation and Organisation of the “Czechoslovak State Film”, State Enterprise.

Obsah

1 ÚVOD.....	1
2 OBECNÁ ČÁST. TŘETÍ REPUBLIKA (1945–1948): MEZI PSEM A VLKEM	3
2.1 POJEM, DATACE A ZÁKLADNÍ HISTORICKÝ KONTEXT TŘETÍ REPUBLIKY	3
2.2 POLITICKÝ A EKONOMICKÝ SYSTÉM TŘETÍ REPUBLIKY.....	5
2.2.1 První vláda Zdeňka Fierlingera (4. 4. 1945 – 6. 11. 1945)	6
2.2.2 Druhá vláda Zdeňka Fierlingera (6. 11. 1945 – 2. 7. 1946)	12
2.2.3 První vláda Klementa Gottwalda (2. 7. 1946 – 25. 2. 1948)	14
2.2.4 Druhá vláda Klementa Gottwalda (25. 2. 1948 – 15. 6. 1948)	18
2.3 PRÁVO A LEGISLATIVNÍ PROCES V DOBĚ TŘETÍ REPUBLIKY	21
2.4 PROVIZORNÍ PRÁVNÍ REGULACE A ORGANIZACE KINEMATOGRAFIE V DOBĚ TŘETÍ REPUBLIKY	29
2.5 KULTURNÍ PROSTŘEDÍ A FILMOVÝ ŽIVOT TŘETÍ REPUBLIKY	34
2.6 MINISTERSTVO INFORMACÍ A VLIV KSČ NA FILMOVOU POLITIKU.....	44
3 ZVLÁŠTNÍ ČÁST. LEGISLATIVNÍ PRÁCE VEDOUcí K VLÁDNíMU NAŘíZENí Č. 72/1948 SB.....	55
3.1 PŘíPRAVA A PŘíJíMÁNí DEKRETU PREZIDENTA REPUBLIKY Č. 50/1945 SB., O OPATŘENíCH V OBLASTI FILMU	55
3.2 PRVNí POKUSY O PŘíJETí PROVÁDĚCíHO VLÁDNíHO NAŘíZENí, 1945–1947.....	71
3.3 íNICIATIVNí POSLANECKý NÁVRH NA VYDÁNí ZÁKONA O DALŠíCH OPATŘENíCH V OBLASTI FILMU, 1947–1948.....	89
3.4 PŘíJíMÁNí VLÁDNíHO NAŘíZENí Č. 72/1948 SB., O ZŘíZENí A ORGANISACI STÁTNíHO PODNIKU „ČESKOSLOVENSKý STÁTNí FILM“, 1947–1948	101
4 ZÁVĚR.....	111
5 SEZNAM POUŽíTÉ LITERATURY.....	115
6 SEZNAM ZKRATEK.....	120
PŘíLOHA 1. DEKRET Č. 50/1945 SB.....	I
PŘíLOHA 2. VLÁDNí NAŘíZENí Č. 72/1948 SB	III

Předmluva

Je-li co zralé pro postátnění, pak je to film!

Prezident republiky Edvard Beneš při manifestační schůzi s filmaři 2. 8. 1945¹

Bakalářskou práci na téma tvorby a přijímání předpisů z oblasti veřejnoprávní regulace² filmového průmyslu v období mezi koncem druhé světové války a nastolením komunistické diktatury sovětského typu po tzv. Vítězném únoru 1948 jsem si zvolil v zásadě ze dvou důvodů: první z nich budu pro účely této předmluvy zjednodušeně nazývat romantickým a druhý z nich pragmatickým.

Romantickým důvodem výběru daného tématu je mé osobní zaujetí dějinami českých zemí ve 20. století, zejména pak těmi jejich kapitolami, které následovaly po tzv. Mnichovském diktátu: dusná atmosféra tzv. druhé republiky, vnucený vznik teroristického loutkového státu Protektorát Čechy a Morava, heydrichiáda atd. Z tohoto dějinného „podhoubí“ vyrostla s porážkou nacistické Třetí říše v roce 1945 celospolečenská poptávka po novém politickém systému, který by pro příště zcela vyloučil možnost opakování právě skončeného období, jež bylo obecně vnímáno jako národní tragédie a potupa. Tak byl v obnoveném Československu již v průběhu několika prvních poválečných měsíců vybudován systém tzv. socializující nebo též lidové demokracie, ve kterém byla se zavedením modelu Národní fronty Čechů a Slováků de facto zrušena politická opozice, mezinárodní orientace státu se přesunula ze Západu na Východ (byť se oficiálně hovořilo o

¹ Dle většiny autorů byla tato slavná věta prezidentem republiky dr. Edvardem Benešem pronesena až 11. 8. 1945 při vlastním podpisu znárodňovacího dekretu č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu. Podle přímých pamětníků byl však uvedený bonmot prezidentem vysloven již 2. 8. 1945 při manifestační schůzi s filmaři. Vzhledem k tomu, že nevím o žádných přímých důkazech svědčících o pronesení věty při podpisu dekretu, přikláním se k onomu dřívějšímu datu. Srov. např. Jak byl znárodněn československý film: Svědectví a dokumenty (I). *Film a doba* 11, 1965, č. 2, s. 78 [osobní vzpomínka Elmara Klose].

² Jedním z nejrozšířenějších druhů klasifikace právních norem (napříč prakticky všemi právními odvětvími) je dělení těchto norem na normy veřejnoprávní a normy soukromoprávní. Tato klasifikace – obecně známá již od dob klasického římského práva – vychází z rozlišování kritéria metody právní regulace: velmi zjednodušeně můžeme říci, že soukromoprávní normy regulují vztahy mezi rovnoprávnými subjekty (typicky mezi jednotlivými občany navzájem), zatímco veřejnoprávní normy regulují vztahy mezi subjekty, z nichž jedny jsou mocensky nadřazeny druhým (typicky vztah státu vůči občanovi). Více viz např. Aleš Gerloch, *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2004, s. 124–126.

ČSR jako o „mostu“ mezi Východem a Západem) a v neposlední řadě došlo k dosud rozsahem nevídanému znárodnění klíčových průmyslových podniků, dolů, bank, pojišťoven atd. Jedním ze znárodněných průmyslových odvětví – které patřilo k těm, jež byla znárodněna zcela, resp. bez podstatnějších výjimek – byl československý film, a to v oblasti filmové výroby (produkční společnosti, ateliéry, laboratoře), distribuce (distribuční společnosti, export) i uvádění (kina).

Pragmaticky jsem si dané téma zvolil proto, že dle mých informací nevznikla dosud komplexní práce o filmovém právu³ tohoto období, nevznikla však zřejmě ani dílčí práce, která by se zaměřovala alespoň na dobový legislativní proces, ve kterém byly přijímány předpisy filmového práva veřejného. K zaplnění této pomyslné „mezery“ se snaží předkládaná práce alespoň částečně přispět.

Meritum této bakalářské práce je členěno na obecnou a zvláštní část.

V obecné části je v jednotlivých kapitolách postupně nastíněn kontext tzv. třetí republiky, a to z hlediska historického, politického, ekonomického, právního i kulturního. Systematicky je obecná část pojednána tak, že se od zcela nejabstraktnějších otázek (datace třetí republiky, celkové obrysy politického systému apod.) snaží přesouvat k otázkám stále konkrétnějším; úvodní kapitoly obecné části je tedy třeba chápat jako základní nastínění rámce, ze kterého vyrůstal „duch doby“, jenž vždy významně podmiňuje formování právních předpisů.⁴ Zvláštní kapitola je v obecné části věnována dobovému ministerstvu informací, do jehož gesce spadaly otázky státní filmové politiky, a dále pak úloze KSČ, která hrála již v této době klíčovou (byť často neformální) roli při vytváření a aplikaci dané filmové politiky. Speciálně je pak pojednáno též o provizorním řízení kinematografie za stavu neexistence prováděcí normy ke znárodnovacím dekretu.

³ Filmovým právem v této práci obecně rozumím nekodifikovaný a různorodý soubor norem ze soukromoprávní i veřejnoprávní oblasti, jejichž společným jmenovatelem je přímá či nepřímá regulace výroby a exploatace filmu. Více viz např. Jaroslav Jablonský; Jiří Langer; Václav Šefrna, *Filmové právo*. Praha: Ekonomická knihovna Edičního sboru Československého filmu při Ústřední půjčovně filmů pro vnitřní potřebu a odborné zájemce 1959. Jaroslav Jablonský; Jiří Langer; Václav Šefrna, *Filmové právo (dodatek)*. Praha: Ústřední ředitelství Československého filmu – Ústřední půjčovna filmů, tiskové oddělení 1962. Jiří Hora, *Filmové právo*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart 1937. Karel Knap, *Přehled práva filmového*. Praha: Knihovna Filmového kurýru 1945. Jindřich Procházka, *Film v právu původském*. Praha: Československé filmové nakladatelství v Praze 1947.

⁴ Čtenář obeznámený s tímto základním dobovým rámcem může tedy úvodní kapitoly obecné části přeskochit, neboť se přímo nedotýkají vlastního tématu této práce (jakkoli jsou dle názoru autora důležité pro jeho plné pochopení).

Zvláštní část bakalářské práce se již věnuje popisu legislativních příprav a prací postupně směřujících k přijetí prvního prováděcího vládního nařízení ke znárodňovacímu dekretu. V první kapitole je pojednáno o přijímání vlastního dekretu č. 50/1945 Sb., které v mnohém předznamenalo i determinovalo legislativní práce následující. Druhá kapitola se věnuje prvním, neúspěšným pokusům o přijetí prováděcího vládního nařízení v letech 1945–1947. Třetí kapitola se zabývá pokusem o vyřešení neutěšené situace přímou novelizací dekretu č. 50/1945 Sb. iniciativním poslaneckým návrhem na vydání zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu, který byl tzv. „sokolskými poslanci“ předložen Ústavodárnému národnímu shromáždění na podzim roku 1947. Čtvrtá a poslední kapitola sleduje přijímání finální podoby prvního prováděcího vládního nařízení v letech 1947–1948. V celé zvláštní části si všímám pouze těch legislativních připomínek a s nimi souvisejících skutečností, které považuji za podstatné, zajímavé a/nebo důležité (nesleduji zde tedy například přípravu právních předpisů z hlediska jejich pouhé formální úpravy, postupně prováděné drobné obsahové změny těchto předpisů nemající vliv na jejich celkový smysl a vyznění apod.); rovněž se v této práci nezabývám specifickou situací na Slovensku.

Při psaní své práce jsem vycházel z poznatků získaných studiem primárních i sekundárních pramenů. Z primárních pramenů sem patří zejména archivní materiály z fondu Úřadu předsednictva vlády (který nejuceleněji dokumentuje legislativní proces sledovaný touto prací), z fondu Ministerstva informací (který mimo jiné zachycuje některé prvotní návrhy prováděcího vládního nařízení a pracovní porady s nimi spojené, či organizační strukturu V. filmového odboru Ministerstva informací a tzv. Československé filmové společnosti) a v neposlední řadě i z fondu ÚV KSČ s označením 19/7 Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení 1945–1952 (který mimo jiné dovoluje utvořit si plastičtější představu o některých klíčových protagonistech zkoumaného legislativního procesu).

V oblasti sekundární literatury jsem pak čerpal zejména z textů týkajících se obecné historie, právní historie, filmové historie a kulturní politiky ve sledovaném období. Úplný seznam užitých pramenů primární i sekundární literatury je obsažen v závěru této bakalářské práce. Způsob citací se snaží co nejpřesněji dodržovat normativní pravidla zakotvená v aktuálních Pravidlech bibliografické citace pro katedru filmových studií.⁵

⁵ Katedra filmových studií FF UK: Pravidla bibliografické citace pro katedru filmových studií. Dostupná na WWW: film.ff.cuni.cz/rozcestnik/metodika/biblio_citaceKFS.pdf [cit. 11. 5. 2013].

1 Úvod

Jsem technik, pane prokurátore, ale pokud se pamatuju, tak se socialismus v Československu začal budovat už v pětáctýřicátém.

Z filmu *Obžalovaný* (ČSSR 1964, režie Ján Kadár, Elmar Klos)

Dějiny píší vítězové, a jelikož každé vítězství – ač se třeba v daný okamžik jeví jako předurčené k existenci „na věčné časy“, či dokonce ustavující „konec dějin“ – je pomíjivé, podléhá i historický narativ neustálým korekturám. Přesto existují historická údobí, jejichž určitá interpretace se již natolik zažila a stala součástí obecného historického povědomí většinové společnosti, že se tato interpretace jako taková zdá být odosobněnou, objektivní, zachycující „skutečnou pravdu“, a tedy nemající reálné alternativy.

Období tzv. třetí Československé republiky (květen 1945 – únor 1948) patří k těm, která se zdají dosud úspěšně unikat více či méně jednotnému obecně přijímanému výkladu. Důvodů, proč tomu tak je, se dá jistě nalézt více. Nemalou roli však bezpochyby hraje skutečnost, že se toto období svou „tranzitní“ povahou⁶ přímo bytostně vzpírá jakékoliv černobílé interpretaci. Sdílí tím vlastně osud mnohých dalších „přechodových“ etap ve světových i našich dějinách – vedle např. tzv. druhé Československé republiky (říjen 1938 – březen 1939) či období mezi sovětskou invazí do ČSSR a nastolením normalizačního kurzu v KSČ (srpen 1968 – duben 1969). Tyto „nemastné neslané“ historické etapy jaksí nelze jednoznačně uspokojivě kategorizovat, opatřit štítkem a zařadit do příslušného šanonu v pomyslné dějinné kartotéce.

Z naznačených důvodů se nezřídka stává, že zmíněná „nepohodlná“ období jsou v oficiálním příběhu dějin ignorována, odbyta několika poznámkami pod čarou, popř. rovnou necitlivě včleněna do některého zdánlivě jednoznačnějšího období, které předcházelo či následovalo. Je příznačné, že u nás dosud nevyšla žádná ucelená historická

⁶ Při hlubší úvaze si nelze nevšimnout, že zcela *každé* historické údobí je nestabilní, tranzitní a ve své absolutní komplexnosti nezachytitelné, resp. nekategorizovatelné. Některé historické periody – k nimž patří i třetí Československá republika – mají však natolik dynamický vývoj a natolik svým charakterem vybočují z bezprostředně předcházejících i následujících dějinných etap, že jejich „neuchopitelnost“ – pro účely úhledného historického vyprávění – se zdá být na ještě vyšším stupni.

monografie, jejímž výlučným tématem by byla právě třetí republika (pomíjíme zde práce zaměřené na dílčí odborná témata, včetně různých sborníků z vědeckých a jiných konferencí).⁷ O třetí republice je zpravidla pojednáno buď v závěrečných kapitolách prací věnujících se období druhé světové války, konkrétně Protektorátu Čechy a Morava, anebo v úvodních kapitolách publikací, jejichž hlavním tématem je komunistický puč v únoru 1948, resp. následující „ustavující období“ komunistického režimu.

I v uvedených pracích je povětšinou patrná nejistota, jak se s třetí republikou vypořádat: Byla to „ještě demokracie“, nebo „už totalita“? Šlo o pokračování tzv. první republiky (říjen 1918 – říjen 1938), jenom s radikálně prohloubenými sociálními reformami, nebo o kvalitativně zcela nové politické zřízení, nevyhnutelně směřující k „bolševizaci“ státu? Zmatenost těchto úvah je tím silnější, čím emocionálně zabarvenější pojmy jsou při nich užívány (některé z těchto pojmů – jako „demokracie“ či „totalita“ – už byly zmíněny; historicky zprofanované, a proto fakticky „vědecky nepoužitelné“ jsou však i další termíny, které se s daným obdobím nevyhnutelně pojí, např. „socialismus“). Tyto pojmy, předtím než jsou užity jako nástroj analýzy, by dle názoru autora v ideálním případě měly být samy analýze podrobeny.

Není bohužel v možnostech této bakalářské práce podat vyčerpávající obraz třetí republiky, a dokonce ani vyčerpávající obraz filmového práva za třetí republiky. Tato práce se proto při svém výkladu omezuje pouze na popis těch dobových souvislostí a mechanismů, jejichž vysvětlení považuje za nezbytné pro pochopení hlavního tématu, jímž jsou legislativní práce na dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb., a především pak na jeho prvním prováděcím vládním nařízení, které nakonec spatřilo světlo světa v dubnu roku 1948.

⁷ Srov. např. Zdeňka Kokošková; Jiří Kocian; Stanislav Kokoška (eds.), *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2005.

2 Obecná část. Třetí republika (1945–1948): Mezi psem a vlkem

2.1 Pojem, datace a základní historický kontext třetí republiky

Krise spočívá právě v tom, že staré umírá a nové se nemůže narodit; během tohoto mezivládí se objevuje celá paleta patologických příznaků.

Antonio Gramsci

Jak připomíná historik Václav Veber, pojem „třetí republika“ začal být užíván v poválečné době skupinou liberálně konzervativních intelektuálů sdružených okolo takových periodik, jakými byly *Obzory*, *Vývoj* nebo *Nové prúdy*. Patrně i v souvislosti s tím, že po roce 1948 začaly uvedené osoby a jejich dílo patřit mezi režimu nepohodlné, stal se nepohodlným i vlastní pojem třetí republiky; ten tak upadl na několik desetiletí do zapomnění a teprve v poslední době začíná být – byť zatím poněkud nesměle a jenom v úzkém kruhu některých historiků moderních dějin – opět užíván.⁸

Sám tento pojem používám v celém textu své bakalářské práce, neboť se domnívám, že dělení (politických) dějin určité země na jednotlivá „císařství“, „republiky“ apod. – jak je již tradičně zvykem např. ve francouzské historiografii – umožňuje při výkladu užívat praktických a srozumitelných zkratk. Aby tyto zkratky nicméně nebyly zavádějící, je třeba úvodem podat jejich pokud možno co nejpřesnější definici.

Třetí republikou v celém textu této bakalářské práce budu mít na mysli období, které započalo prvním dnem pražského povstání (5. 5. 1945) a skončilo posledním dnem existence první vlády Klementa Gottwalda (25. 2. 1948).⁹

⁸ Václav Veber, *Osudové únorové dny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008, s. 6.

⁹ O charakteru, složení a trvání vlád za třetí republiky pojednává následující podkapitola 2.2. Dalo by se samozřejmě uvažovat i o jiných zlomových dějinných momentech coby hraničních okamžicích pro vymezení trvání třetí republiky. Za počátek třetí republiky by např. mohlo být považováno už jmenování první československé vlády na osvobozeném území (4. 4. 1945), za konec pak např. až přijetí nové ústavy, tzv. Ústavy 9. května (9. 5. 1948). Datace, kterou jsem zvolil, však bere v potaz především faktické změny mocenských poměrů ve státě, až na druhém místě přihlíží k „formálním“ právním aktům (aniž by těmto aktům jakkoliv upírala jejich zejména symbolickou sílu a důležitost). Na tomto místě uvedená definice třetí republiky nezastírá skutečnost, že se tato práce na některých místech nezbytně zaobírá i obdobími, která třetí republika bezprostředně předcházela či po ní následovala.

Třetí republika bylo státní zřízení, které bezprostředně následovalo po období Protektorátu Čechy a Morava (v českých zemích) a Slovenské republiky (na slovenském území; toto státní zřízení bylo spíše známo pod neoficiálním názvem *Slovenský štát*).

Protektorát Čechy a Morava byl fakticky ustaven dne 15. 3. 1939 německou okupací českých zemí (tedy toho, co z nich zbývalo po anexi českého pohraničí Velkoněmeckou říší 10. 10. 1938 na základě Mnichovské dohody z 30. 9. 1938); z právně formálního hlediska byl ustaven dne 16. 3. 1939 výnosem Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb., o Protektorátu Čechy a Morava.¹⁰ Tento loutkový státní útvar, jehož ústavní základ (tvořený zmíněným výnosem z 16. 3. 1939) měl bytostně provizorní povahu, fakticky i právně zanikl 9. 5. 1945 osvobozením Prahy sovětskou Rudou armádou.¹¹

Slovenská republika vyhlásila svou samostatnost na Československu dne 14. 3. 1939; formálně byla autonomním státem, fakticky však byla zcela závislá na Velkoněmecké říši, s jejíž vojenskou porážkou skončila i její existence. Nové Československo nejdříve obnovovalo svou teritoriální kompetenci právě na území Slovenska, a to v koordinaci se sovětskou Rudou armádou postupující z východu, která 4. 4. 1945 osvobodila Bratislavu. Následujícího dne, tj. 5. 4. 1945, zahájila v Košicích svou činnost nová československá vláda v čele se Zdeňkem Fierlingerem.¹²

Zánik třetí republiky je spojen s komunistickým převratem, k němuž se stala záminkou komunisty podněcená vládní krize, která byla formálně zahájena 20. 2. 1948 demisí vládních ministrů za Československou stranu národně socialistickou (ČSNS), Československou stranu lidovou (ČSL) a slovenskou Demokratickou stranu (DS), a

¹⁰ Protektorát Čechy a Morava. Výnos Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939, č. 75/1939 Sb., o Protektorátu Čechy a Morava [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Dostupný např. z WWW: http://www.psp.cz/kps/pi/gi/historie/vynos_o_zrizeni_protektoratu.pdf [cit. 12. 5. 2013].

¹¹ Obnovená Československá republika vycházela z teorie právní kontinuity s předmnichovskou Československou republikou, což bylo formálně vyjádřeno v dekretu presidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku, resp. ve vládním nařízení ze dne 27. července 1945, č. 31/1945 Sb., jímž se stanoví konec doby nesvobody pro obor předpisů pro obnovení právního pořádku. Na základě uvedených právních předpisů všechny normativní právní akty vydané proti vůli československého lidu v tzv. době nesvobody – jejíž trvání bylo stanoveno na období 30. 9. 1938 – 4. 5. 1945 – nejsou součástí československého právního řádu, a tedy jsou od počátku nicotné. Tím byla zpětně popřena i platnost výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

¹² Pro pochopení bližších historicko-právních souvislostí uvedených období lze doporučit např. tuto publikaci: Karel Malý (a kol.), *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges 2011.

ukončena přijetím demise těchto ministrů, resp. doplněním vlády o nové (komunistické straně poslušné) členy dne 25. 2. 1948 prezidentem republiky Edvardem Benešem.¹³

Třetí republika byla tedy státním útvarem, který trval pouze 2 roky a (necelých) 9 měsíců. Celá tato doba však byla provázena mimořádně turbulentními změnami ve společnosti, v oblasti politické, ekonomické, kulturní i právní. Základní obrysy těchto změn jsou nastíněny v následujících podkapitolách.

2.2 Politický a ekonomický systém třetí republiky

*Lid vyhrál svorný boj a Němcům zvoní hrany.
Jen co vychladne znoj, národ se dělí v strany.
A strany mají sekretariáty –
lid se tam hrne, můj ty Tondo zlatý!*

*Kdo to tam sedí – pod zadnicí křeslo?
Čehona Václav! V ruce třímá veslo
a v hubě heslo. Zas mu to vyneslo!*

Jiří Voskovec & Jan Werich: *Po stopách Čehonových* (ze hry Pěst na oko, 1947)

Jelikož, jak bylo řečeno, představuje třetí republika dobu velmi bohatou na události, domnívám se, že by bylo chybou popisovat ji jako monolitický, v čase neměnný útvar (byť její základní charakter a směřování byly zřejmé již během prvních poválečných měsíců). Z toho důvodu je v této podkapitole zvoleno rozčlenění výkladu do čtyř chronologicky seřazených oddílů, z nichž každý pokrývá a stručně charakterizuje funkční období jedné vlády. Vzhledem k tomu, že tato bakalářská práce sleduje legislativní proces, jehož kořeny sahají před dobu třetí republiky a jehož završení nastalo až po jejím konci, je v této podkapitole sledováno období již od 4. 4. 1945 až do 15. 6. 1948.

¹³ Uvedená vládní krize patří patrně k nejpodrobněji zmapovaným událostem československých poválečných dějin, protože nepovažuji za potřebné ji zde detailněji popisovat, resp. analyzovat (v dalším textu se dotýkám pouze těch jejích aspektů, které měly vliv na touto prací sledované hlavní téma). Odkazuji tímto na bohatou sekundární literaturu, zejména na práce historika Karla Kaplana. Jeho kniha *Pět kapitol o Únoru* nabízí zřejmě vůbec nejdetailnější popis únorové vládní krize. Více viz Karel Kaplan, *Pět kapitol o Únoru*. Brno: DOPLNĚK 1997.

2.2.1 První vláda Zdeňka Fierlingera (4. 4. 1945 – 6. 11. 1945)¹⁴

První poválečná československá vláda byla jmenována dne 4. 4. 1945 a následujícího dne 5. 4. 1945 zahájila činnost a vyhlásila svůj program, jenž vešel ve známost jako tzv. Košický vládní program.¹⁵

Jednání o složení a programu této první vlády byla zahájena již 17. 3. 1945 v Moskvě, kde se sešli představitelé západního (londýnského) i východního (moskevského) exilu a rovněž zástupci slovenského odboje.¹⁶ Již na uvedených jednáních připadla hlavní a nejaktivnější úloha představitelům komunistické strany, kteří předložili návrh vládního programu i personálního složení nové vlády. O návrhu vládního programu se následně ve dnech 22.–28. 3. 1945 vedla diskuse, v níž však došlo pouze k relativně kosmetickým úpravám.¹⁷ Struktura vlády navrhovaná komunisty byla přijata zcela bez výhrad; největší novinkou oproti praxi předválečné republiky zde bylo zřízení instituce předsednictva vlády tvořeného předsedou vlády a jeho pěti náměstky (jeden za každou politickou stranu – v praxi šlo o jejich předsedy): toto předsednictvo mělo být (a nakonec i bylo) faktickým vrcholným politickým orgánem obnoveného státu.¹⁸

Z personálního hlediska sestávala 25členná vláda ze 7 zástupců komunistů (3 čeští a 4 slovenští), 3 sociálních demokratů, 3 národních socialistů, 3 lidovců, 4 slovenských demokratů a 5 nestraníků (z nichž přinejmenším u Zdeňka Nejedlého a Ludvíka Svobody byly více či méně zjevné sympatie ke komunistické straně). Předsedou vlády se stal „levý“ (tj. ke komunistické straně inklinující) sociální demokrat a dosavadní kariéerní diplomat Zdeněk Fierlinger. Již v této první vládě – stejně jako ve všech následujících – se stal ministrem informací (s kompetencí i v oblasti filmu) komunista Václav Kopecký.

¹⁴ Přesné složení této vlády je možné najít např. zde: Vláda České republiky: Vláda Zdeňka Fierlingera I. (05.04.1945 – 06.11.1945). Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/zdenek-fierlinger-1/prehled-ministru-24683/> [cit. 12. 5. 2013].

¹⁵ Vláda Československé republiky: Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích, tzv. Košický vládní program. Dostupný na WWW: http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm [cit. 12. 5. 2013].

¹⁶ Karel Kaplan, *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta 1993, s. 17.

¹⁷ Tamtéž, s. 19.

¹⁸ Tamtéž, s. 22. Naopak zcela umenšena byla pro příště role parlamentu – Národního shromáždění, které bylo obnoveno již jen jako jednokomorové. Ústavní soud nebyl dokonce obnoven vůbec. I v tom můžeme sledovat celkovou dobovou touhu po co největším „zjednodušení“ a „zefektivnění“ politického života.

Košický vládní program počítal s hlubokými strukturálními změnami, de facto s výstavbou společnosti zcela nového druhu, která se měla napříště vyvarovat chyb, jež byly spatřovány na systému první republiky. Jeho hlavní (implicitně obsažené či výslovně projevené) teze byly především tyto:

1) V politickém systému nové republiky měla být fakticky zrušena opozice. Šest politických stran (čtyři české: KSC, ČSSD, ČSNS, ČSL, a dvě slovenské: KSS, DS), které byly zastoupeny v nové vládě, bylo současně jedinými stranami, jejichž existence byla umožněna.¹⁹ Koalice těchto šesti stran byla nazvána Národní frontou Čechů a Slováků. Od počátku existence Národní fronty v ní měla faktickou vedoucí úlohu komunistická strana, přestože první komunistický premiér (Klement Gottwald) se své funkce ujal až po květnových volbách v roce 1946. Teprve na samém sklonku třetí republiky začaly nekomunistické strany usilovat o narovnání této nerovnováhy; bylo již však pozdě.²⁰

2) Nová republika se v mezinárodních vztazích bude jednoznačně orientovat na spolupráci a *nejtěsnější spojení* se Sovětským svazem a jeho Rudou armádou (prohlášenou za *vzor pro budování nové, skutečně demokratické, antifašistické čs. armády*; vláda se přitom zavázala *jednou provždy skoncovat s tzv. „nepolitičností“ armády*: za tímto účelem program sliboval zřízení nové funkce tzv. osvětových důstojníků).²¹ Ve vztahu k Sovětskému svazu měla být rozvinuta praktická spolupráce *ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně*²² (součástí těchto opatření měla být i změna školních osnov tak, že mezi povinné cizí jazyky bude zařazena ruština s tím, že *bude postaráno i o to, aby naše mládež nabyla potřebných vědomostí o vzniku, zřízení, vývoji, ekonomii a kultuře SSSR. Na univerzitách k tomu účelu budou zřízeny i nové stolice: dějin SSSR, ekonomiky SSSR a práva SSSR.*)²³ Pokud jde o ostatní zahraniční státy, vyhlásila vláda v Košickém programu *slovanskou linii své zahraniční politiky*, především orientaci

¹⁹ Před volbami v roce 1946 byl povolen vznik ještě dvou dodatečných, avšak v zásadě zcela bezvýznamných stran: Strany slobody a Strany práce.

²⁰ Pouze na okraj poznamenávám, že jednou z důležitých příčin úspěchu komunistů v mocenskopolitickém boji, který charakterizoval konec třetí republiky, byla i skutečnost, že od počátku důsledně trvali na vlastním obsazení postu ministra vnitra (komunistou Václavem Noskem), pod jehož pravomoc spadaly policejní jednotky a bezpečnostní aparát. Srov. František Hanzlík, *Únor 1948: Výsledek nerovného zápasu*. Praha: PREWON 1997.

²¹ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. III.

²² Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. IV.

²³ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. XV.

na Polsko, Jugoslávii a Bulharsko. Nicméně byly deklarovány též *přátelské vztahy k Anglii, jejíž pomoci za války vysoce ceníme, jakož i k USA, a zvláště úzké přátelství k Francii.*²⁴

3) V domácí politice se na místní úrovni měly stát reprezentantem nového zřízení volené národní výbory. Zaručena měla být nejširší svoboda sdružovací, tedy tvorba nejrůznějších dobrovolných spolků, důsledné zrovnoprávnění žen i rozšíření aktivního volebního práva (to nově získali již občané starší 18 let místo původních 21 let, přičemž bylo rozšířeno i na příslušníky branné moci).²⁵

4) Ve vztahu ke Slovensku měla být důsledně respektována zásada „rovný s rovným“, Slovákům byl přiznán statut *nacionálně svébytného národa*, jehož představitelkou měla být napříště Slovenská národní rada.²⁶

5) Otázka Zakarpatské Ukrajiny měla být vyřešena *podle demokraticky projevené vůle karpatoukrajinského lidu a v plném přátelství mezi Československem a Sovětským svazem.*²⁷

6) Pokud jde o německou a maďarskou menšinu, jakož i „zrádce a kolaboranty“ (včetně protektorátního prezidenta a protektorátní vlády), slibovala nová vláda co nejdůslednější vyšetřování a co nejpřísnější potrestání viníků. Na zabavený majetek těchto osob měla být uvalena tzv. národní správa.²⁸

7) V hospodářské oblasti měly být provedeny zejména dvě zásadní reformy: v oblasti zemědělství nová pozemková reforma, jejíž první fáze počítala především s rozdělením zkonfiskované půdy v pohraničí, která dosud patřila německé menšině, jakož i zkonfiskované půdy maďarské menšiny;²⁹ a v oblasti průmyslu rozsáhlé znárodnění. Je zajímavé, že druhému zmíněnému bodu – který je třeba považovat za jeden z nejdůležitějších pilířů (ne-li vůbec nejdůležitější) nového společenského systému – je v celém značně obsáhlém Košickém vládním programu věnována jediná (!), a to ještě velmi vágní věta, kterou si vzhledem k tématu této práce dovoluji ocitovat vcelku: [...] *bude se vláda zejména snažit: [...] Postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení a do*

²⁴ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. IV.

²⁵ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. V.

²⁶ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. VI.

²⁷ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. VII.

²⁸ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. VIII.–X.

²⁹ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. XI.

*služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu.*³⁰

8) V ostatních bodech sliboval Košický vládní program např. brzké překonání zásobovacích a vyživovacích obtíží,³¹ velkorysou sociální politiku a sociální péči, materiální zajištění práva na *nejvyšší vzdělání* i nejchudším vrstvám obyvatelstva či právo na svobodné zakládání odborových organizací.³² Konečně v oblasti kultury a vzdělávání byla proklamována *očista škol i jiných kulturních ústavů*, jakož i *důkladná očista v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu*. Z hlediska pozdějšího znárodnění filmového průmyslu byla důležitá i tato proklamace: *Bude provedena důsledná demokratizace, a to nejen umožnění co nejširším vrstvám přístupu do škol i k jiným pramenům vzdělání a kultury, ale i v ideovém směru: v zlidovění samého systému výchovy i povahy kultury, aby sloužila ne úzké vrstvě lidí, ale lidu a národu.*³³

Již za této první poválečné vlády, tedy během pouhých několika měsíců (a za situace, kdy nebyly dosud uskutečněny žádné všeobecné volby) došlo k naplnění většiny proklamací uvedených v Košickém vládním programu. Systém, který byl takto vybudován, byl svými tvůrci a ideovými zastánci (včetně např. presidenta republiky Edvarda Beneše) nazýván socializující, regulovanou či také lidovou demokracií (Košický vládní program dosud neužíval později oblíbeného pojmu „socialismus“).³⁴ Nový systém byl pokládán za všestranně stabilnější a odolnější vůči vnitřním i vnějším krizím. Stabilita byla spatřována ve zjednodušení politického života (šest stran Národní fronty oproti desítkám politických stran za první republiky),³⁵ zavedení „ducha budovatelské spolupráce“ (jasně vytyčené

³⁰ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. XII. I tato jedna věta byla dle Karla Kaplana do textu včleněna až na zásah sociálního demokrata (pozdějšího ministra výživy) Václava Majera. Komunisté byli zpočátku v otázce znárodnění takticky zdrženliví. Srov. Karel Kaplan, *Nekrvavá revoluce*, s. 42.

³¹ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. XIII.

³² Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. XIV.

³³ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. XV.

³⁴ Navzdory tvrzení některých autorů. Srov. Václav Veber, *Osudové únorové dny*, s. 26.

³⁵ Zákaz ostatních politických stran byl odůvodněn jejich údajnou vinou na mnichovských událostech a kolaborací s nacistickým okupačním režimem (situace byla ve skutečnosti značně komplikovanější). Zvláště citelný byl zákaz největší prvorepublikové české strany, totiž Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu (všeobecně známé jako agrární strana), ale i dalších politických stran, které v prvorepublikovém parlamentu (po posledních volbách v roce 1935) dohromady zaujímaly nadpoloviční většinu mandátů. Zúžení politické nabídky pro voliče v prvních poválečných volbách v roce 1946 bylo tedy mimořádné.

společné vládní cíle nezpochybňované žádnou opozicí oproti „rozhádané“ atmosféře předválečného Československa s neustálými pády vlád, aférami apod.),³⁶ orientace na spolehlivější zahraniční partnery („slovanské“ státy v čele se SSSR oproti někdejšími západním spojencům, kteří se v očích československých politiků i veřejnosti fatálně zdiskreditovali svými podpisy na Mnichovské dohodě) a v neposlední řadě zestátnění klíčových průmyslových podniků a zavedení systému státního plánování, jímž mělo být zabráněno opakování cyklických hospodářských krizí charakteristických pro „soukromokapitalistické“ hospodářství (v paměti byla dosud zejména velká krize 30. let s její chronickou nezaměstnaností a celkovým úpadkem evropských hospodářství, který mimo jiné otevřel prostor zastáncům vlády pevné ruky a jednoduchých řešení typu Adolfa Hitlera).

Vůbec první znárodněnou oblastí hospodářství byl československý (či spíše český)³⁷ filmový průmysl; k této nacionalizaci došlo s účinností od 28. 8. 1945 dekretem prezidenta republiky ze dne 11. 8. 1945, č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu,³⁸ jehož tvorba a provádění je tématem zvláštní části této práce. Ještě větší celospolečenský dopad však měl prezidentův podpis 4 znárodnovacích dekretů dne 24. 10. 1945³⁹ a

³⁶ Dle Karla Kaplana prosazovali komunisté již v této době myšlenku, že jakákoliv strana, která by chtěla vystoupit z vlády a přejít do opozice, automaticky ztrácí členství v Národní frontě a ministr vnitra má právo ji rozpustit. I pouhá kritika základních bodů „generální linie“ Národní fronty byla brána jako těžký politický přečin. Z hlediska této práce je pak podstatné, že také příprava vládních osnov zákonů (a „předjednávání“ osnov zákonů poslaneckých) byla primárně věcí Národní fronty, až sekundárně věcí parlamentu a dalších ústavních institucí. Národní fronta (a zejména její předsednictvo) se tedy stala hlavním a současně v praxi nekritizovatelným orgánem nového systému. Srov. Karel Kaplan, *Nekrvavá revoluce*, s. 46–47.

³⁷ Slovenský filmový průmysl – jako svébytná hospodářská oblast – před rokem 1945 fakticky neexistoval.

³⁸ Československo. Dekret prezidenta republiky č. 50 ze dne 11. srpna 1945, o opatřeních v oblasti filmu. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 24, str. 85–86.

³⁹ Československo. Dekret prezidenta republiky č. 100 ze dne 24. října 1945, o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 47, str. 207–214. Československo. Dekret prezidenta republiky č. 101 ze dne 24. října 1945, o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 47, str. 215–219. Československo. Dekret prezidenta republiky č. 102 ze dne 24. října 1945, o znárodnění akciových bank. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 47, str. 220–224. Československo. Dekret

1 dekretu konfiskačního dne 25. 10. 1945,⁴⁰ na jejichž základě byly s účinností ke dni 27. 10. 1945 znárodněny doly a některé průmyslové a potravinářské podniky, jakož i akciové banky a soukromé pojišťovny, a s účinností ke dni 30. 10. 1945 zkonfiskován rozsáhlý majetek dosud náležející v dekretu vyjmenovaným osobám a institucím (např. majetek Německé říše, nacistické strany, osob německé a maďarské národnosti nesplňující určité podmínky apod.). Odhaduje se, že tak došlo k znárodnění 60–75 % veškerého československého průmyslu a tím i k největšímu zásahu do hospodářské vlastnické struktury v celé poválečné Evropě.⁴¹

Na okraj zmiňme, že k nejdůležitějším zahraničněpolitickým otázkám, s nimiž se musela vyrovnávat již první poválečná vláda, patřila mimo jiné otázka Zakarpatské Ukrajiny,⁴² otázka územních nároků Polska na Těšínsko,⁴³ a především otázka vysídlení německé menšiny.⁴⁴

Na sklonku působení první poválečné vlády zhodnotil její úspěchy premiér Zdeněk Fierlinger rozsáhlým bilančním projevem v Prozatímním Národním shromáždění

prezidenta republiky č. 103 ze dne 24. října 1945, o znárodnění soukromých pojišťoven. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 47, str. 224–231.

⁴⁰ Československo. Dekret prezidenta republiky č. 108 ze dne 25. října 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 48, str. 248–254.

⁴¹ Srov. Václav Veber, *Osudové únorové dny*, s. 31. Velmi zdařilou ekonomicko-sociologickou analýzu třetí republiky založenou na původních výzkumech je možné nalézt v díle britského ekonoma Martina Myanta, zejména srov. Martin Myant, *Socialism and Democracy in Czechoslovakia, 1945–1948*. Cambridge: Cambridge University Press 1981. V uvedeném díle autor mimo jiné přichází s některými (z hlediska současnosti) neortodoxními myšlenkami: např. že nebýt zhoršující se mezinárodní situace, jevila se specifická „československá cesta k socialismu“ realizovaná v době třetí republiky jako ekonomicky relativně životaschopná a nikoli nutně vedoucí k diktatuře sovětského typu či k hospodářskému krachu. Myant mimo jiné argumentuje postupnou demokratizací v některých západních státech, kde rovněž po druhé světové válce (nebo v jejím průběhu) došlo k rozsáhlému znárodnění a/nebo státnímu řízení ekonomiky.

⁴² Ta byla nakonec (navzdory citovaným příslibům v Košickém vládním programu) pod sovětským nátlakem vyřešena smlouvou mezi československou a sovětskou vládou z 29. června 1945, kterou ratifikovalo Prozatímní Národní shromáždění 22. 11. 1945 jako ústavní zákon o Zakarpatské Ukrajině a úpravě státních hranic se SSSR. Více viz Karel Kaplan, *Pravda o Československu 1945–1948*. Praha: Panorama 1990, s. 23–42.

⁴³ Tamtéž, s. 43–66.

⁴⁴ Tamtéž, s. 130–158. Vysídlení se nakonec týkalo skoro 3 milionů osob německé národnosti a bylo formálně ukončeno ke dni 28. 10. 1946.

30. 10. 1945. A nešetřil kladným hodnocením. Otázka kultury a filmu zde byla shrnuta takto: *Činnost nově zřízeného ministerstva informací přinesla opět nového ducha v oblasti tisku, rozhlasu, filmu, publikací, státně-politické propagace atd. Zvláště pak znárodnění filmu znamená velký kulturní čin revolučního dosahu. Úspěšně byly navázány také kulturní styky se sprátenými národy východu i západu.*⁴⁵

2.2.2 Druhá vláda Zdeňka Fierlingera (6. 11. 1945 – 2. 7. 1946)⁴⁶

Dne 28. října 1945 se ustavilo Prozatímní Národní shromáždění,⁴⁷ které od tohoto dne začalo (přinejmenším formálně) vykonávat zákonodárnou moc na celém území Československé republiky. K nejdůležitějším aktům Prozatímního Národního shromáždění patřilo dodatečné schválení (ratihabice) všech předešlých dekretů prezidenta republiky (tedy včetně dekretu č. 50/1945 Sb.), které byly zpětně prohlášeny za zákon, popř. ústavní zákon.⁴⁸

⁴⁵ Vláda České republiky: Programové prohlášení vlády. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/zdenek-fierlinger-1/ppv-1945-fierlinger1.pdf> [cit. 12. 5. 2013], s. 14.

⁴⁶ Přesné složení této vlády je možné nalézt zde: Vláda České republiky: Vláda Zdeňka Fierlingera II. (06. 11. 1945 – 02. 07. 1946). Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/zdenek-fierlinger-2/prehled-ministru-24682/> [cit. 12. 5. 2013].

⁴⁷ Zákonný podklad pro ustanovení Prozatímního Národního shromáždění byl upraven ve dvou dekretch prezidenta republiky, a to č. 18/1944 Úř. věst. čsl., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, a č. 47/1945 Sb., o Prozatímním Národním shromáždění. Srov. Prozatímní státní zřízení Československé republiky. Dekret prezidenta republiky č. 18 ze dne 4. prosince 1944, o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění. In *Úřední věstník československý*. 1944, roč. V, č. 6. Československo. Dekret prezidenta republiky č. 47 ze dne 25. srpna 1945, o Prozatímním Národním shromáždění. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 23, str. 79–80.

⁴⁸ Srov. Prozatímní státní zřízení Československé republiky. Dekret prezidenta republiky č. 11 ze dne 3. srpna 1944, o obnovení právního pořádku. In *Úřední věstník československý*. 1944, roč. V, č. 3: *Dekrety prezidenta republiky, vydané podle paragrafu 2 ústavního dekretu číslo 2/1940, pokud podle svého obsahu neplatí po dobu kratší, pozbývají další platnosti šest měsíců po dni, kdy se sejde Národní shromáždění, nebudou-li již dříve zrušeny nebo změněny, nebo jako zákony znovu usneseny a vyhlášeny.* (čl. 5 odst. 2 cit. dekretu). Dále též: Československo. Ústavní zákon č. 57 ze dne 28. března 1946, kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1946, částka 28, str. 283–284.

Jak předvídal v této souvislosti Košický vládní program,⁴⁹ jmenoval dne 6. 11. 1945 prezident republiky novou vládu. Nová vláda se od té předchozí lišila pouze nepatrně: Měla stejného ministerského předsedu, stejný počet členů i stejný poměr stranického zastoupení; pouze místo Josefa Davida (ČSNS), který rezignoval, aby se ujal postu předsedy Prozatímního Národního shromáždění, nastoupil na místo náměstka předsedy vlády Jaroslav Stránský (ČSNS), dosavadní ministr spravedlnosti. Uvolněného postu ministra spravedlnosti se pak ujal jeho stranický kolega Prokop Drtina (ČSNS).

Své programové prohlášení představila staronová vláda dne 9. 11. 1945 ústy svého předsedy Zdeňka Fierlingera v Prozatímním Národním shromáždění. Mezi hlavní úkoly si vláda vytyčila *ve lhůtě co možno nejkratší* připravit a provést volby do Ústavodárného Národního shromáždění (ÚNS), na podkladě všeobecného, tajného, rovného a přímého hlasovacího práva při poměrném zastoupení. Z hlediska náplně vládního programu bylo deklarováno, že k žádným podstatným programatickým změnám nedochází: *Košický vládní program bude dále rozvíjen a doplňován úkoly, které vyplývají z provedených již nebo prováděných postulátů košického programu*. O oblasti filmu nebyla v programovém prohlášení zmínka; širší téma kulturní politiky pak bylo rozvedeno pouze několika slovy: *Chceme [...] vnést do našich škol nový duch, podporovati všemi prostředky nový kulturní ruch a naše nové kulturní a vědecké instituce, dáti všude příležitost novým, zdravým, kulturním proudům se plně uplatnit [...]*. K hlavním bodům programového prohlášení patřily palčivěji pocítované otázky finančního hospodářství, cenové a mzdové politiky, výživy obyvatelstva či např. zásobování průmyslu uhlím a jinými surovinami. Lehce kuriózně ze zpětného pohledu působila proklamace, že nad bezpečností občanů *bude bděti jednotná, stranickými vlivy nedotčená a obecné důvěry hodná bezpečnostní služba [...]*.⁵⁰

V neděli 26. 5. 1946 se uskutečnily první poválečné volby do Národního

⁴⁹ Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. I.: *Vláda při nynějším svém složení považuje své poslání za časově ohraničené. Po osvobození ostatních částí republiky a zejména pak českých zemí bude ve smyslu ústavního dekretu prezidenta republiky na podkladě národních výborů zvoleno a svoláno Prozatímní národní shromáždění. Prozatímní národní shromáždění potvrdí prezidenta republiky v jeho funkci až do řádné volby a prezident jmenuje novou vládu s ohledem na přiměřené zastoupení všech složek našeho národního odboje doma i za hranicemi. Tato vláda a Prozatímní národní shromáždění připraví a provedou pak v nejkratší možné lhůtě všeobecné, tajné a přímé volby do Ústavodárného shromáždění, které vypracuje novou ústavu republiky a položí její budoucnost na pevný ústavní základ.*

⁵⁰ Vláda České republiky: Programové prohlášení vlády. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/zdenek-fierlinger-2/ppv-1945-1946-fierlinger2.pdf> [cit. 18. 5. 2013].

shromáždění. Přestože byly provázeny některými dobově podmíněnými jevy, které ze zpětného pohledu limitovaly jejich demokratický charakter,⁵¹ šlo o volby v zásadě svobodné a provázené vypjatým předvolebním bojem, jehož hlavní fáze trvala skoro půl roku. Obdobně jako za první republiky byla i účast v těchto volbách povinná.

Volby skončily triumfem KSČ v českých zemích (43,25 % hlasů) a ještě větším triumfem Demokratické strany na Slovensku (61,43 % hlasů). V celorepublikovém průměru (dle něhož došlo k rozdělení poslaneckých mandátů v ÚNS) pak vyhrála KSČ s 31,05 % hlasů, následovaná ČSNS s 18,29 % hlasů, ČSL s 15,64 % hlasů, DS s 14,07 % hlasů, ČSSD s 12,05 % hlasů a KSS s 6,89 % hlasů. Na zcela okrajovém místě skončily nově založené Strana slobody (0,85 % hlasů) a Strana práce (0,72 % hlasů).

2.2.3 První vláda Klementa Gottwalda (2. 7. 1946 – 25. 2. 1948)⁵²

ÚNS se ustavilo 18. 6. 1946 a hned následujícího dne manifestačním způsobem zvolilo prezidentem republiky dosavadního prezidenta Edvarda Beneše.

Vláda vzešlá z voleb do ÚNS byla po několikátých denních rozhovorech v Národní frontě o obsazení jednotlivých ministerských postů jmenována 2. 7. 1946.

Složení této vlády bylo relativně odlišné od složení obou vlád předchozích. Vláda měla nově 26 členů (byl zrušen post státního tajemníka v ministerstvu zahraničního obchodu a naopak přibýly resorty ministerstva techniky a ministerstva pro sjednocení zákonů) a na rozdíl od předchozích vlád zde docházelo průběžně k personálním obměnám, a to z různých důvodů (např. výměna dvou sociálně demokratických členů vlády v důsledku nového kurzu strany od podzimu 1947 nebo výměna na postu ministra techniky zapříčiněná úmrtím dosavadního ministra Aloise Vošahlíka při automobilové havárii dne 8. 8. 1946).

⁵¹ Již byl zmíněn zákaz řady prvorepublikových politických stran. Václav Veber také připomíná některé další „limitující“ okolnosti, např. skutečnost, že aktivní i pasivní volební právo bylo omezeno pouze na příslušníky „slovanské národnosti“ (srov. § 6 a § 7 vládního nařízení č. 48/1945 Sb., o volbě Prozatímního Národního shromáždění), nebo skutečnost, že těsně před volbami a v den voleb probíhal přes území ČSR (demonstrativní?) přesun sovětských vojsk z Rakouska a Maďarska do východního Německa. Srov. Václav Veber, *Osudové únorové dny*, s. 46–47.

⁵² Přesné složení této vlády je možné nalézt zde: Vláda České republiky: Vláda Klementa Gottwalda I. (02. 07. 1946 – 25. 02. 1948). Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/prehled-ministru-24681/> [cit. 18. 5. 2013].

Komunisté měli v nové vládě post premiéra (Klement Gottwald, dosavadní náměstek předsedy vlády) a dále 7 členů, národní socialisté 4 členy, lidovci 4 členy, demokratická strana 4 členy, sociální demokraté 3 členy a 3 posty byly obsazeny nestraníky.

Programové prohlášení vlády (nazývané „Budovatelským programem“) přednesl její předseda Klement Gottwald dne 8. 7. 1946 před ÚNS. Představený program byl velmi obsáhlý⁵³ a nastínil ambiciózní projekty spojené s předpokládaným přijetím *dvouletého plánu obnovy a výstavby republiky pro léta 1947 až 1948*. Předseda vlády mimo jiných témat – jako bylo odstraňování bytové nouze, osidlování pohraničí či industrializace Slovenska – zdůraznil nutnost přijetí nové ústavy, aby bylo ústavně zakotveno *velké dílo dekretů o znárodnění peněžnictví, bání a hutí, přírodního bohatství, zdrojů energie i klíčového průmyslu. Nová ústava musí zmařiti naděje všech, kdož stále ještě doufají v navrácení znárodněného hospodářství hrstce velkokapitalistů*. O filmu pak předseda vlády pravil toto: *Pokud jde o rozhlas a film, třeba provést definitivní právní a organizační uspořádání správy Československého rozhlasu a Československých filmových podniků*.⁵⁴

Hlavní body vládního programu z ekonomické oblasti byly nakonec skutečně s účinností od 29. 10. 1946 přijaty závaznou⁵⁵ formou zákona o dvouletém hospodářském plánu, který stanovoval více či méně konkrétně cíle, jichž má být postupně dosaženo do konce roku 1948.⁵⁶ Zákon neobsahoval žádné závazky z oblasti kulturní, tedy ani filmové

⁵³ Dle Karla Kaplana byl tento vládní program ze všech dosavadních záměrně co nejpodrobnější a nejkonkrétnější, neboť v něm Klement Gottwald spatřoval „klacek“ proti partnerům v Národní frontě. Srov. Karel Kaplan, *Nekrvavá revoluce*, s. 64.

⁵⁴ Vláda České republiky: Programové prohlášení vlády. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/ppv-1946-1948-gottwald1.pdf> [cit. 18. 5. 2013].

⁵⁵ „Závaznost“ tohoto zákona pro odpovědné orgány byla ve skutečnosti jenom na politické rovině. Zákon totiž neobsahoval žádné právní sankce pro případ své nerealizace. Z hlediska klasické právní teorie šlo tedy o „lex imperfecta“. (Individuální prohřešky fyzických osob proti národnímu hospodářství mohly být nicméně nadále postihovány např. trestněprávními sankcemi. Za tímto účelem byl přijat i zvláštní zákon č. 27/1947 Sb., o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu.)

⁵⁶ Československo. Zákon č. 192 ze dne 25. října 1946, o dvouletém hospodářském plánu. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1946, částka 34, str. 1195–1201. Byly zde závazky od těch zcela obecných, typu: *v průmyslu překročiti koncem roku 1948 celkovou úroveň*

politiky. Ve filmovém průmyslu se však někdy neoficiálně hovořilo o tzv. filmové dvouletce, spojené např. s ambiciózními plány na kinofikaci ČSR.

Třetí poválečná vláda už vstupovala do jiného politického ovzduší než dvě vlády předchozí. Bylo tomu tak především z důvodu zostřujícího se napětí v mezinárodní politice, kdy se definitivně rozpadalo válečné „manželství z rozumu“ západních států se Sovětským svazem a svět se pozvolna začal rozdělovat na dva velké tábory – dvě sféry vlivu. Symbolem počínající studené války se stal slavný projev Winstona Churchilla na univerzitě v americkém Fultonu ze dne 5. 3. 1946, kde byl poprvé na poválečnou realitu použit příměr o rozdělení světa „železnou oponou“.⁵⁷ Rostoucí napětí vyústilo následně – přesně rok po fultonském projevu, v březnu 1947 – ve vyhlášení tzv. Trumanovy doktríny „zadržování komunismu“.

Pravděpodobně definitivním přelomem ve směřování Československa se stal jeho postoj k Plánu evropské obnovy („Marshallovu plánu“), který byl poprvé vyhlášen 5. 6. 1947 na Harvardské univerzitě. V souvislosti s Marshallovým plánem se sešla v Paříži mezinárodní konference, kam byla pozvána i československá delegace; Gottwaldova vláda nabídku jednomyslně dne 7. 7. 1947 přijala. Nicméně 9. 7. 1947 byl v Moskvě přítomným zástupcům československé vlády (premiér Klement Gottwald, ministr zahraničí Jan Masaryk a ministr spravedlnosti Prokop Drtina) sdělen negativní postoj Sovětského svazu k účasti Československa na Marshallově plánu. Vláda poté okamžitě (v noci z 10. na 11. 7. 1947) svou účast na pařížské konferenci zrušila.⁵⁸ Československo se tímto krokem stalo ekonomicky i politicky nadále zcela závislým na Sovětském svazu.⁵⁹

výroby z roku 1937 o 10 % [§ 1 písm. a)], až po ty nanejvýš konkrétní, například že do konce roku 1947 má být vyprodukováno 1 025 000 000 kusů vajec (§ 3 odst. 1).

⁵⁷ Churchill v tomto projevu hovořil o Československu jako o posledním ostrovu demokracie v sovětské sféře vlivu.

⁵⁸ Ivan Sviták v této souvislosti zdůrazňuje rychlost, s kterou vláda poslušně uposlechla moskevský pokyn, přičemž vůbec neuvažovala, že by se jádro předmětné otázky mohlo stát věcí nějaké diskuse v Národním shromáždění či dokonce v samotné vládě: *Benešovští liberální demokraté se omlouvali za výsledky vlastní politiky tím, že komunisté znásilnili v únoru 1948 demokratické zásady. Pravda však je taková, že to byl právě naprostý nedostatek demokratických procesů, parlamentních diskusí a otevřené politiky, který pohřbil demokratické strany a s nimi i československý stát.* Srov. Ivan Sviták, *Veliký skluz: Dobrovolná sovětizace 1938–1948*. Praha: Orbis 1990, s. 114–115.

⁵⁹ Dalším z celé řady „zlých znamení“ na mezinárodní scéně se pak stalo např. ustavení Informačního byra komunistických a dělnických stran (tzv. Informbyra neboli Kominformy) v polské Sklářské Porubě v září 1947, kde byli českoslovenští komunisté (reprezentovaní především svým generálním

Paralelně s rostoucím mezinárodním napětím rostlo i vnitropolitické napětí v Československu, a to především od poloviny roku 1947. V létě 1947 přijalo vedení KSČ tajný podrobný plán svého nástupu k monopolní moci.⁶⁰ Součástí plánu bylo kromě zvyšování komunistického vlivu v bezpečnostním aparátu především vytváření tzv. levicových (tj. prokomunistických) křídel v ostatních stranách Národní fronty. V Národní frontě pak rostlo napětí v souvislosti s realizací celé řady bodů vládního programu – šlo především o druhou a třetí etapu pozemkové reformy či tzv. milionářskou dávku. Současně vzrůstala frekvence nejrůznějších politických afér, mezi něž patřil např. tzv. krabičkový atentát na tři vládní ministry (Jana Masaryka, Prokopa Drtinu a Petra Zenkla) nebo bezpečnostními složkami vykonstruované „spiknutí“ na Slovensku (v souvislosti s likvidací Demokratické strany) a posléze i v Čechách („Mostecká aféra“).

Nejpozději od konce roku 1947 pracovala vláda v atmosféře všestranné nedůvěry, podezírání a napětí. Stávalo se stále zřejmějším, že se blíží rozhodující „poslední bitva“. Nekomunistické strany převážně doufaly, že se touto „bitvou“ stanou plánované volby do nového Národního shromáždění na jaře 1948,⁶¹ v nichž tentokrát předpokládaly své jasné vítězství. Čeští a slovenští komunisté naproti tomu směřovali své přípravy nejen k volebnímu klání (které zcela nevyklučovali a s nímž dlouhou dobu počítali jako s reálnou variantou), ale též stále intenzivněji i k mimoparlamentnímu otevřenému střetnutí.⁶²

Zjitřená atmosféra na přelomu let 1947 a 1948 mimo jiné znamenala do značné míry i ochromení činnosti vrcholných zákonodárných i výkonných státních orgánů a s tím související zpomalení chodu legislativních prací a administrativní správy země.

Oficiální záminkou pro únorovou krizi v roce 1948, která ukončila krátký život třetí republiky, se staly poměry v ministerstvu vnitra a jím ovládaných policejné-
-bezpečnostních složkách, především pak ve Sboru národní bezpečnosti (SNB), kde bylo z rozhodnutí ministra vnitra Václava Noska dne 12. 2. 1948 bez vědomí vlády odvoláno

tajemníkem Rudolfem Slánským) důrazně vyzváni k ostřejšímu kurzu. V Jugoslávii, Albánii, Polsku, Bulharsku i Maďarsku byly totiž v této době již fakticky etablovány prosovětské komunistické diktatury.

⁶⁰ Srov. Václav Veber, *Osudové únorové dny*, s. 114.

⁶¹ Přesný termín voleb byl rovněž jedním z četných předmětů sporu ve vládě, především pak v jejím předsednictvu. Zatímco nekomunistické strany brojily za co nejčasnější termín voleb, komunisté naopak argumentovali, že volby mohou proběhnout až po přijetí nové ústavy republiky.

⁶² Tedy k použití nástrojů tzv. „vedlejších mechanismů Národní fronty“ (Karel Kaplan), jakými byly komunisty ovládané bezpečnostní složky a odbory, prokomunistická křídla v ostatních vládních stranách či podněcování demonstrací tzv. „vůle lidu“ (tedy pouličních a jiných shromáždění příznivců „tvrdé linie“).

8 oblastních velitelů SNB a tito byli (s platností od 14. 2. 1948) nahrazeni komunisty. Jak na základě archivních pramenů prokazuje historik František Hanzlík, právě v této době se již komunisté cítili připraveni na definitivní převzetí moci, a nechtěli proto přistupovat na žádné kompromisy s koaličními partnery, které by vzniklou krizi pomohly překlenout. Nehodlali se proto od počátku řídit vládním usnesením z 13. 2. 1948, které vyzývalo ministra vnitra k zrušení výměny na postu oblastních velitelů SNB.⁶³

Jelikož zmiňované usnesení skutečně nebylo uposlechnuto, podali ministři tří nekomunistických stran (ČSNS, ČSL a DS) v pátek 20. 2. 1948 demisi na své vládní posty, a to v naději, že tato demise nebude přijata, resp. že do příštích (ideálně předčasných) voleb bude jmenována úřednická vláda. Demise však byla po pěti dnech plných vyjednávání, demonstrací síly i zastrašování⁶⁴ ve středu 25. 2. 1948 prezidentem republiky Edvardem Benešem akceptována, a téhož dne byla jmenována nová, „obrozená“ vláda Klementa Gottwalda.

2.2.4 Druhá vláda Klementa Gottwalda (25. 2. 1948 – 15. 6. 1948)⁶⁵

Nová vláda byla jmenována přesně v souladu s návrhem, který předem, byť improvizovaně, sestavil dosavadní premiér Klement Gottwald a jeho blízcí spolupracovníci, a takto jej dne 25. 2. 1948 v jedenáct hodin dopoledne představili prezidentu republiky.

Vláda měla nejprve 24, posléze 23 členů,⁶⁶ přičemž všichni byli buď přímo

⁶³ Srov. František Hanzlík, *Únor 1948*.

⁶⁴ Obě strany se především snažily získat pro sebe váhající představitele sociálně demokratické strany, která se k demisi zprvu nepřipojila, jakož i naklonit si nestranické členy vlády, především ministra zahraničí Jana Masaryka. Obě strany se též snažily vyvíjet nátlak na prezidenta republiky, v jehož rukou osud podaných demisí (přínejmenším formálně) ležel. Mezi demonstrace síly KSČ pak patřilo např. zakládání komunistických akčních výborů Národní fronty, jež měly provést „očistu veřejného života“ (o činnosti některých z těchto akčních výborů je ve vztahu k hlavnímu tématu této práce stručně pojednáno ve zvláštní části této práce), zakládání ozbrojených Lidových milic, obsazování sekretariátů a ministerstev nekomunistických stran, zatýkání, organizování stávek (včetně stávky generální, která se na hodinu uskutečnila 24. 2. 1948), zastavování tisku nekomunistických periodik atd.

⁶⁵ Přesné složení této vlády je možné nalézt zde: Vláda České republiky: Vláda Klementa Gottwalda II. (25. 02. 1948 – 15. 06. 1948). Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-2/prehled-ministru-24680/> [cit. 25. 5. 2013].

⁶⁶ V noci z 9. na 10. března 1948 zemřel ministr zahraničí Jan Masaryk (dle dobových oficiálních materiálů šlo o sebevraždu, novější výzkumy se však přiklánějí k hypotéze, že šlo o vraždu realizovanou

příslušníky (české nebo slovenské) komunistické strany, popřípadě byli vůči komunistům zcela loajální (šlo zejména o někdejší příslušníky z „levých křídel“ ostatních stran Národní fronty). Rozlišování na členy jednotlivých stran proto stále více ztrácelo na smyslu, přestože nekomunistické strany Národní fronty po dobu této „přechodné“ vlády formálně dále trvaly, ať v té nebo oné „obrozené“ podobě.

Své programové prohlášení obměněná vláda přednesla dne 10. 3. 1948 před prořídlym Národním shromážděním; toto prohlášení dle zvyku četl její předseda. Většina proslovu se místo programových otázek soustředila na „vysvětlování“ nedávno skončivší vládní krize, jejíž kořeny byly řečníkem nalézány až v době první republiky, resp. v odvěkých nesmiřitelných rozdílech mezi principem vlády *peněžního žoku* (který údajně prosazovaly nekomunistické strany) a principem vlády *lidu* (který prý naopak hájili komunisté). Vládní krize byla interpretována tak, že ji vyprovokovalo vedení nekomunistických vládních stran, tedy *reakce*, jejímž cílem bylo *změnit ve vládě a v celém státě poměr sil ještě před volbami, poněvadž se bála porážky ve volbách*, a posléze *úplně zvrátit lidově demokratický řád*. Tyto pikle však zmařilo *přímo živelné zaburácení lidového hněvu a odporu*. Pokud jde o programové otázky, bylo v zásadě pouze deklarováno odhodlání vlády realizovat zbytek „budovatelského programu“ z července roku 1946 a s ním spojenou „dvouletku“,⁶⁷ jakož i zajistit přijetí nové ústavy a některých zákonů (např. nového zákona o národním pojištění). O otázkách kultury a filmu nebyla v programovém prohlášení zmínka.⁶⁸

Převážná část funkčního období druhé Gottwaldovy vlády měla charakter jakéhosi zlověstného ticha před bouří, přestože mnohé nezákonné jevy se veřejně projevovaly již od únorové vládní krize (zejména široké „vyakčňování reakčních živlů“ z více či méně významných společenských funkcí). Generální útok na „nepřátele státu“ se však teprve

sovětskou výzvědnou službou). Nahrazen byl dne 18. 3. 1948 dosavadním státním tajemníkem na ministerstvu zahraničních věcí Vladimírem (Vladem) Clementisem.

⁶⁷ Veškeré případné neúspěchy při realizaci dosavadního vládního programu a dvouletky byly v proslovu odůvodněny neblahým působením „buržoazních stran“ ve vládě. V obdobném duchu hovořila (dez)informační kampaň realizovaná v této době ministerstvem informací. Srov. Ministerstvo informací, *Černá kniha kapitalistického hospodaření před únorem 1948*. Praha: Ministerstvo informací 1948.

⁶⁸ Vláda České republiky: Programové prohlášení vlády. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-2/ppv-1948-gottwald2.pdf> [cit. 25. 5. 2013].

připravoval a začal být naplno realizován až od druhé poloviny roku 1948, zcela zřejmě i pod mezinárodním tlakem.⁶⁹

Dne 9. 5. 1948 byla – s účinností k 9. 6. 1948 – přijata nová ústava, tzv. Ústava 9. května. Přes některé zjevně zideologizované pasáže – počínaje úvodním Prohlášením – si Ústava 9. května dosud zachovávala relativně demokratické zdání; její demokratické prvky však byly v bezprostředně následující praxi zcela ignorovány.⁷⁰ Z hlediska tématu této práce je podstatné, že nová ústava zakotvila znárodnění filmového průmyslu i na ústavní rovině, a to ve svém ust. § 22 odst. 1: *Právo k výrobě, šíření, veřejnému promítání, jakož i k dovozu a vývozu filmu je vyhrazeno státu.*⁷¹

V neděli 30. 5. 1948 se konaly volby do Národního shromáždění, a to na základě nového volebního zákona,⁷² který zaváděl institut jednotných kandidátních listin: nevolilo se již dle politických stran, ale podle tzv. volebních skupin, kdy v každé skupině byli v určitém poměru zastoupeni zástupci všech stran Národní fronty. Volby, v nichž byla i nadále zachována povinná účast, se tak staly fraškou: jedinou skutečnou volbou zde bylo, zda vhodit označený, nebo prázdný volební lístek. Volby byly i za této situace silně manipulovány, aby bylo docíleno co nejvyšší volební účasti a co nejvyššího procenta odevzdaných vyplněných volebních lístků. Výsledkem bylo, že jednotné kandidátky získaly dohromady 86,6 % hlasů.

⁶⁹ Připomeňme například, že ještě v červnu 1948 se konal na Strahově XI. všesokolský slet. (Masové perzekuce členů Sokola byly zahájeny až na podzim téhož roku.) A právě do června 1948 můžeme rovněž datovat začátek roztržky mezi Sovětským svazem a Jugoslávií, v souvislosti s níž byla moskevským vedením stále více zdůrazňována teze o „zostřování třídního boje“.

⁷⁰ Tím byla dána zřejmá podobnost s tzv. Stalinskou ústavou přijatou v Sovětském svazu v roce 1936. Skutečnost, že právo – zejména na nejvyšší, tj. ústavní rovině – mělo v komunistických diktaturách značně limitované pole působnosti, dokládá právě historie poválečné československé ústavnosti: zatímco relativně demokratická Ústava 9. května zahájila období největších represálií, silně nedemokratická Ústava ČSSR z roku 1960 zahájila později období postupné demokratizace. V praxi zcela fiktivní charakter některých (převažujících) pasáží Ústavy 9. května může být demonstrován na jejím ust. § 18 odst. 1 odst. 2: *Svoboda projevu se zaručuje. Každý může v mezích zákona projevovat své mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jakýmkoli jiným způsobem. Výkon tohoto práva nemůže být nikomu na újmu.*

⁷¹ Československo. Ústavní zákon č. 150 ze dne 9. května 1948, ústava Československé republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 52, str. 1081–1110.

⁷² Československo. Zákon č. 75 ze dne 16. dubna 1948, o volbách do Národního shromáždění. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 30, str. 762–780.

Dne 7. 6. 1948 rezignoval na svou funkci prezident republiky Edvard Beneš, který předtím tuto rezignaci už několikrát zvažoval a od únorové krize úřadoval jen ze své vily v Sezimově Ústí.⁷³ Týden poté, 14. 6. 1948, byl do své funkce zvolen „první dělnický prezident“ a dosavadní premiér Klement Gottwald. Příštího dne zahájila svoji činnost nová vláda v čele s Antonínem Zápotockým, jejíž následující několikaleté působení bylo spojeno s érou rozsáhlého státního teroru.

2.3 Právo a legislativní proces v době třetí republiky

*Inde datae leges, ne firmior omnia posset.*⁷⁴

Ovidius

Nejvýznamnější poválečné změny v právním systému Československa sice nastaly až v rámci tzv. „právníké dvouletky“ odstartované na podzim 1949, kdy došlo dle sovětského vzoru k rekodifikaci hlavních právních odvětví (byl přijat nový trestní zákon, nový občanský zákoník atd.), avšak kořeny těchto systémových změn je třeba hledat již ve třetí republice.

Právní systém třetí republiky formálně navazoval na systém republiky první, dokonce zůstaly v účinnosti některé významné normy ještě z doby Rakousko-Uherska, včetně obecného zákoníku občanského (ABGB) z roku 1811. Nadále účinná byla i Ústavní listina Československé republiky z roku 1920. Bylo však obecně pocíťováno, že tyto předpisy vytvořené v prostředí „soukromokapitalistického“ systému se již přezily a nehodí

⁷³ Rezignace, k níž se Edvard Beneš definitivně rozhodl na začátku května 1948 (a kterou na Gottwaldovo přání odložil až na dobu po květnových volbách), měla protestní charakter – Edvard Beneš zejména nesouhlasil s konečným zněním nové ústavy, s novým volebním zákonem, který zavedl jednotné kandidátky Národní fronty, a s dalšími opatřeními, která postupně odstraňovala i poslední zbytky demokratického zřízení – ale její důvod tkvěl i ve stále horším prezidentově zdravotním stavu. Krátce nato, 3. 9. 1948, Edvard Beneš zemřel. Jeho pohřeb spojený s velkou manifestací byl – podobně jako v roce 1937 pohřeb Tomáše Garrigue Masaryka – chápán jako symbolický konec jedné éry. Detaily viz Karel Kaplan, *Poslední rok prezidenta*. Brno: Doplněk 1994.

⁷⁴ „Zákony jsou proto, aby silnější nemohl všechno.“

se do nové epochy „budování socialismu“.⁷⁵

Změny v právním systému si vynutilo především rozsáhlé znárodňování uskutečněné dekrety prezidenta republiky v roce 1945, které znamenalo, že nejvýznamnějším hráčem v národním hospodářství se nově stal přímo stát či jím zřízené, vlastněné a ovládané subjekty (národní podniky).⁷⁶ V tomto okamžiku se začalo rodit systematické státní plánování (jehož úplné zárodky bychom však našli již v dobách starších),⁷⁷ resp. ekonomika příkazového typu,⁷⁸ a s nimi i nové právní odvětví, tzv. hospodářské právo, Hynkem Baňouchem charakterizované jako hybrid práva obchodního, finančního, bankovního, správního a práva národního hospodářství.⁷⁹ Hospodářské právo bylo výrazem rodícího se byrokratického, centralizovaného systému kladoucího důraz na industrializaci a technokratický přístup k řešení hospodářských a

⁷⁵ Již v úvodních ustanoveních Košického vládního programu se počítalo s přijetím zcela nové ústavy republiky, na jejímž textu se záhy po osvobození celého státu začalo pracovat. Srov. např. tyto publikace: Karel Kaplan, *Příprava ústavy ČSR v letech 1946–1948: diskuse v Národní frontě a názory expertů*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Státní ústřední archiv 1993. Kateřina Šimáčková, *Fiktivní, nebo reálná ústava*. In Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (eds.), *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita 2009, s. 123–144.

⁷⁶ Národní podniky zřizované znárodňovacími dekrety a vnitřně organizované dle svých statutů, které měly podobu vládních nařízení, byly formálně samostatnými právními subjekty. Měly se řídit zásadami obchodního podnikání a jejich zaměstnanci byli v soukromoprávním poměru; od státu byly majetkově odděleny v tom smyslu, že stát neručil za jejich závazky, nicméně veškerý čistý zisk byl příjmem státnímu rozpočtu.

⁷⁷ Všeobecnou závaznost státního plánu zavedla formálně v plné míře až Ústava 9. května. Srov. její ust. § 164 odst. 1 odst. 2: *Každý, komu připadá jakýkoli úkol při provádění a plnění jednotného hospodářského plánu, je povinen vykonávat jej svědomitě a hospodárně podle svých osobních a hospodářských možností. Osoby fyzické i právnické jsou povinny přizpůsobit svou hospodářskou činnost jednotnému hospodářskému plánu.*

⁷⁸ *Právo ekonomického života přestalo být negativně vymezeným prostorem autonomie vůle a nahradilo jej pozitivně vymezenými příkazy a zákazy programujícími chování. Přibližnou mapu krajiny nahradilo schéma závazných cest.* Viz Hynek Baňouch, *Hospodářské právo*. In Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (eds.), *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita 2009, s. 725–768.

⁷⁹ Tamtéž, s. 727. Šlo tedy o právo převážně veřejnoprávního charakteru, upravující zejména vztahy hierarchického, tedy vertikálního charakteru.

potažmo i společenských problémů.⁸⁰ Jak upozorňuje Hynek Baňouch, charakteristický pro tento systém je důraz kladený na kvantitu místo kvality, okouzlení makroekonomickými statistikami, s kterými je možné podle potřeby manipulovat, i *záměna občana za zaměstnance*.⁸¹ Významným úřadem, který tento systém již za třetí republiky pomáhal budovat, byla tzv. Hospodářská rada jakožto pomocný orgán vlády určený pro *přípravu a koordinaci opatření a rozhodnutí vlády v hospodářských věcech*; jejím zvláštním orgánem byl Státní úřad plánovací mající za úkol obstarávat *technickou složku plánovacích úkolů*.⁸²

V době třetí republiky však nadále existoval nezanedbatelný soukromý sektor, a dosud byla respektována dichotomie mezi veřejným a soukromým právem, přičemž právní vztahy mezi hospodářskými subjekty – ať již ze znárodněného, nebo soukromého sektoru – si zatím uchovávaly rys vztahů soukromoprávních, tedy vztahů navazovaných mezi rovnoprávnými osobami. Rovněž probíhaly významné experimenty se zaváděním vnitropodnikové demokracie v rámci národních podniků.

Současně se znárodněním byla realizována pod patronací komunisty spravovaného ministerstva zemědělství v několika etapách pozemková reforma, která byla ostatně jednou z hlavních příčin široké popularity KSČ v této době. Již dekretem č. 12/1945 Sb. z 21. 6. 1945⁸³ byl pro účely pozemkové reformy bez náhrady zkonfiskován majetek osob německé a maďarské národnosti, „zrádců a nepřátel republiky“ i některých společností a korporací. Tímto dekretem byl zřízen Národní pozemkový fond, který měl

⁸⁰ V novém systému byl postupně odstraňován tržní model (trh, jehož se účastní velká pluralita soukromých výrobců a distributorů), avšak kořistnická logika ve vztahu k přírodním i jiným zdrojům, jakož i snaha o co největší akumulaci kapitálu spojená s představou nekonečného růstu blahobytu zůstaly v jádru tohoto systému zachovány. Někteří kritikové přicházející z levicových pozic proto nový systém začali nazývat „státním kapitalismem“. Srov. např. Peter Binns, *State Capitalism*. In Socialist Workers Party (eds.), *Marxism and the Modern World: Education for Socialist no. 1*. London: Socialist Workers Party (Britain) 1986. Tony Cliff, *State Capitalism in Russia*. London: Pluto Press 1974.

⁸¹ Srov. Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (eds.), *Komunistické právo v Československu...*, s. 760–761.

⁸² Československo. Dekret presidenta republiky č. 63 ze dne 25. srpna 1945, o Hospodářské radě. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 29, str. 107–110.

⁸³ Československo. Dekret presidenta republiky č. 12 ze dne 21. června 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 7, str. 17–20.

spravovat konfiskovanou půdu; půda se přidělovala „osobám slovanské národnosti“ (prioritně bezzemkům, dělníkům a malým rolníkům) dle přidělových plánů vypracovávaných tzv. rolnickými komisemi při národních výborech. Mimořádného významu byla též revize první, prvorepublikové pozemkové reformy, k níž došlo zákonem č. 142/1947 Sb.⁸⁴

Právní normy musely vedle znárodnění a pozemkové reformy reagovat také na další dobové jevy. Jedním z nich byla problematika odsunu německé menšiny z Československa. Ostudnou normou, která byla v této souvislosti přijata, byl tzv. amnestijní zákon, tj. zákon č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, který stanovil zásadu beztrestnosti jednání, k němuž došlo od 30. 9. 1938 do 28. 10. 1945 (!), *jehož účelem bylo přispět k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů*. Tímto způsobem byla z potrestání vyloučena řada pachatelů násilností spáchaných na německých civilistech během tzv. divokého odsunu v roce 1945.⁸⁵ V souvislosti s odsunem byly přijímány také důležité normy týkající se nové úpravy státního občanství⁸⁶ či osidlování pohraničí.⁸⁷

Samostatnou kapitolu pak představovalo retribuční zákonodárství, jehož páteř představovaly tzv. velký⁸⁸ a malý⁸⁹ retribuční dekret. Tyto normy měly trestněprávní

⁸⁴ Československo. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revisi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1947, částka 65, str. 689–696.

⁸⁵ Československo. Zákon č. 115 ze dne 8. května 1946, o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1946, částka 51, str. 922.

⁸⁶ Československo. Ústavní dekret presidenta republiky č. 33 ze dne 2. srpna 1945, o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 17, str. 57–58.

⁸⁷ Československo. Dekret presidenta republiky č. 27 ze dne 17. července 1945, o jednotném řízení vnitřního osídlení. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 13, str. 45–46.

⁸⁸ Československo. Dekret presidenta republiky č. 16 ze dne 19. června 1945, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 9, str. 25–31.

⁸⁹ Československo. Dekret presidenta republiky č. 138 ze dne 27. října 1945, o trestání některých provinění proti národní cti. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 57, str. 338.

charakter a jejich cílem bylo (s retroaktivní působností) postihnout osoby, které se v tzv. době zvýšeného ohrožení republiky (28. 5. 1938 – 31. 12. 1946) dopustily určitých trestných činů. Cílem bylo postihnout válečné zločince z řad okupantů i domácí kolaboranty; dekretů však bylo široce zneužíváno i v politickém boji.⁹⁰

Jinou výzvou pro dobového zákonodárce byla reorganizace veřejné správy, v níž hlavní úloha připadla národním výborům nahrazujícím dosavadní orgány regionální státní správy a samosprávy. Zákonný základ pro existenci národních výborů, které v českých zemích fungovaly na třístupňové úrovni (místní, okresní a zemské) a na Slovensku na dvoustupňové úrovni (místní a okresní), představoval dekret prezidenta republiky č. 18/1944 Úř. věst. čls.,⁹¹ podrobnosti stanovila vládní nařízení. Národní výbory byly zamýšleny jako volené orgány, avšak po celé období let 1945–1948 se do nich – až na několik výjimek – volby neuskutečnily; obsazovány tak byly na základě parity. Národní výbory hrály výraznou úlohu v rámci odsunu či realizace pozemkové reformy, prováděly konfiskační řízení i řízení dle malého retribučního dekretu atd.

V době třetí republiky lze i přes nejružnější excesy (zejména ze strany komunisty ovládaných⁹² bezpečnostních složek) stále hovořit o právním státu, v kterém jsou právní normy respektovány i svými tvůrci a kde dosud platí alespoň v určité míře dělba moci, ač se značně zvýšenou úlohou exekutivy. Nemalou pojistkou právního státu v době třetí republiky byla relativně nezávislá justice, resortně spadající pod ministerstvo spravedlnosti, které ovládali národní socialisté.⁹³ Nemůžeme tedy dosud hovořit o groteskním modelu „socialistické zákonitosti“ (která nebyla přes doprovodné vzletné fráze ničím jiným než bezprávím), jak se začala vytvářet po únorovém převratu v roce 1948.

⁹⁰ Více o retribučním zákonodárství viz Jan Kuklík a kol., *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium 2011, s. 33–38.

⁹¹ Srov. Prozatímní státní zřízení Československé republiky. Dekret prezidenta republiky č. 18 ze dne 4. prosince 1944, o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění. In *Úřední věstník československý*. 1944, roč. V, č. 6.

⁹² Je však třeba zmínit, že bezpečnostní složky už v této době žily svým vlastním životem, do značné míry nezávislým na vedení KSČ, a začaly se stávat jakýmsi státem ve státě.

⁹³ Právě díky činnosti této justice se bezpečnostním složkám nepodařilo – alespoň po dobu trvání třetí republiky – „dotáhnout“ několik vykonstruovaných spiknutí, včetně slovenského.

Pokud jde o proces tvorby práva (legislativní proces)⁹⁴ třetí republiky, shledáváme i zde návaznost na první republiku. Po celé námi sledované období (1945–1948) se tvorba zákonných i podzákonných norem řídila předválečnými *Směrnicemi pro jednotnou legislativní techniku*, schválenými vládou ČSR dne 24. 2. 1933, resp. *Pokyny pro postup při legislativních pracích*, které byly schváleny vládou ČSR dne 23. 6. 1933.⁹⁵

Ve *Směrnicích*, které upravovaly vlastní obsah návrhů (osnov) zákonů a podzákonných předpisů, nalézáme například takovéto zásady (které, jak dále uvidíme, nebyly vždy v praxi dodržovány):

- *Návrhy zákonů a vládních nařízení budtež stylisovány srozumitelně, přesně a co možná stručně.* (§ 1 odst. 1)

- *V osnovách zákonů a vládních nařízení budiž užíváno výrazů již vžitých (technických), pokud je nelze v daném případě nahraditi výrazy přiléhavějšími.* (§ 2 odst. 1)

- *Touž osnovou zákona nebo vládního nařízení nebudtež upravovány věci různorodé.* (§ 3)

- *Do osnov zákonů nebo vládních nařízení přechodného rázu nebudtež přijímána ustanovení trvalé povahy.* (§ 4)

- *Povšechné zmocňovací doložky, tj. všeobecná zmocnění bez vytčení zásadních směrnic úpravy, jež se svěřuje nařizovací moci, budtež v osnovách zákonů navrhovány jen v naprosto nevyhnutelných případech.* (§ 10)

- *Věci, jež nejsou normativní povahy, nebudtež co možná pojímány přímo do osnov zákonů nebo vládních nařízení, nýbrž do jejich důvodových zpráv. Naopak jest nepřípustné pojímati do důvodové zprávy věci rázu normativního a chtíti takto snad doplňovati možné mezery nebo nejasnosti v obsahu osnovy zákona nebo vládního nařízení.* (§ 43)

Průběh připomínkového řízení, v němž byly návrhy zákonů a podzákonných předpisů vytvářeny, byl regulován *Pokyny*. Nalézáme zde například takovéto principy:

⁹⁴ Radoslav Procházka definuje proces tvorby práva (z axiologických pozic) takto: *Proces tvorby práva je procesom kanonizácie hodnôt, ktoré spoločnosť, resp. jej jednotlivé atómy vyznávajú. Legislatívny proces v tom najširšom chápaní hodnoty filtruje – zo všetkých, ktoré sa uchádzajú o pozornosť normotvorcu, tento vyberá tie, ktoré uprednostňuje.* Viz Radoslav Procházka, Všetkým telám rovnako. In Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (eds.), *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita 2009, s. 95.

⁹⁵ Plné znění obou dokumentů je možné najít v této publikaci: Zbyněk Šín, *Legislativní pravidla I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta 2006, s. 40–151.

- Je-li k úpravě povoláno více ministerstev [...], jest z nich k vypracování a podání osnovy nebo ministerské vyhlášky oprávněno ministerstvo, k jehož oboru působnosti úprava především náleží [...]. (§ 2)

- Osnovy, jejichž předmětem jsou úpravy, s nimiž bude pravděpodobně spojen finanční výsledek, [...], sluší vždy projednati v přípravném řízení s ministerstvem financí. (§ 3 odst. 2)

- Nežli osnova bude předložena předsednictvu ministerské rady pro ministerskou radu, t.j. se žádostí, aby byla předložena vládě k rozhodnutí (§ 10, § 11 odst. 1), budiž zpravidla podrobena meziministerskému řízení, jehož hlavním účelem jest, aby jak jen možno veškeré – zvláště věcné – připomínky k osnově (§ 9) byly uplatněny, resp. zjištěny a odklizeny. (§ 4)

- Ministerstvo, které osnovu vyhotovilo, rozešle ji všem ostatním ministerstvům [...] a uvědomí o tom zároveň předsednictvo min. rady, dodávajíc přitom také jemu tutéž osnovu [...]. (§ 5)

- Připomínky, t.j. vyjádření ministerstev, jejichž předmětem jsou námitky, návrhy na změnu, podněty, doporučení a pod. k osnově, jest vždy, – nebyly-li jinak odklizeny, – jak jen možno vyřídití dohodou dotčených ministerstev, aby osnova byla jako meziministersky co možno nesporná připravena k přeložení pro ministerskou radu (§ 10, odst. 1, § 12). (§ 9)

- K žádosti o vyjádření k osnově jest zpravidla připojiti lhůtu. Tato lhůta počíná běžeti prvním dnem po doručení osnovy resp. žádosti o vyjádření. (§ 21 odst. 1)

- Obsahuje-li vyjádření k osnově projev souhlasu nebo upozornění na vady ryze formální nebo vůbec návrhy pouze na takové zcela podružné změny, na nichž ostatní ministerstva zřejmě nemají žádného zájmu, stačí, zašle-li se vyjádření (§ 43, odst. 3) pouze ministerstvu, jímž osnova byla rozeslána, předsednictvu min. rady. Jinak dlužno vyjádření a zejména připomínky dodávati (§ 43, odst. 3) také všem ostatním ministerstvům. (§ 23 odst. 1 odst. 2)

- Při meziministerském projednávání připomínek jest podle možnosti dávati přednost jednání ústnímu (i telefonickému) před písemným. (§ 25 odst. 1)

I v rámci legislativního procesu třetí republiky můžeme pak rozlišovat zhruba tyto jeho fáze:⁹⁶

⁹⁶ Zbyněk Šín, *Tvorba práva: Pravidla, metodika, technika*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck 2009, s. 24.

- 1) zjištění objektivní potřeby právní regulace;
- 2) vznik legislativního záměru;⁹⁷
- 3) realizace legislativního záměru zahrnující rozhodnutí příslušného orgánu zahájit přípravu právního předpisu;
- 4) vypracování osnovy (věcného záměru) navrhovaného právního předpisu a její projednání;
- 5) zpracování návrhu⁹⁸ právního předpisu a jeho projednání;
- 6) předložení návrhu právního předpisu legislativnímu orgánu příslušnému o něm rozhodnout;
- 7) přijetí návrhu v tomto orgánu;
- 8) publikace právního předpisu způsobem stanoveným zákonem.⁹⁹

Při legislativním procesu – v době třetí republiky, stejně jako dnes – je třeba přihlížet k platným právním předpisům, respektovat jejich hierarchii i obecné principy, jimiž je ovládán právní řád. Právě hierarchie právních norem vychází ze zásady svrchovanosti zákona, která umožňuje rozeznávat předpisy různé právní síly, přičemž předpis nižší právní síly musí být vždy konformní s předpisem vyšší právní síly (např. ministerská vyhláška či vládní nařízení mohou být zásadně vydány pouze „secundum et intra legem“, tedy na základě a v mezích příslušného zákona; jiný než konformní postup by byl „praeter legem“, tedy nad a mimo rámec zákona, či dokonce „contra legem“, tedy přímo v rozporu s konkrétním zákonem). K jiným základním principům, které musejí být respektovány normotvorným procesem v právním státě, patří například zásada, že prováděcí právní předpisy nemohou zakládat žádné kompetence orgánů ani ukládat nové povinnosti občanům a vytvářet nové právní instituty.¹⁰⁰

Za typický příklad nešvaru legislativního procesu je obecně možné označit prokládání normativních pasáží běžných právních předpisů pasážemi nenormativními, tedy čistě proklamativními, které mají předpisu dodat jakýsi slavnostní ráz. To stalo zvykem

⁹⁷ *Legislativní záměr je konkrétní, byť obecná představa o potřebě právní úpravy spojená s reálnou možností tento záměr realizovat a zahájit k tomu legislativní proces.* Srov. Tamtéž, s. 46.

⁹⁸ Pojmy „osnova“ a „návrh“ jsou často užívány jako synonyma. V užším slova smyslu je osnovou myšlen „věcný záměr“ příslušné normy, tedy koncepční a dosud neparagrafovaný dokument, jehož přijetí předchází vypracování vlastního návrhu příslušné normy.

⁹⁹ Uvedené schéma zachycuje komplexní postup přijímání právní normy zejména zákonné úrovně. Na podzákoně rovině je přijímání právních norem (tedy včetně vládních nařízení) v praxi jednodušší.

¹⁰⁰ Srov. Zbyněk Šín, *Tvorba práva*, s. 106–107.

zákonodárce zejména v období komunistické diktatury v letech 1948–1989, tomuto zvyku se však zcela nevyhnula žádná doba. Jak názorně uvidíme na příkladu dekretu č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu, proklamace byly v právních předpisech mimořádně oblíbené i v době třetí republiky.¹⁰¹

Ideálem legislativního procesu právního státu by vždy mělo být v konečném důsledku dosáhnout vytvoření bezrozporného, uspořádaného a přehledného právního řádu, který bude obsahovat pouze srozumitelné, každému dostupné a formálně jednotné právní předpisy.

2.4 Provizorní právní regulace a organizace kinematografie v době třetí republiky

Na jedné straně aktivně vystupovali komunisté a pokrokoví pracovníci kinematografie, na druhé straně se aktivizovaly ty síly, které se opíraly o program reakčních politických stran. V tomto období se převážná většina filmových pracovníků projevila progresivně a stála na straně dělnické třídy, pracujícího lidu a Komunistické strany Československa.

Jiří Purš (z knihy *Obrysy vývoje československé znárodněné kinematografie*)

¹⁰¹ Jak upozorňuje Zbyněk Šín: *Nenormativní části oproti právním normám toliko něco deklarují, vysvětlují či manifestují nebo k něčemu vybízejí nebo nabádají, aniž by měly povahu a znaky právní normy. Proklamační nenormativní části právního předpisu jsou často i fráze, zejména předbíhají-li nereálné současný stav vývoje a jeho možnosti. Mohou rovněž znesnadňovat přehlednost právního předpisu, jeho výklad i aplikaci, mohou vyvolávat nejasnosti o tom, zda a v jaké míře má či nemá určité ustanovení normativní charakter, a snižovat obecné vědomí o závaznosti práva. Srov. tamtéž, s. 135. K dalším nešvarům, které však rozhodně nebyly vlastní pouze třetí republice, patří třeba tzv. „legislativní optimismus“, tedy přesvědčení, že vše je možno účinně regulovat zákonem bez potřeby jej dotvářet praxí, zejména judikaturou či právní vědou. Jak upozorňují autoři publikace *Teorie a praxe tvorby práva*, svého prvního vrcholu dosáhl legislativní optimismus již v době osvícenského absolutismu (což je paradoxně současně doba, kdy se právní věda začínala systematicky zabývat teorií legislativy): *První vlna je na našem území spjata se jmény monarchů Marie Terezie a Josefa II.; notoricky známými extrémními případy použití legislativního nástroje jsou tereziánský patent o vyhubení vrbů v Království českém a josefínské nařízení o pohřbívání v pytích z roku 1784. Srov. Aleš Gerloch; Jan Kysela; Zdeněk Kühn; Jan Wintr; Jan Tryzna; Pavel Maršálek; Karel Beran, Teorie a praxe tvorby práva. Praha: ASPI 2008, s. 18.**

Po celé období třetí republiky se nepodařilo přijmout prováděcí vládní nařízení k dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. Proč se tak stalo, bylo po Vítězném únoru vysvětlováno takto: *I když buržoazie, zastoupená tehdy v Národní frontě, schvalovala zestátnění filmového podnikání, přece cíhala na sebemenší chybičky, kterých by se zestátněná kinematografie dopustila, aby mohla dokazovat, že se zestátněné filmové podnikání nemůže udržet, že není schopno žít a produkovat. Proto buržoazie, která měla obsazen veškerý státní administrativní aparát ministerský, znemožnila prostřednictvím tohoto aparátu, aby byla projednána ve vládě osnova vládního nařízení k dekretu prezidenta č. 50/1945 Sb., které mělo stanovit rozsah práv a povinností nového filmového podniku, označovaného Československá filmová společnost, a dále rozsah práv i povinností a odpovědnost funkcionářů Československé filmové společnosti, a kteroužto osnovu rozeslalo ministerstvo informací do meziministerského připomínkového řízení i s návrhem statutu Československé filmové společnosti. Návrh neprošel a tudíž veškerá tíha a odpovědnost za činnost filmového státního podnikání ležela na tehdejším ministerstvu informací. Teprve po únorovém vítězství dělnické třídy byla vláda poprvé schopna vydat nařízení, kterým organizačně podchytila dosavadní státní filmové podnikání [...].*¹⁰²

Že skutečnost nenahližená ideologickými brýlemi byla poněkud jiná, dokážeme ve zvláštní části této práce. Faktem ale zůstává, že několikrát již zmíněný dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu, přijatý dne 11. 8. 1945, byl mimořádně stručný a výslovně ve svém ust. § 1 odst. 3 počítal s tím, že organizace a správa státního filmového podnikání bude podrobně upravena ve vládním nařízení. Pouze provizorně, do doby než bude toto nařízení přijato, byl v ust. § 4 dekretu ministr informací zmocněn, aby činil přechodná opatření nezbytná k provedení dekretu.

Avšak ještě předtím, než vůbec došlo k podpisu dekretu č. 50/1945 Sb., konkrétně už v průběhu květnové revoluce 1945, začalo organizovaně probíhat znárodnování, které bylo připravováno v odbojových kruzích během 2. světové války.¹⁰³ Už 8. 5. 1945 dala Česká národní rada Národnímu výboru českých filmových pracovníků plnou moc k přebírání kin a faktickému zajišťování znárodnění kinematografie.

¹⁰² Jaroslav Jablonský; Jiří Langer; Václav Šefrna, *Filmové právo*. Praha: Ekonomická knihovna Edičního sboru Československého filmu při Ústřední půjčovně filmů pro vnitřní potřebu a odborné zájemce 1959, s. 30–31.

¹⁰³ Více o válečných plánech znárodnění viz podkapitola 3.1 zvláštní části této práce.

O dva týdny později, konkrétně 23. 5. 1945, jmenoval ministr informací Václav Kopecký opatřením č. j. 80008/45¹⁰⁴ své prozatímní zplnomocněnce pro řízení jednotlivých odvětví filmového podnikání. Šlo konkrétně o tyto zplnomocněnce:¹⁰⁵

- 1) zmocněnec pro hospodářské a finanční věci;
- 2) zmocněnec pro dovoz a vývoz filmů;
- 3) zmocněnec pro filmový ústav;
- 4) zmocněnec pro filmovou kroniku;
- 5) zmocněnec pro státní výrobu filmů;
- 6) zmocněnec pro filmové ateliéry a laboratoře (ve funkci jejich ředitele);
- 7) zmocněnec pro státní ústředí pro kinofikaci;
- 8) zmocněnec pro správu státních kin;
- 9) zmocněnec pro Státní půjčovnu filmů (ve funkci jejího ředitele).

Přestože po přijetí dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. byly pravomoci jednotlivých zplnomocněnců relativně podrobně definovány ve zmocňovacích dekretch ministra informací,¹⁰⁶ zůstávala řada otázek týkajících se jejich právního postavení nezodpovězena. Tak například v různých publikacích zabývajících se organizací filmového podnikání v této době je bez dalšího vysvětlení tvrzeno, že zplnomocněnci byli nadáni vlastní právní subjektivitou;¹⁰⁷ stejnými publikacemi je však odepírána právní subjektivita celému zestátněnému podnikání nazývanému v letech 1945–1948 Československá filmová společnost (ČEFIS). Situace byla ve skutečnosti nejasná i dobovým aktérům. Jak dokládají archivní materiály, např. ještě v lednu a v únoru 1948 muselo ministerstvo informací ve spolupráci s ministerstvem spravedlnosti řešit případ, kdy ústřední ředitel ČEFIS¹⁰⁸ Ing. Lubomír Linhart (společně s Ladislavem Koldou) podal jménem ČEFIS (!) na Okresní úřad ochrany práce v Praze žádost o souhlas s okamžitým zrušením pracovního poměru několik zaměstnanců. Tito zaměstnanci si však najali advokáta, který postavil obranu zaměstnanců na tom, že celá žádost Ing. Lubomíra Linharta je neplatná, neboť jménem

¹⁰⁴ Opatření ministra informací č. j. 80008/45 (23. 5. 1945). NA, fond MI, kart. 205.

¹⁰⁵ Personální složení na postech jednotlivých zplnomocněnců, název jejich úřadu i rozsah kompetencí se několikrát měnily. Uvádíme zde relativně nejstálenější názvosloví.

¹⁰⁶ Viz jednotlivé zmocňovací dekrety zde: NA, fond MI, kart. 196, sign. Všeobecný 1945–1949.

¹⁰⁷ Srov. Jaroslav Jablonský; Jiří Langer; Václav Šefrna, *Filmové právo*, s. 35: *Jednotliví zplnomocněnci měli samostatnou subjektivitu, vedli oddělené účetnictví a spravovali odděleně majetek, takže měli plnou operativní samostatnost.*

¹⁰⁸ Tzv. ústřední ředitel ČEFIS byla funkce zřízená opatřením ministra informací v březnu 1946.

ČEFIS nelze platně činit žádné právní úkony: *Jestliže tedy vystupují zplnomocněnci nebo ústřední ředitel z titulu svého pověření, nemohou tak činiti za Čsl. filmovou společnost, nýbrž pouze za Čsl. stát.*¹⁰⁹ Jak Ministerstvo informací, tak Ministerstvo spravedlnosti dali obhájci zaměstnanců za pravdu. Ve stanovisku Ministerstva informací z 25. 2. 1948 se píše: [...] *není možno hledět na Československou filmovou společnost jako na samostatný právní subjekt (se způsobilostí k právům a právním činům). Prozatímními opatřeními na základě § 4 cit. dekretu nemohl býti takový subjekt zřízen.*¹¹⁰ Presentovaný názor, k němuž obě ministerstva dospěla, považuji za logický a je z něj dle mého názoru možné dospět k jedinému závěru, totiž že právní subjektivitou nemohli být nadáni ani jednotliví zplnomocněnci.¹¹¹

Přes absenci prováděcího vládního nařízení činil ministr informací po celou dobu třetí republiky taková opatření, která vedla ke stále větší centralizaci a hierarchizaci filmového oboru a vytvářela v podstatě stav *fait accompli*. Tak již v polovině července 1945 (stále ještě před přijetím znárodňovacího dekretu) ministr informací svým opatřením č. j. 80.243/V. vytvořil „Prozatímní správní výbor České filmové společnosti“, který kromě 8 zmocněnců zahrnoval 2 zástupce Svazu českých filmových pracovníků (nástupce Národního výboru českých filmových pracovníků, později začleněný do ROH).¹¹² Jeho úkolem bylo – za předsednictví Emila Sirotky – připravit hospodářskou a právní organizaci státního filmového monopolu

Prozatímní správní výbor České filmové společnosti byl zrušen dalším přechodným opatřením č. j. 4417/V. z 25. 3. 1946, kterým ministr informací ustavil tzv. „Prozatímní správní výbor Československé filmové společnosti“, jehož součástí byla mimo jiné nová funkce ústředního ředitele (Lubomír Linhart, dosavadní zástupce Vítězslava Nezvala na V.

¹⁰⁹ Dopis Okresního úřadu ochrany práce v Praze Ministerstvu informací, č. j. IIa-3213-207/48-Dr.Vy/He (31. 1. 1948). NA, fond MI, kart. 206, sign. Čs. filmová společnost A. 1947–1948.

¹¹⁰ Dopis Ministerstva spravedlnosti Ministerstvu sociální péče a Ministerstvu informací, č. j. 10401/48-II/1 (25. 2. 1948). NA, fond MI, kart. 206, sign. Čs. filmová společnost A. 1947–1948.

¹¹¹ Kdyby touto subjektivitou nadáni byli, nešlo by ostatně už pojmově o „zplnomocněnce“. Mimochodem ani tzv. ústřední ředitel ČEFIS nebyl ničím jiným než dalším zplnomocněncem ministra informací (potažmo státu) *sui generis*. Ke zmatení přispělo, že v některých opatřeních ministra informací se skutečně hovořilo o zplnomocněncích jako o nositelích vlastní právní subjektivity.

¹¹² Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1945 a 1946*. Praha: Československé filmové nakladatelství 1947, s. 19.

odboru MI).¹¹³ Nový výbor měl funkci řídicí a koordinační, jeho usnesení nabývalo však platnosti až po schválení ministrem informací; všichni zplnomocněnci byli podřízeni ústřednímu řediteli.¹¹⁴

Opatřením č. j. 84.470/V. z 29. 10. 1946 vybavil ministr informací ústředního ředitele ČEFIS čtyřmi náměstky:¹¹⁵ náměstkem pro technickou správu filmu (František Pilát), náměstkem pro hospodářské a finanční věci (Oldřich Macháček),¹¹⁶ náměstkem pro distribuci filmů (Emil Sirotek) a náměstkem pro výrobu a ateliéry (Lavoslav Reichl).¹¹⁷

Od 10. 2. 1947 dále zesílila centralizace filmu v hospodářské oblasti, když ministr informací svým opatřením č. j. 3639/V. zřídil při ministerstvu informací šestičlenný „Správní sbor filmového podnikání pro věci hospodářské a finanční“, jemuž v hospodářských otázkách podléhali všichni zplnomocněnci, jakož i ústřední ředitel ČEFIS a jeho náměstkové.¹¹⁸

Opatřením ministra informací č. j. 80.640/V. z 12. 3. 1947 byl vydán statut ústředního dramaturgického orgánu (zřízeného již na podzim 1946) s názvem „Filmový umělecký sbor“ (FIUS).¹¹⁹ Jeho úkolem bylo vybírat vhodné filmové náměty a doporučovat je k realizaci; aprobační komise FIUSu schvalovala již hotové filmy.

Vývoj na Slovensku mezitím vyústil ve vydání nařízení Slovenské národní rady na jaře 1947, které rozšířilo účinnost dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. i na Slovensko, a to se zpětně do srpna 1945.¹²⁰

¹¹³ Srov. Jaroslav Jablonský; Jiří Langer; Václav Šefrna, *Filmové právo*, s. 35–36.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ I počet náměstků ústředního ředitele se několikrát měnil. Zvláštním náměstkem byl také náměstek pro Slovensko.

¹¹⁶ Oldřich Macháček vystřídal v září 1948 ve funkci ústředního ředitele ČSF Lubomíra Linharta a setrval zde až do roku 1953.

¹¹⁷ Srov. Jaroslav Jablonský; Jiří Langer; Václav Šefrna, *Filmové právo*, s. 35.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 36–37.

¹¹⁹ Srov. Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1945 a 1946*, s. 26–28.

¹²⁰ I toto relativní „opozdění“ slovenského právního vývoje za českým bylo po Únoru 1948 vykládáno jak součást reakčních piklů: *Samostatnému rozvoji národního slovenského filmu nepřály (kromě nejrůznějších korporací) ani vládní slovenské kruhy, zejména reakční politické strany, a jejich snahy směřovaly proti nerušenému vývoji filmu na Slovensku i proti plnění zásady jednotného organizačního a hospodářského vedení v zemích českých i na Slovensku. Viz Bohumil Šmída, Organizace československého filmového podnikání a filmové tvorby. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1966, s. 146. (V uvedeném*

Nahrazení dosavadního právního státu pravidly „socialistické zákonnosti“ předznamenala opatření, která ministr informací začal vydávat vzápětí po únorovém puči v roce 1948. Tak hned 26. 2. 1948 vydal opatření č. j. 23.736/47,¹²¹ jímž zrušil instituci svých zplnomocněnců a jejich zástupců (§ 1 cit. opatření) a tímto pouhým opatřením (tedy zjevně nad rámec svých ústavních, resp. zákonných kompetencí) za *jediného nositele právní subjektivity v oblasti filmu* prohlásil *zestátněné filmové podnikání* [...] *označené „Československá filmová společnost“* (§ 5 odst. 2 cit. opatření).

Jak uvidíme, paralelně s vydáváním těchto prozatímních opatření probíhalo vytváření a projednávání různých návrhů na definitivní právní organizaci filmového monopolu, k níž nakonec došlo vydáním vládního nařízení č. 72/1948 Sb. v dubnu 1948. Bezprostředně následující léta patřila k dobám největšího uměleckého úpadku československé kinematografie.

2.5 Kulturní prostředí a filmový život třetí republiky

Ono nectné slovo závazek, které se stalo po válce tak oblíbeným, se potí servilností, z níž má umění a poezie hrůzu.

André Breton

Třetí republika byla dobou intelektuálního a uměleckého kvasu, charakteristickou existencí mnoha básnických, literárních, výtvarných a dalších spolků a sdružení. Národní kultura byla paradoxně předcházející válkou (relativně) posílena – či byla přinejmenším posílena její autorita –, protože se za jejího trvání navzdory útlaku ze strany okupační moci stala důležitou nositelkou národní identity, a to v situaci, kdy národní politické instituce byly výrazně oslabeny, případně zcela potlačeny.

Za třetí republiky (stejně jako už dříve před válkou) se vedla diskuse o socialistickém realismu – ten však dosud v Československu (na rozdíl od SSSR, kde v téže době v jeho jménu probíhaly rozsáhlé čistky na poli literatury, filmu, výtvarného

publikaci je možné najít rovněž podrobnější informace o postupné institucionální transformaci zestátněného filmového podnikání v době třetí republiky, kterou v této práci pouze naznačujeme.)

¹²¹ Opatření ministra informací č. j. 23.736/47 (26. 2. 1948). NA, fond MI, kart. 196, inv. č. 204 – Odbor V. Org. záležitosti 1945–1949.

umění i hudby pořádané Alexandrem Alexandrovičem Ždanovem)¹²² nemohl být prohlášen za oficiální normativní estetiku, a navíc se dosud tolerovaly různé interpretace i praktické aplikace tohoto směru. Vedle zastánců socialistického realismu se uplatňovali příslušníci někdejších avantgardních směrů (zejména surrealismu), katoličtí a spiritualističtí autoři, první moderní existencialisté, vyznavači „tradiční“ kultury i další umělci, kteří zastávali vedle nejrozumnějších estetických názorů často i rozdílné názory politické.¹²³ Celkový příklon kulturní scény doleva byl však nepopíratelný – stejně jako analogický posun u zbylé části společnosti a její politické reprezentace.

Vedle příklonu doleva byl u předních umělců i tvůrců kulturní politiky patrný též příklon „na východ“, tedy dle dobové módního oživeného panslavismu hledání vzorů u ostatních „slovanských národů“ v čele se Sovětským svazem.¹²⁴ Jak připomíná Alexej

¹²² Alexandr Alexandrovič Ždanov (1896–1948), který za druhé světové války proslul jako velitel obrany obleženého Leningradu, byl v roce 1946 Stalinem ustanoven hlavou sovětské kulturní politiky; právě v této době formuloval tzv. Ždanovovu doktrínu neboli ždanovštinu. Toto groteskní vyvrcholení programu socialistického realismu, který byl v SSSR prosazován již od poloviny 30. let, bývá lapidárně shrnováno do okřídleného rčení: „Jediný možný konflikt v sovětském umění je konflikt mezi dobrým a ještě lepším.“ V oblasti filmu znamenala Ždanovova doktrína naprostou schematičnost filmových zápletek a odstranění zbytků realistické psychologie filmových postav. Za nedodržení tohoto kánonu byli podrobeni exemplární kritice režiséři Vsevolod Pudovkin (za film *Admirál Nachimov*, SSSR 1946), Grigorij Kozincev a Leonid Trauberg (za film *Obyčejní lidé*, SSSR 1945, do distribuce uveden až 1956), Leonid Lukov (za druhý díl filmu *Velký život*, SSSR 1946, do distribuce uveden až 1958) a v neposlední řadě Sergej Ejzenštejn (za druhý díl filmu *Ivan Hrozný*, SSSR 1946, do distribuce uveden až 1958). Na poli literatury byl ve stejném kontextu nejznámější „případ Zoščenka a Achmatovové“. Po komunistickém převratu v roce 1948 začala být Ždanovova doktrína i s ní spojená perzekuce oficiálně aplikována i v Československu.

¹²³ K socialistickému realismu inklinovaly například dobové prózy Marie Majerové či poezie Stanislava Kostky Neumann (oba jmenovaní se k danému uměleckému směru hlásili již od předválečné doby). Ze surrealistů můžeme zmínit zejména brněnskou surrealistickou skupinu Ra, jejímiž členy byli mimo jiné Ludvík Kundera či Zdeněk Lorenc. Nejznámějším katolickým autorem této doby byl pravděpodobně básník Jan Zahradníček. K existencialismu se hlásila například skupina Ohnice, navazující na dílo Jiřího Ortena, do které patřili mimo jiné Kamil Bednář, Ivan Diviš či Václav Černý. Odkaz na tradice pak pěstoval například dále zmiňovaný Zdeněk Nejedlý, který sice hovořil v duchu doby o „pokroku“, jeho pozice byla však silně konzervativní.

¹²⁴ V této východní orientaci jistě hrálo významnou roli národní trauma známé jako „mnichovský syndrom“ – tedy kombinace strachu z Německa („odvěkého nepřítele“ české samostatnosti, proti němuž potřebuje Československo silné spojence) a nedůvěry vůči západním evropským státům, jejichž politické reprezentace prokázaly slabost v počáteční konfrontaci s Třetí říší. Naopak poměry v Sovětském svazu byly idealizovány – velmi nápomocné této idealizaci byly v Československu i kampaně vedené komunistickým

Kusák, tento trend pomáhal v dané době mimo jiné prosazovat i pozdější ostrý kritik komunistické diktatury a „posovětšťování“ prof. Václav Černý, když ve svém *Kritickém měsíčníku* psal o tom, že *ruská orientace* československé kultury je *naprosto nutná* [...] a *výhodná*, a je též *příkazem pro naši vděčnost*, přičemž je v neposlední řadě diktována *odvěkým sebezáchovným pudem k naší širší rodině*.¹²⁵

Když tentýž Václav Černý hodnotil třetí republiku s odstupem několika desetiletí, převládala v jeho slovech hořkost a odsouzení dobové atmosféry a bylo zde obsaženo i ostré (ač ne zcela přiznané) odmítnutí někdejších názorů: [...] *naše vlast bouřila podivnou radostí, hlučnou sic až až, ale v tom jásohu bylo něco křečovitého a jakoby nuceného. Co to jen je za radost, podobá se tanci z mravní povinnosti, jako bychom se radovali v úkolu a ze slušnosti, neřku-li na povel! Může vůbec být pravá radost něčím takovým?*¹²⁶

Zatímco literární teoretik, kritik a překladatel Václav Černý si i v ovzduší třetí republiky dokázal – přes právě řečené – udržet relativně kritický postoj k novému režimu, řada jiných kulturních činitelů se za lidově demokratické zřízení veřejně postavila bez výhrad: ať již to byli přímo členové komunistické strany (od „starých straníků“ jako Vítězslav Nezval¹²⁷ či Stanislav Kostka Neumann až po nejmladší generaci, k níž patřil Pavel Kohout, Milan Kundera a další příslušníci „Kulturního kádru SČM“), nebo nekomunisté (například Jindřich Chalupecký).

V umění se v této době výrazně prosazoval v souvislosti se vzedmutým nacionalismem i historicismus, jehož hlavním ideologem a mluvčím se v této době stal komunistický literární teoretik a historik Zdeněk Nejedlý, který ve svém díle prosazoval zejména „velké národní tradice“ husitství a obrození, na jejichž základě se snažil formulovat nový „smysl českých dějin“, jejichž logickým vyústěním se dle jeho

ministerstvem informací. Obdobná idealizace byla přenášena i na domácí komunistickou stranu, která tomuto trendu šla sama vstříc celkovou taktickou změnou své rétoriky i svého programu (místo násilné revoluce byl nyní hlásán pokojný, reformistický a demokratický přechod k socialismu „československou cestou“).

¹²⁵ Alexej Kusák, *Kultura a politika v Československu 1945–1956*. Praha: Torst 1998, s. 150.

¹²⁶ Václav Černý, *Paměti III (1945–1972)*. Brno: Atlantis 1992, s. 23.

¹²⁷ V Nezvalových veřejných projevech za třetí republiky však současně zaznívala i důrazná varování před nebezpečím dogmatismu, normativní estetiky a kolektivistické ideologie, například v jeho proslovu na prvním sjezdu Svazu českých spisovatelů v roce 1946. (Obdobně „liberální“ postoje na témže sjezdu prezentovali i komunisté František Halas či Karel Teige.) O Nezvalově důležité roli v poválečném filmu hovoří podkapitola 2.6.

argumentace měl stát přechod k socialismu a posléze ke komunismu.¹²⁸

Dalším dobově příznačným rysem byla snaha některých umělců – mimochodem v souladu s výše citovaným oficiálním vládním programem z dubna 1945 – učinit svou tvorbu co nejpřístupnější „masám“, tedy co „nejlidovější“. Jak se domnívá Alexej Kusák, *začala vznikat nebezpečná iluze, že zánik moderní kultury znamená nástup nové, kolektivistické, lidové, srozumitelné, revoluční kultury, jejíž základy jsou položeny v Sovětském svazu. A tak ještě dříve, než KSČ převzala moc ve státě, ještě dříve, než se její aparát ujal řízení kultury a naoktrojoval jí sovětský systém, byla moderní kultura rozložena a zčásti připravena vzdát se své identity ve prospěch mlhavého obrazu utopické budoucnosti.*¹²⁹

Už za třetí republiky se tedy část umělců (na poli literatury stejně jako třeba na poli filmu) rozhodla dobrovolně a často z idealistických důvodů (někdy však bezpochyby i z konjunkturalismu) učinit ze svého umění nástroj pro budování „světlych zítřků“. Přechod k „socialismu“ (pod kterýmžto pojmem si každý představoval trochu něco jiného) se zdál ostatně nevyhnutelný i jeho odpůrcům.¹³⁰ Zajímavé přitom je, že ač bylo vyhlašováno budování kvalitativně zcela nového společenského zřízení, byla před únorem 1948 – nejen v kultuře, ale i na politické rovině – zdůrazňována kontinuita s první republikou, s myšlenkami Tomáše Garrigue Masaryka apod. Obdobně jako to prezentoval Zdeněk Nejedlý u husitství a obrozenectví, byla i „buržoazní“ první republika v této době interpretována jako legitimní předstupeň nového zřízení.

Nesmíme rovněž zapomenout, že řada umělců se v této době začala otevřeně angažovat i v politice, resp. ve státní správě. Vysokým procentem funkcionářů rekrutovaných z řad čelných kulturních činitelů vynikalo zejména Kopeckého ministerstvo informací, kde v této době působily (zpravidla na významných vedoucích postech) takové osobnosti jako Vítězslav Nezval, Ivan Olbracht, Josef Kopta, František Halas, Marie

¹²⁸ Více o Nejedlého působení za třetí republiky a v bezprostředně následujících letech viz Jiří Křest'an, *Zdeněk Nejedlý: Politik a vědec v osamění*. Praha, Litomyšl: Paseka 2012, s. 319–406.

¹²⁹ Srov. Alexej Kusák, *Kultura a politika v Československu...*, s. 166.

¹³⁰ „Socialismus“ sloužil na nejširším společném jmenovateli jako pojmenování obecné a povětšinou velmi mlhavé představy budoucí sociálně spravedlivé společnosti. Většina zastánců „socialismu“ této doby přijímala jako nutnost, že má jít o socialismus etatistický, technokratický, „vědecký“, centralizovaný a „spořádaný“ institucionalizovaný. Odtud široká poválečná podpora pro co nejrozsáhlejší znárodňování stěžejního průmyslu. Institucionalizovány měly být i kulturní profese, spisovatele, divadelníky a filmaře nevylíkáje: spory se vedly – vedly-li se vůbec – pouze o *formu* této institucionalizace.

Majerová či Adolf Hoffmeister. Jiní významní umělci pravidelně veřejně deklarovali svůj kladný postoj k novému režimu (a často přímo ke KSČ) v nejrůznějších peticích, manifestech či novinových anketách.

Pokud jde o film, představovalo období třetí republiky dobu bohatou na události.¹³¹ Dobově charakteristické jsou zejména velmi rozvinuté styky se sovětskými filmaři a kulturními činiteli (pracovní schůzky ve věcech distribuce sovětských filmů v ČSR, natáčení sovětských filmů v pražských filmových ateliérech apod.). Typické bylo rovněž velmi časté pořádání slavnostních filmových premiér (opět zejména sovětských filmů), při kterých většinou nechyběl po boku sovětského velvyslance prezident republiky, premiér, ministr informací nebo jiný oficiální činitel. Velmi časté bylo též pořádání různých manifestací filmových pracovníků (před zestátněním byla cílem manifestací zejména podpora zestátnění, po provedení zestátnění byly jejich náplní povětšinou oslavy tohoto zestátnění). Často do Československa jezdily též různé oficiální delegace filmařů ze zahraničí (vedle nejpočetnějších a nejfrekventovanějších delegací sovětských to byly zejména delegace z Jugoslávie, Polska, Francie a Velké Británie).

Protože se předmětem státního plánování stala po válce na systematické úrovni i znárodněná kinematografie, začaly být záhy po osvobození připravovány plány filmové výroby a „ideové programy“: první Program výroby českých filmů, který plánoval výrobu na rok dopředu, byl zveřejněn 1. 1. 1947.¹³² Brzy se nicméně stalo zřejmým, že se nedostává vhodných předloh a hotových scénářů pro filmy, které by se hodily do „nové

¹³¹ V následujících odstavcích se snažím co nejstručněji nastínit celkovou atmosféru, která panovala za třetí republiky ve filmovém průmyslu. Není naopak cílem tohoto textu zabývat se vlastní filmovou tvorbou třetí republiky. V tomto odkazuji na jiné publikace. Např. *Český hraný film III, 1945–1960*. Praha: Národní filmový archiv 2001. Jan Lukeš, *Diagnózy času: Český a slovenský poválečný film*. Praha: Slovart 2013. Pavel Skopal (ed.), *Naplánovaná kinematografie: Český a slovenský filmový průmysl 1945–1960*. Praha: Academia 2012. Luboš Ptáček (ed.), *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico 2000. Dále prezentované informace faktografického charakteru vztahující se k filmovému dění pak čerpám především z těchto vzájemně se doplňujících publikací (na které současně tímto odkazuji pro případ zájmu o detailnější popis filmového dění za třetí republiky): Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1945 a 1946*. Praha: Československé filmové nakladatelství 1947. Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1945–1950*. Praha: Český filmový ústav 1970. Pavel Taussig (zpracoval), Zdeněk Štábala (hlavní řešitel úkolu), *Dějiny čs. kinematografie v datech a událostech 1945–1948* [strojopis/nepublikováno]. Praha: Československý filmový ústav 1980.

¹³² Srov. např. Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1945–1950*, s. 9.

doby“, pročež byly opakovaně vypisovány soutěže na nejlepší filmový námět (které v zásadě končily fiaskem).

Pod záštitou zestátněného filmu, který až do roku 1948 fakticky fungoval pod názvem „Československá filmová společnost“, resp. „Slovenská filmová spoločnosť“, byly zřizovány nejrůznější praktické instituce, včetně Československého filmového nakladatelství (založeno 1. 10. 1945) či Klubu filmových novinářů (založen 19. 12. 1945, v čele s Antonínem Martinem Brousílem). Jedním z úplně posledních dekretů prezidenta republiky byla také zřízena vysoká škola Akademie múšických umění (AMU) se sídlem v Praze, jejíž součástí byl i filmový odbor (fakulta).¹³³ Šlo o první vysokou školu tohoto druhu v Československu a rovněž jednu z prvních v Evropě. AMU byla slavnostně otevřena 23. 1. 1947 za účasti prezidenta republiky. Přednášky na filmové fakultě AMU, jejímž prvním děkanem se stal filmař a fotograf Karel Plicka, byly zahájeny 17. 2. téhož roku.

K nejkontroverznějším dobovým událostem v československém filmovém světě patřil požár filmových ateliérů v Hostivaři, který vypukl okolo 13:45 hod. dne 5. 12. 1945, shodou okolností právě ve chvíli, kdy se zde nalézala delegace sovětských filmařů provázená ministrem informací Václavem Kopeckým. Vládou nařízené vyšetřování došlo k závěru, že požár byl dílem sabotáže, která měla být provokací vůči SSSR, přičemž pachatel nebyl vypátrán. O správnosti výsledků tohoto vyšetřování můžeme mít ze zpětného pohledu oprávněné pochybnosti vzhledem k tomu, jak prokazatelně zmanipulovaná byla vyšetřování jiných podobných incidentů z této doby. Řada skutečností svědčila o tom, že požár byl dílem nedbalosti personálu ateliérů v kombinaci s jejich zastaralým bezpečnostním vybavením.¹³⁴ Vyhořelé hostivařské ateliéry byly následně

¹³³ Československo. Dekret prezidenta republiky č. 123 ze dne 27. října 1945, o zřízení vysoké školy „Akademie múšických umění v Praze“. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 53, str. 298.

¹³⁴ Tyto skutečnosti jsou podrobně vypočítány v písemné interpelaci národně socialistických poslanců Fráni Zemínové a Vladimíra Krajiny z 18. 12. 1945, která byla směřována vůči ministrovi informací a ministrovi vnitra. Na uvedenou interpelaci oba ministři velmi stručně společně odpověděli až v březnu 1946 s tím, že *trestní řízení není dosud skončeno* a všechny námitky interpelujících poslanců již byly zodpovězeny ve zprávě ČTK, která byla zveřejněna v denním tisku (a kde byla hájena teorie sabotáže). Viz Interpelace poslanců Zemínové a dr. Krajiny ministru informací a ministru vnitra o výsledku vyšetřování o příčinách požáru ve filmových atelierech v Hostivaři (18. 12. 1945). NA, fond MI, kart. 2, inv. č. 11. Odpověď ministra informací a ministra vnitra na interpelaci poslanců Zemínové a dr. Krajiny o výsledku

znovu vybudovány a přesně rok po požáru (5. 12. 1946) slavnostně otevřeny.

Významnou společenskou událostí se stala výstava „50 let kinematografu“, která byla 20. 12. 1945 zahájena v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze a později putovala i do dalších měst republiky.

Od roku 1946 bylo pravidelně pořádáno též několik filmových festivalů – vedle např. festivalu francouzského filmu a festivalu sovětského filmu to byl zejména mezinárodní festival v Mariánských lázních a Karlových Varech (první ročník byl zahájen 1. 8. 1946 a trval dva týdny).

Pravděpodobně největším mezinárodním úspěchem zestátněného filmu v době třetí republiky bylo udělení velké ceny na benátském Biennale českému filmu *Siréna* (ČSR 1947, režie Karel Steklý). V době třetí republiky měl též premiéru první v Československu produkováný barevný celovečerní hraný film *Jan Roháč z Dubé* (ČSR 1947, režie Vladimír Borský).

Alespoň na okraj musíme také připomenout činnost filmové očištné komise (jejíž vytvoření předvídal už Košický vládní program, viz výše), v čele s komunistou JUDr. Františkem Klímou. Tato komise – již podobné vznikaly i pro ostatní umělecké profese – měla potrestat válečné kolaboranty z řad filmařů.¹³⁵ Známe jsou v této souvislosti zejména

vyšetřování o příčinách požáru ve filmových atelierech v Hostivaři (4. 3. 1946). NA, fond MI, kart. 2, inv. č. 11

¹³⁵ Na vysvětlenou dodejme, že činnost této očištné komise není možné zaměňovat s mimořádným lidovým soudnictvím, které fungovalo na základě retribučních dekretů a o kterém je ve zkratce pojednáno v kapitole věnované právu třetí republiky. Očištné komise fungovaly na základě tohoto zvláštního právního předpisu: Československo. Dekret presidenta republiky č. 105 ze dne 4. října 1945, o očištných komisích pro přezkoumávání činnosti veřejných zaměstnanců. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 48, str. 239–247. Očištné komise, včetně té filmové, fungovaly zcela nezávisle na zmíněném mimořádném lidovém soudnictví a týkaly se v podstatě všech veřejných zaměstnanců (viz § 1 cit. dekretu). Očištné komise mohly stíhat široké spektrum činností, počínaje členstvím v určitých organizacích (Vlajka, Česká liga proti bolševismu apod.), přes *společenský mimoslužební styk s Němci nebo Maďary (na honech, společenských večírcích a pod.)* až např. po posílání dětí do německých škol (viz § 2 cit. dekretu). Na rozdíl od mimořádných lidových soudů, které mohly uložit až trest smrti, ukládaly očištné komise spíše tresty majetkového charakteru (snížení platu na určitou dobu apod.); nejlehčím trestem bylo přitom udělení důtky, nejtěžším propuštění ze zaměstnání. Rozhodnutí očištné komise o vině či nevině nebylo nijak závazné pro soud a naopak rozhodnutí soudní nebylo nijak závazné pro očištnou komisi; obě instituce měly však vzájemně ke svým rozhodnutím přihlížet, pokud šlo o výměru trestu. Očištné komise ukončily svou činnost k 31. 3. 1946 (§ 32 cit. dekretu). Před i po uvedeném datu mohly být však analogické prohršky, jejichž projednání spadalo do kompetence očištných komisí, vyřizovány i formou (správního)

případy herců Vlasty Buriana, Adiny Mandlové či Čeňka Šléglů. V některých případech vzal však „spravedlnost do vlastních rukou“ přímo „lid“, aniž čekal na alespoň základní prošetření faktů.¹³⁶

Dobrou představu o atmosféře, která panovala ve filmovém prostředí v období třetí republiky, poskytuje dobový tisk. Zdrojem informací může být zejména oficiální periodikum zestátněného filmového podnikání, které pravidelně každý týden od 26. 5. 1945 do 21. 12. 1946 (pod hlavičkou Svazu filmových pracovníků, resp. Svazu českých filmových pracovníků a Svazu slovenských filmových pracovníků) vycházelo pod názvem *Filmová práce* a od 3. 1. 1947 do 24. 12. 1948 (pod hlavičkou „Československého filmu“) pod názvem *Filmové noviny*.

Uvedený týdeník se vyznačoval značně nekritickým přístupem ke znárodnění filmu a k situaci, kterou toto znárodnění od srpna 1945 přineslo. Jakýkoliv náznak kritiky v jiných tiskovinách (např. v *Lidové demokracii* – oficiálním deníku Československé strany lidové, nebo ve *Svobodném slově* – oficiálním deníku Československé strany národně sociální) zde byl zpravidla útočně ironizován.¹³⁷

Výjimečné naopak byly střízlivé úvahy. Jedním z jejich autorů byl Jiří Brdečka, např. ve svém sloupku Dekret nestačí z 1. 9. 1945 mimo jiné trefně napsal: *Ano, presidentův dekret sám o sobě není zárukou kvality českého filmu. Je to jen souhrn pokynů, jejichž důsaznost může být oživena, ale také důkladně umrtvena dobrými nebo špatnými lidmi. [...] blahodárné reformy lze sabotovat nejen zlou vůlí a reakční intrikou, ale i pohodlím, indolencí, lhostejností a byrokratickým ulpíváním na mrtvé liteře. Leč nejvíce před lidskou hloupostí opatruj dekret, ó Pane! [...] Pokrok lidského ducha opravdu nezná hranic, jde-li o zneužití, překroucení a obcházení dobrých myšlenek a zákonů.*¹³⁸

Filmová práce již v této době otevřeně hájila „užitečnou tendenčnost“ filmu. Např.

disciplinárního řízení v rámci jednotlivých profesních organizací (takto disciplinárně „odstíhán“ byl např. i filmový producent Miloš Havel; podrobnosti viz Jiří Horníček, *Miloš Havel a český filmový průmysl*. Praha: KFFV FF UK 2000 [diplomová práce], s. 107–117.).

¹³⁶ Nejznámějším případem lynčování, který skončil smrtí, byl ten, který se odehrál dne 11. 5. 1945 v Praze: Za podivných okolností zde byl rozzuřeným davem za asistence sovětského vojáka zavražděn filmový režisér Jan Svíták (1893–1945).

¹³⁷ Např. v čísle 10 *Filmové práce* byl zveřejněn sarkastický sloupek Film nesmí být zestátněn!, podepsaný fiktivním „generálním referentem Svazu šmelinářů, reakcionářů a osvobozených kolaborantů“, kde byla zesměšňována kritika zestátněného filmu, která se objevila 22. 7. 1945 v *Lidové demokracii*. Srov. Film nesmí být zestátněn! *Filmová práce* 1, 1945, č. 10 (28. 7.), s. 5.

¹³⁸ Jiří Brdečka, Dekret nestačí. *Filmová práce* 1, 1945, č. 15 (1. 9.), s. 1.

8. 9. 1945 byl na titulní straně otištěn výňatek ze statě Karla Smrže O novou filmovou veselohru (pod titulkem *Česká filmová veselohra*), kde se psalo: *I nová česká filmová veselohra bude totiž muset umět něco užitečného říci, a bude muset být, chcete-li tomu tak říkat, tendenční. Ovšem tu svou užitečnou tendenci nesmí podávat po lopatě a se školometskou povýšeností, nýbrž lehce, opravdu vtipně a jaksí mezi řádky.*¹³⁹ Rovněž filmové komedie se tedy měly zapojit do „výchovy mas“.¹⁴⁰ V jiných článcích byly přímo odmítány *jakékoliv* filmy, v nichž nebylo možné najít kýženou „tendenci“: *Umelec ako zvláštnymi schopnosťami obdarený tvor, vykonávajúci nesporne vplyv na mentalitu širokých mas, má možnosť a aj záväzok umeleckou formou vyjadrovať pravdu, biť sa, bojovať za ňu. Svojim dielom musí zušľachťovať, vychovávať, ukazovať cestu. Toto všetko je tendencia. Od abstraktnej chvály pravdy po konkrétnu agitáciu za nový sociálny poriadok. [...] Každý pokus o t. zv. netendenčný film slúži reakcii, tak ako politické skúsenosti posledných desaťročí nás naučily, že každá politická indiferentnosť bola predovšetkým oporou fašizmu.*¹⁴¹

Jinde se zase otevřeně psalo o filmu jako o nástroji státní propagandy, který – vědom si svých závazků ke státu – je povinován mu věrně *sloužit*: *Náš zestátněný film má však závazky a povinnosti vůči státu, který jako jeho provozovatel nad ním drží ochrannou ruku. Nezapomínejme na to, jakou propagační moc a sílu právě film vedle tisku a rozhlasu představuje a účinně může nejširší veřejnosti ozřejmit a proti reakčním tendencím podepřít každou akci veřejné správy, nesenou požadavky a idejemi nové doby. Náš kulturní a dokumentární film je stále ještě v plenkách a své skrovné výsledky nemůže zdaleka měřit s výsledky práce nejenom sovětských filmových pracovníků, ale i filmařů západních spojenců, kteří, i když se dávno ještě nemohou opřít o zestátnovací dekrety, dovedou sloužit velmi obratně a pohotově okamžitým zájmům vládních míst svých zemí [...].*¹⁴²

U některých autorů se však v průběhu času dala vystopovat alespoň určitá názorová

¹³⁹ Karel Smrž, Česká filmová veselohra. *Filmová práce* 1, 1945, č. 16 (8. 9.), s. 1.

¹⁴⁰ Asi není překvapující, že obdobně uvažoval o filmových komediích již více než dvacet let předtím otec první znárodněné kinematografie na světě V. I. Lenin. V roce 1927 ho v článku *Lenin a film* Vladimir Bonč-Brujevič citoval takto: *Je třeba vnášet do filmu nejen vědu, nejen výrobu, ale i humor, smích, vzrušující scény komedie i dramatu. To vše musí směřovat k jednomu jedinému cíli: k boji za nový způsob života, za nové mravy, za lepší budoucnost, k rozkvětu vědy i umění.* Viz A. N. Lebeděv (ed.), *Lenin, Stalin a VKS(b) o filmu*. Praha: Orbis 1950, s. 35–36.

¹⁴¹ Ján Ladislav Kalina, O tzv. netendenčnom filme. *Filmová práce* 1, 1945, č. 19 (29. 9.), s. 4.

¹⁴² bž, Film do služeb státní propagandy. *Filmová práce* 1, 1945, č. 17 (15. 9.), s. 2.

proměna. Tak např. Milan Noháč uveřejnil ještě 31. 8. 1946 článek, kde zásadně odmítal jakoukoliv kritiku, která by nebyla „konstruktivní“: *Souhlasíme se zásadním rozdělením kritiků zestátněného filmového podnikání na ty, kdož vytýkali a vytýkají chyby a nedostatky ve smyslu konstruktivním, a na ty, kteří se snaží těmito chybami dokázat, že naše znárodnění bylo omylem. I když se snad někomu bude zdát rozdíl v člancích kritiků tohoto různého zaměření mnohdy nepatrný, záleží velice na zásadním a důsledně kladném poměru k zestátněnému filmu, neboť jedině tehdy je kritika pozitivní a odpovědná.*¹⁴³ Tentýž autor si jen o několik měsíců později, 2. 11. 1946, stěžuje na všeobecné pokrytectví a na to, jak se všude hovoří v bezobsažných frázích a floskulích: *Tak se dočítáme nebo píšeme, že „pan tenaten projevil naprosté pochopení pro tamní potřeby a plnou podporu“, vyzdvihl, „že čs. film si klade stále větší a vyšší cíle“, „že se zestátněním změnila struktura našeho filmovnictví“, „že touto schůzí manifestujeme svůj kladný poměr k zestátnění“ atd. Jak frázovitě a nicneřikající věty. Jak plytce se píše a mluví o festivalech, poukáže-li se na něčí chyby, hledí se vyvážit kladem či omluvou, bojíme se říci přísně a přátelsky pravdu do očí. Ono je nepříjemné slyšet pravdu, když je nepříjemná. Avšak někdo ji říci či napsat musí.*¹⁴⁴

Celkově však ve *Filmové práci* a později ve *Filmových novinách* převládala ona „konstruktivní“ kritika vyzdvihující vládní politiku, včetně např. bezvýhradné podpory SSSR a sovětské kinematografie. Také byly ve *Filmové práci* pravidelně otiskovány nejružnější články a proslovy ministra informací Václava Kopeckého, které hájily nekompromisní linii znárodnění a rovněž širší linii politiky KSČ, např. ve věci „očisty“ filmu: *Jestliže se kompromitovaní filmoví pracovníci jako na př. Vlasta Burian, Adina Mandlová a podobní dočkávají při groteskním řízení komise o národní cti omilostnění, tak to nic nemění na odmítavém poměru našeho filmu k takovým lidem. Řekli jsme již v tisku: Na plátno kin se kompromitovaní filmoví umělci nedostanou. A do ateliérů čs. filmu nikdy již puštění nebudou.*¹⁴⁵

Toto oficiální periodikum rovněž setrvale, již od roku 1945, útočilo na sokolská kina, která se odmítala podrobit znárodnění.

Po únorovém převratu v roce 1948 se všechny hlavní tendence v kultuře, o kterých jsme zde letmo hovořili (instrumentalizace umění, institucionalizace, patolízalský vztah ke

¹⁴³ Milan Noháč, Kritika a film. *Filmová práce* 2, 1946, č. 35 (31. 8.), s. 1.

¹⁴⁴ Milan Noháč, Duch protektorátu. *Filmová práce* 2, 1946, č. 44 (2. 11.), s. 1.

¹⁴⁵ Václav Kopecký, Znárodněný československý film před dalšími úkoly. *Filmová práce* 2, 1946, č. 33 (17. 8.), s. 1.

státnímu zřízení ČSR a k SSSR atd.) ještě zintenzivnily, společně s potlačením zbytků „nekonstruktivní“ kritiky.¹⁴⁶

2.6 Ministerstvo informací a vliv KSČ na filmovou politiku

Osoby stojící v čele státní kinematografie, ať už rozhodují v ministerstvu, nebo jsou činny přímo v oboru (úřad zmocněnce), musí býti v první řadě socialisty, a to nejen ve smyslu formálně-politickém, nýbrž – a to hlavně – ve smyslu jejich světového názoru. Nestačí pouhá legitimace, nýbrž jde o jejich mozek a srdce. [...] Kontrolu a kritiku jest nutno prováděti interně, zásahy uvnitř strany. Veřejně tehdy, až budeme jedinou stranou ve státě (praxe SSSR).

František Klíma (z analýzy *Politický problém kin*, zpracované pro FO KSČ)

Jednou z institucí, které byly charakteristické pro poměry panující ve třetí republice, bylo nově zřízené ministerstvo informací, jehož hlavní cíle – mimo jiné provést „důkladnou očistu“ v oblasti rozhlasu, žurnalistiky a filmu, resp. uskutečnit „ideologickou revizi“ kulturního programu Československa s „důsledným zlidověním“ systému výchovy a povahy kultury – jsme již zmínili v souvislosti s Košickým vládním programem.¹⁴⁷

Ministerstvo informací (MI) bylo zřízeno ústavním dekretem prezidenta republiky č. 1/1945 Sb. s účinností ke dni jeho podpisu (2. 4. 1945).¹⁴⁸ Uvedený dekret, který byl v praxi využíván až do začátku 70. let, ve svém § 5 předvídal, že působnost jednotlivých ministerstev bude upravena zákonem a podrobnosti dále stanoveny vládním nařízením.

¹⁴⁶ O poúnorovém vývoji kultury (zejména z institucionálního hlediska) pojednávají práce historika Jiřího Knapíka: Jiří Knapík, *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Praha: Libri 2002. Jiří Knapík, *V zajetí moci: Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha: Libri 2006.

¹⁴⁷ Srov. Vláda Československé republiky: Košický vládní program, čl. XV.

¹⁴⁸ Československo. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 1 ze dne 2. dubna 1945, o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 1, str. 1. Jak informují historici Karel Jech a Karel Kaplan, tento dekret byl podepsán ve vlaku z Moskvy na osvobozené československé území, těsně poté, co podala demisi londýnská exilová vláda. Již v Moskvě bylo dohodnuto personální složení nové vlády, tedy i obsazení postu ministra informací Václavem Kopeckým. Srov. Karel Jech; Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Jan Šabata & Doplněk 2002, s. 206.

K vydání zmíněných právních předpisů však nedošlo, což vedlo v praxi k častým kompetenčním sporům (a to přesto, že konkrétní kompetence stanovovaly jednotlivé dílčí zákony ve svých zmocňovacích ustanoveních).¹⁴⁹

Vnitřní organizace ministerstva informací byla provedena již 9. 4. 1945 na osvobozeném slovenském území.¹⁵⁰ Ministerstvo, sídlící po úplném osvobození republiky v Kolovratském paláci v Praze, bylo rozčleněno na 6 odborů – informační (I. odbor), tiskový (II. odbor), publikační (III. odbor), rozhlasový (IV. odbor), filmový (V. odbor) a odbor pro styky s cizinou (VI. odbor). Podrobnější organizační struktura se ustalovala v průběhu času, o jejím pevném zakotvení můžeme hovořit přibližně od roku 1946.¹⁵¹ V této době došlo také k jistému ustálení personálního; ani ministerstvo informací se však neubránílo čistkám při únorovém převratu v roce 1948.¹⁵²

Největšího „rozmachu“ z hlediska svých kompetencí dosáhlo ministerstvo informací v roce 1948, kdy byla jeho působnost rozšířena několika zákony.¹⁵³ Toto rozšíření kompetence se projevilo i změnou názvu ministerstva na „ministerstvo informací a osvěty“, která byla s účinností od konce října 1948 provedena zvláštním zákonem.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Návrh prováděcího zákona sice vznikl, vláda však na jeho konečném znění nedokázala nalézt shodu. Srov. Tamtéž, s. 208–215.

¹⁵⁰ Ministerstvo informací – organizace a práce po dobu pobytu na Slovensku (9. 4. 1945). Příloha k č. j. 4533/45 pres., NA, fond MI, kart. 1, inv. č. 2.

¹⁵¹ Ministerstvo informací, *Organisace československého státního zřízení, roč. I.* Praha: Orbis 1946, s. 245–252.

¹⁵² V této době došlo také – mimo jiné v souvislosti s dále zmíněným rozšířením kompetencí ministerstva informací několika zákony z roku 1948 (např. v oblasti státně-politického dozoru nad divadly) – ke změně počtu odborů, jakož i ke změně zaměření některých z nich (V. odbor byl však zrušen až při další vlně reorganizací o rok později). Srov. Ministerstvo informací, *Organisace československého státního zřízení, roč. II.* Praha: Orbis 1948, s. 157–179.

¹⁵³ Šlo například o tyto: Československo. Zákon č. 194 ze dne 20. července 1948, jímž se mění předpisy o státní péči osvětové a o veřejných knihovnách obecních. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 69, str. 1351. Československo. Zákon č. 32 ze dne 20. března 1948, kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti (divadelní zákon). In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 15, str. 385–391.

¹⁵⁴ Československo. Zákon č. 233 ze dne 7. října 1948, o názvu ministerstva informací a ministerstva školství a osvěty, jakož i příslušných pověřenectev. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 86, str. 1481. V souvislosti s těmito změnami byl na ministerstvu informací již v květnu 1948 vytvořen dokument s názvem *Ideový a pracovní program pro příští činnost*

Ministerstvo informací bylo zrušeno v roce 1953¹⁵⁵ a jeho kompetence byly rozděleny mezi ministerstvo školství a osvěty, Státní výbor pro věci umění, Výbor pro kulturní styky se zahraničím a úřad předsednictva vlády (při kterém byly za tímto účelem zřízeny hlavní správa kinematografie, resp. hlavní správa polygrafického a gramofonového průmyslu, vydavatelství a obchodu s knihami).¹⁵⁶

V čele V. (filmového) odboru stál po celou dobu jeho existence (1945–1949) básník Vítězslav Nezval, člen KSČ. Samotný filmový odbor se dále členil do jednotlivých oddělení, jejichž počet a zaměření se v průběhu času měnil.

V čele celého ministerstva informací působil – rovněž po celou dobu jeho existence (1945–1953) – Václav Kopecký, člen KSČ a jeden ze zastánců „tvrdé linie“ v této straně.¹⁵⁷

Václav Kopecký a Vítězslav Nezval nebyli zdaleka jedinými členy komunistické strany ve vedení ministerstva informací. Na základě dochovaných interních materiálů KSČ můžeme naopak prohlásit, že vliv komunistické strany na chod ministerstva informací i na chod většiny organizací v rámci zestátněného filmového podnikání byl zcela dominantní.

KSČ si vedla pečlivé seznamy všech zaměstnanců ministerstva i Československé filmové společnosti (ČEFIS), kde evidovala jejich stranickou příslušnost. Z dochovaných seznamů (s největší pravděpodobností vyhotovených v druhé polovině roku 1947) se například dozvídáme, že z 8 vedoucích míst v rámci filmového (V.) odboru ministerstva bylo 6 obsazeno členy KSČ (včetně vedoucí právního oddělení JUDr. Evy Heráfové); že

ministerstva. Na poli osvěty zde nebylo jako hlavní cíl úřadu vytyčeno nic menšího než vytvoření „nového člověka“: [...] *bude se vytvářet nový člověk se socialistickým zaměřením, čínorodý vlastenec, se smyslem pro budování a obranu státu, který si bude vědom, že jen prostřednictvím národního a státního celku může rozvinout svou individualitu a uskutečnit své štěstí*. Srov. Ministerstvo osvěty a informací. Ideový a pracovní program pro příští činnost ministerstva (24.5.1948), č. j. 2122/48-MK.. NA, fond MI, kart. 2, inv. č. 4, s. 9.

¹⁵⁵ Československo. Vládní nařízení č. 6 ze dne 31. ledna 1953, kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich působnost. In *Sbírka zákonů republiky Československé, Československá republika*. 1953, částka 4, str. 142–143.

¹⁵⁶ Bližší údaje o organizaci ministerstva informací je možné dohledat též v inventáři archivního fondu ministerstva informací, který je dohledatelný i v elektronické podobě na serveru www.badatelna.cz. Srov. Ministerstvo informací 1945–1953 inventář, číslo pomůcky 787 (15. 1. 1971). NA, fond MI.

¹⁵⁷ Zdařilé portréty Kopeckého, včetně vykreslení jeho působení na Ministerstvu informací v době třetí republiky, je možné nalézt v těchto publikacích: Jana Páková, *Demagog ve službách strany: Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů 2008. Karel Kaplan; Pavel Kosatík, *Gottwaldovi muži*. Praha a Litomyšl: Paseka 2012, s. 217–245.

v rámci struktury ČEFIS dosadila KSČ své členy mimo jiné na místo ústředního ředitele (Ing. Lubomír Linhart), dvou ze čtyř jeho náměstků (Ing. František Pilát, Oldřich Macháček), ředitele Státní půjčovny filmů (Josef Hlinomaz), ředitele Československého filmového ústavu (Ing. Ladislav Krivánek), ředitele státní výroby Krátkého filmu (Elmar Klos), ředitele státní výroby Kresleného a loutkového filmu (Jaroslav Jílovec), ředitele Československého zpravodajského filmu (Jaroslav Budín) atd.; že v samotném Ústředním ředitelství ČEFIS bylo z 12 vedoucích míst 8 obsazeno komunisty; nebo že z 6 uměleckých šéfů filmových výrobních skupin bylo 5 členy KSČ (Vladimír Borský, Martin Frič, Karel Steklý, Otakar Vávra a Jiří Weiss).¹⁵⁸ I pokud jde o „řadová místa“, byl počet komunistů nikoli zanedbatelný: např. ve Státní půjčovně filmů bylo ze všech 267 zaměstnanců 82 členy KSČ.¹⁵⁹

Z významných členů KSČ působících ve filmu by na tomto místě rovněž neměl být opominut JUDr. Vojtěch Trapl, v této době tajemník ředitele Státních filmových ateliérů a laboratoří.¹⁶⁰

Nejenže počet straníků ve zmíněných státních institucích byl sám o sobě značný, ale z archivních materiálů je též zřejmé, že skutečné rozhodování o československé kulturní politice se stále intenzivněji přenášelo přímo na půdu KSČ: v oblasti filmu šlo především o filmové oddělení (FO) KSČ, posléze vystřídané filmovou komisí (FK) ÚV KSČ.¹⁶¹

¹⁵⁸ NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 657, sl. 2.

¹⁵⁹ NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 657, sl. 1.

¹⁶⁰ JUDr. Vojtěch Trapl (1917–1998), o kterém bude ještě řeč dále, se dostal do povědomí širší veřejnosti zejména jako režisér normalizačních agitek v 70. a 80. letech, konkrétně *Tobě hrana zvonit nebude* (ČSSR 1975), *Vítězný lid* (ČSSR 1977) a *Velké přání* (ČSSR 1981). Do vysokých funkcí v zestátněném filmu se však dostal hned po válce a trvale v nich setrval několik dalších desetiletí. Již za třetí republiky byl Trapl výstižně charakterizován v kádrovém materiálu KSČ takto: *Nyní člen KSČ, konjunkturalista, myslící jen na svůj osobní prospěch*. Srov. Vedoucí činitelé Československé filmové společnosti (nedatováno). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 658, sl. 2. V jedné ze zpráv Ivana Varvařovského z této doby je Trapl zase popisován takto: *S. Trapla podkládám za sice schopného a chytrého člověka, ale chytrého v nepěkném slova smyslu, a za kariéristu*. [...] *Sám jsem se přesvědčil v několika případech, že dovede vychytrale intrikovat i proti usnesením orgánů strany a proti rozhodnutím s. Kopeckého, nevyhovují-li mu*. [...] *Velmi rád bych se v osobě s. Trapla mýlil*. Srov. Zpráva s. Ivana Varvařovského o situaci ve filmu (rukopis, nedatováno). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945 – 1952, sign. 658, sl. 2.

¹⁶¹ Nejrůznějších organizací KSČ v prostředí filmu však bylo mnoho, například filmový odbor SČM, filmová sekce Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR apod.

FO KSČ začalo fungovat hned v květnu 1945, přičemž jeho prvním vedoucím se stal Josef Tancibůdek-Zora, který však po pouhých několika dnech ve funkci skončil, neboť bylo zpochybněno jeho chování za okupace.¹⁶² Na jeho místo nastoupil na několik dalších měsíců Jaroslav Budín; k dalším významným organizátorům FO patřil od počátku Jiří Šenfeld, který ve funkci vedoucího Jaroslava Budína později vystřídal. FO kromě organizace různých kulturně-propagačních aktivit (distribuce propagačních diapozitivů, spolupráce na organizaci různých výstav, zřízení mimořádné komise pro nafilmování VIII. sjezdu KSČ apod.) se začalo postupem doby stále více angažovat na formulaci politických směrnic i přípravě právních předpisů pro oblast filmu – při tom velmi intenzivně spolupracovalo zejména s ústředním ředitelem ČEFIS Ing. Lubomírem Linhartem a vedoucí právního oddělení V. odboru ministerstva informací JUDr. Evou Heráfovou.¹⁶³ V nepodepsané souhrnné zprávě o činnosti FO z 18. 2. 1946 se doslova píše: *Proto bylo od počátku ve film. oddělení pracováno hlavně na plánu a návrzích na konečné přeorganisování celého filmu. Všechny organizační i personální změny, které byly u filmu provedeny, byly nejdříve projednávány za přítomnosti zástupců V. odb. ministerstva informací ve filmovém oddělení a odtud přeneseny do filmového aktivu.*¹⁶⁴

Tzv. filmový aktiv neboli stranický aktiv filmových pracovníků byla platforma, jejíž vznik iniciovalo v listopadu 1945 FO za účelem lepší koordinace různých organizací KSČ ve filmovém oboru. Filmový aktiv v sobě sdružoval filmové tvůrčí pracovníky, zástupce ministerstva informací a zástupce ateliérů a výroby, a měl mimo jiné působit k získání dalších filmařů pro vstup do KSČ.¹⁶⁵

Do činnosti FO také spadalo shromažďování kádrových materiálů na straníky i významné nestraníky působící ve filmu. Členové FO byli rovněž čas od času pověřováni vypracováním analýz na různá témata.¹⁶⁶

¹⁶² Zpráva o činnosti kulturně propagačního oddělení (film) od května 1945 do 15. II. 1946 (15. 2. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

¹⁶³ Tamtéž, s. 6.

¹⁶⁴ Souhrn činnosti filmového oddělení KSČ (18. 2. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž. Takto byl také např. dne 14. 2. 1946 pověřen JUDr. František Klíma (zástupce zplnomocněnce pro správu státních kin Emila Sirotky, předtím předseda očištné komise ve filmu) vypracováním analýzy, z níž citujeme v úvodu této podkapitoly.

Samotné FO se členilo do jednotlivých specializovaných komisí. Například v březnu 1946 disponovalo těmito komisemi: Komise ideologická – umělecká (mezi členy patřili mimo jiné tyto známé osobnosti: Vítězslav Nezval, Lubomír Linhart, Lumír Čivrný, Jiří Weiss, Otakar Vávra, Vladimír Borský, Ladislav Štoll či Jaroslav Budín), komise pro výrobu (mimo jiné František Pilát, Jiří Slavíček, Václav Kubásek nebo Karel Steklý), komise pro distribuci (mimo jiné Josef Hlinomaz, František Klíma) a mimořádná komise pro nafilmování VIII. sjezdu KSČ.

Rostoucí význam FO, které zpočátku fungovalo pouze na krajské úrovni, se nakonec promítl do jeho transformace ve filmovou komisi (FK) při ústředním výboru (ÚV) KSČ. O transformaci – která proběhla současně s rozpuštěním aktivu filmových pracovníků – bylo rozhodnuto na společné schůzi filmových pracovníků a zástupců kulturně propagačního a kádrového oddělení ÚV KSČ dne 23. 10. 1946.¹⁶⁷ Této schůze – stejně jako následujících schůzí FK – se účastnily stranické špičky pro oblast kulturní a filmové politiky: vedle ministra informací Václava Kopeckého, vedoucího ministerského filmového odboru Vítězslava Nezvala a ústředního ředitele ČEFIS Lubomíra Linharta to byli hlavní straničtí ideologové Gustav Bareš a Jiří Hendrych, ale i již zmíněný Vojtěch Trapl či režisér Otakar Vávra. Sekretářem filmové komise byl určen Josef Jonáš.¹⁶⁸

Vedle zřízení FK měla zmíněná schůze z konce října 1946 ještě dva hlavní body, které můžeme již nyní zmínit pro jejich příznačnost: první se týkal dlouhotrvajícího sporu mezi Vítězslavem Nezvalem a Lubomírem Linhartem (o kterém bude ještě řeč dále); v tomto bodě bylo na schůzi konstatováno, že spor *není ani osobního, ani politického charakteru. Jednalo se o různý názor na postup*. Hlavní příčina sporu byla shledána *v nedostatečném vyhranění kompetencí a koordinaci práce zmocněnců, zaviněné tím, že ve filmu nebyl ani plán ani program*. Oběma stranám sporu bylo uloženo, aby spor okamžitě ukončily, přičemž *žádná strana se na staré věci nebude odvolávat*; spor měl být vyřešen zejména jednoznačným určením kompetencí V. odboru ministerstva a ČEFISu.¹⁶⁹

Druhý hlavní bod této schůze zněl: *Dohodnout se na statutu „Čefisu“, na rozdělení zodpovědnosti a organisace práce*. Při projednávání tohoto bodu bylo mimo jiné usneseno,

¹⁶⁷ Zápis ze schůze filmových pracovníků a zástupců kult. prop. a kádrového oddělení ÚV KSČ ze dne 23. X. 1946 (23. 10. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

¹⁶⁸ Na VIII. sjezdu KSČ, který proběhl 28.–31. 3. 1946 v Praze, byl Josef Jonáš (1913–1960) zvolen členem ÚV KSČ. Kariéru udělal zejména po únorovém převratu, kdy mimo jiné působil jako ministr v několika vládách.

¹⁶⁹ Srov. Zápis ze schůze filmových pracovníků... (23. 10. 1946).

kteří zmocněnci ministra informací pro film zůstanou na svém místě a které osoby budou jmenovány náměstky ústředního ředitele ČEFISu. Také bylo stanoveno pravidlo, že *zplnomocněnci fungují dále jako právní subjekty, ale v praxi podléhají gener. řed. „Čefisu“*.¹⁷⁰

FK se poprvé oficiálně sešla 11. 11. 1946. Na této schůzi již byly zcela konkrétně a jmenovitě kladeny závazné úkoly členům komise, včetně těch nejvýznamnějších. Například Ing. Lubomíru Linhartovi bylo uloženo, aby vyjednával se Sověty o dovozu *krátkých filmů s budovatelskou tendencí pro účely propagace budování republiky*. Ministrovi informací bylo uloženo zaslat dopis svým pověřencům, *ve kterém je bude informovat o jmenování náměstků a o rozdělení kompetence ve filmu*.¹⁷¹

Tato tendence – řízení československého filmového průmyslu z ÚV KSČ, kdy oficiální státní instituce (ministerstvo informací, jeho V. odbor, ČEFIS, zplnomocněnci) postupně degradovaly na úroveň pouhých „převodových pák“ – byla nakonec přijata jako závazná směrnice na schůzi předsednictva FK konané dne 23. 4. 1947: *Schůze ústřední filmové komise budou se konat i za nepřítomnosti s. Kopeckého. Usnesení komise budou projednána dodatečně se s. Kopeckým. Rozhodnutí v zásadních věcech nebudou učiněna ani ministerstvem, ani ústředním ředitelstvím Čefisu bez předchozího prodebatování ve filmové komisi*.¹⁷² Obdobně když byla později zřízena filmová komise též v rámci KSS (jejím předsedou se stal Ján Ladislav Kalina), bylo na její ustavující schůzi dne 28. 10. 1947 přítomným sděleno, že *filmová komisia je orgánom strany a rieši zásadne otázky filmu. Usnesenia tejto komisie sú záväzné pre všetkých členov v našej strane*.¹⁷³

Mezi důležitými otázkami, jimiž se FK v době třetí republiky zabývala, byly i rozličné otázky hospodářského charakteru. Patřila sem také problematika cen vstupného, s jehož navýšením se několik let váhalo, což značně přispělo k zvětšujícímu se schodku zestátněného filmového průmyslu, o kterém se občas kriticky psalo i v (nekomunistickém) tisku. Tak na schůzi užší filmové komise ze dne 22. 2. 1947 bylo ministru Václavu Kopeckému a sekretáři FK Josefu Jonášovi uloženo učinit takové kroky, *aby členové*

¹⁷⁰ Srov. Zápis ze schůze filmových pracovníků... (23. 10. 1946).

¹⁷¹ Zápis ze schůze filmové komise při ÚV KSČ ze dne 11. XI. 1946 (11. 11. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

¹⁷² Zápis o poradě předsednictva filmové komise, konané dne 23. IV. 1947 (23. 4. 1947). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

¹⁷³ Zápisnica z ustavujúcej schodzky Filmovej komisie, ktorá sa konala dňa 28. októbra 1947 (28. 10. 1947 (23. 4. 1947). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

*předsednictva strany a zejména soudr. Gottwald byli informováni o situaci ve filmu a přesvědčeni o nutnosti zásadního řešení, t.j. o zvýšení cen. Svolení ke zvýšení a pokyn k provedení by pak dostal NÚC od kabinetu s. Gottwalda.*¹⁷⁴

FK řešila i otázky personálního charakteru ve filmu (již výše bylo ostatně zmíněno usnesení o osobách zplnomocněnců a náměstků ústředního ředitele ČEFIS). Tak například na své schůzi z 5. 3. 1947 se FK usnesla o propuštění významného kameramana, dokumentaristy a někdejšího tvůrce avantgardních filmů Čenka Zahradníčka z Filmové kroniky.¹⁷⁵

S personálními otázkami bezprostředně souvisí nejrůznější materiály denunciačního charakteru, které na sebe navzájem vypracovávali někteří členové strany. Jedním z nejpilnějších autorů těchto udání (vydáváných ovšem za analýzy bezmála vědeckého významu) byl již zmiňovaný JUDr. Vojtěch Trapl. Vzhledem k tomu, že Vojtěch Trapl ve sporu Lubomír Linhart – Vítězslav Nezval¹⁷⁶ inklinoval k Linhartově „skupině“, týkala se jeho udání příslušníků Nezvalovy „skupiny“ (vedle Vítězslava Nezvala sem byli řazeni např. Emil Sirotek, Josef Hlinomaz, Jindřich Elbl, Jiří Slavíček¹⁷⁷ nebo Jaroslav Budín). Tak třeba ve své „analýze“ z 19. 2. 1946 nazvané *Rozbor dnešní situace ve filmu* zmiňuje řadu údajných chyb zplnomocněnců, které *hraničí až s neschopností*. Kupříkladu Emilu Sirotkovi¹⁷⁸ vyčítá *špatné obsazení kin filmy (špatná volba programů), hlavně ruskými*.

¹⁷⁴ Zápis ze schůze užší filmové komise ze dne 22. II. 1947 (22. 2. 1947). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

¹⁷⁵ Zápis ze schůze filmové komise ÚV KSČ, konané dne 5. III. 1947 (5. 3. 1947). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654. Důvody propuštění nejsou z uvedeného zápisu zcela zřejmé.

¹⁷⁶ Vedle osobních animozit šlo především o spor koncepcí: Zatímco Linhart v duchu aktuálního stranického dogmatu prosazoval systém co nejvíce centralizovaný, hierarchizovaný a byrokratický, hájil Nezval o něco liberálnější a decentralizovaný model (v podstatě model zplnomocněnců). V tomto sporu nakonec zvítězila Linhartova koncepce, ovšem takřkajíc bez Linharta (ten byl v červenci 1948 z funkce ústředního ředitele – nyní již Československého státního filmu – odvolán a na několik následujících let „uklizen“ na post velvyslance v Rumunsku; na konci 60. let byl jedním z „otců zakladatelů“ oddělení filmové vědy při Katedře divadelní vědy na FF UK; více o Lubomíru Linhartovi viz např. Jiří Knapík, *Kdo byl kdo...*, s. 156).

¹⁷⁷ Filmový režisér Jiří Slavíček (1901–1957), který se po válce stal ředitelem Ateliérů a laboratoří v zemi české a moravské, byl pro svůj notorický alkoholismus dalším oblíbeným objektem udání různých osob.

¹⁷⁸ Emil Sirotek (1899–1971), který byl v této době zmocněncem ministra informací pro správu státních kin, byl dříve provozovatelem (někdy je uváděno, že též majitelem) žižkovského kina Aero, které ale hned po válce (údajně) jako jeden z prvních odevzdal státu. Během okupace působil několik let jako předseda

*Nezodpovědné jmenování vedoucích kin. [...] Kromě toho vedoucím jednoho kina je jeho manželka („Aero“) a jiného jeho tchán.*¹⁷⁹ Největší množství invektiv se však snáší na hlavu samotného Vítězslava Nezvala, který se dle Trapla provinil zejména tím, že opakovaně porušoval autoritu Lubomíra Linharta, setrvale podporoval *právě ty neschopné, na př. Ing. Slavička, který byl jmenován na nátlak s. Nezvala po dohodě s opoziční frakcí v atelieru. Podporuje Dra Dvořáka, p. Sirotku, s. Hlinomaze, s. Elbla. Tím, že je prohlašuje za báječné odborníky, způsobuje též, že s. ministr není správně informován. Neopomněl zmínit ani Nezvalovu činnost v revizní (očistné) komisi, která osvobodila, resp. zmírnila trest u vyslovených viníků.* V této souvislosti následně zmiňuje v negativním světle jeho přátelské styky s Milošem Havlem a dodává: *[...] jsme dnes již tak daleko, že pomalu místo systému soukromokapitalistického, kdy z filmu tyl pan Havel, máme systém zplnomocněnců, kteří zavedli státní Havlovinu, ovšem ve svůj prospěch. (Platy 20.000.– měsíčně, pobírání různých dalších odměn, odměňování svých příbuzných a známých atd.)*¹⁸⁰

V jiné „analýze“ z května 1946 Vojtěch Trapl píše: *[...] v tento moment se filmový obor jasně rozeštoupil na dva tábory, z nichž jenom jeden je pokrokový. Který je zpátečnický, lze rozeznati z toho, jak je který složen. Styky s panem Havlem má tábor pouze jeden a pouze v jednom táboře jsou Slovenští demokrati. (Viz události na Slovensku.) Zajímavá je také činnost sekčního šéfa Nezvala, který místo aby se staral o prospěch filmu, převzal patronát a protektorát nad reakční částí zplnomocněnců.*¹⁸¹

Dalším velmi aktivním udavačem v řadách KSČ (a „členem“ Linhartovy „skupiny“) byl pracovník kontrolního oddělení na ústředním ředitelství ČEFIS Ivan Varvařovský. Charakteristická je například jeho „obžaloba“ všech příslušníků Nezvalovy „skupiny“ z 1. 8. 1946, kde se ve snaze očernit Nezvala příznačně opět zmiňuje o jeho přátelství s Milošem Havlem a dalšími ikonami prvorepublikového filmu: *S. Nezval se*

Českomoravského filmového ústředí, účastnil se odboje i válečné přípravy znárodnění. Sirotek, člen ČSSD, byl (vedle např. Jindřicha Elbla, zmocněnce pro dovoz a vývoz filmů) jedním z mála nekomunistů, kteří za třetí republiky setrvale působili na vrcholných funkcích v zestátněném filmu. Více o Emilu Sirotkovi viz např. Jiří Knapík, *Kdo byl kdo...*, s. 214.

¹⁷⁹ Rozbor dnešní situace ve filmu (19. 2. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 658, sl. 1.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Rozbor situace ve filmu po poradě u ministra Kopeckého dne 13. 5. 46 (13. 5. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 658, sl. 1.

několikrát v přítomnosti jiných soudruhů i ostatních zaměstnanců film. oboru zastával kolaborantů Havla, Čápa, Mandlové, Buriana a jiných. Činnost revisní komise Svazu film. pracovníků ostatně vyvolala odpor a námitky ve veřejnosti. Nezvalovi ale vyčítá i takové věci, jako že – ač členem KSČ – údajně neplatí členské příspěvky. Svou „obžalobu“, v níž mimo jiné navrhuje odvolání Nezvala z postu vedoucího V. odboru či odvolání Jiřího Šenfelda z postu vedoucího FO, zakončuje *seznamem spolehlivých soudruhů*, které doporučuje nadále co nejvíce angažovat.¹⁸²

Stejně jako dříve ve FO, i v rámci FK bylo jednotlivým členům ukládáno vypracování referátů a analýz na různá témata, která následně přednášeli na schůzích, kde zpravidla následovala diskuse. V těchto referátech často zaznívaly myšlenky, se kterými jsme se již seznámili při výše uvedeném exkurzu do dobového filmového tisku. Tak např. na schůzi, která proběhla 12. 12. 1946, přednesl Lubomír Linhart (za asistence Josefa Jonáše) referát na téma Úkoly filmu ve dvouletém plánu, přičemž pronesl i tyto věty: *Velká část našich soudruhů se domnívá, že politika nepatří do filmu, že propagace dvouletky ve filmu film může poškodit. Takový názor je i na filmy sovětské, na které se dívají jen jako na tendenční, pro určitou vrstvu lidí. Není netendenčního filmu, jako není netendenčního umění. Každé umění má nějakou tendenci.*¹⁸³

Vzhledem k hlavnímu tématu této práce nesmím opomenout zásahy FO a později FK do legislativních prací v oblasti filmu. Již byly zmíněny „nadstandardní vztahy“ FO s Ing. Lubomírem Linhartem a JUDr. Evou Heráfovou: V rámci těchto vztahů byly mimo jiné na přelomu let 1945 a 1946 vypracovány i první oficiální návrhy prováděcího vládního nařízení k dekretu č. 50/1945 Sb., o kterých bude zmínka ve zvláštní části této práce. Některé schůze FO, resp. FK se týkaly výlučně nebo převážně právě právních otázek. Tak na schůzi FK z 6. 5. 1947 byly usneseny tyto body týkající se organizace filmu:

1. Zásadně se schvaluje zřízení Čs. filmové společnosti jako jediného jednotného národního podniku.

¹⁸² Nenadepsaná zpráva I. Varvařovského (1. 8. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 658, sl. 2. Mimochodem právě do doby činnosti očistné komise zasazuje Jiří Šenfeld ve své zprávě z června 1946 vznik celého sporu mezi Nezvalem a Linhartem. Dle Šenfelda se jak Nezval, tak Linhart usilovně snažili, aby právě jejich někdejší přátelé byli z šetření očistné komise vyjmuti, zatímco ostatní prošetřování příkladně potrestáni. Viz Zpráva o stavu ve filmové oblasti 17. VI. 1946 (17. 6. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 658, sl. 2.

¹⁸³ Zápis ze schůze filmových pracovníků, konané dne 12. XII. 1946 (12. 12. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

2. *Ustavuje se komise, složená ze zástupců min. informací, Čs. filmové společnosti, ÚRO, NHK ÚV KSČ a zaměstnanců filmu, která návrh zákona a statutu propracuje. Složení připraví s. Jonáš a s. Macháček do týdne a s. Jonáš svolá tuto do 14 dnů.*

3. *Schvaluje se stanovisko vyčkat s uvedením návrhu do vlády a parlamentu, až bude vhodná politická konstelace.*

4. *Zatím nebude otázka zákona a statutu rozvířována, ale budou uvnitř podniku učiněna organizační opatření na dobudování podniku ve smyslu návrhu statutu [...]. Tím bude vzata základna útokům na film a vytvořeny předpoklady pro uzákonění národního podniku.*¹⁸⁴

¹⁸⁴ Zápis ze schůze filmové komise při ÚV KSČ, konané dne 6. V. 1947 (6. 5. 1947). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945–1952, sign. 654.

3 Zvláštní část. Legislativní práce vedoucí k vládnímu nařízení č. 72/1948 Sb.

3.1 Příprava a přijímání dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu

Zpětně je prakticky nemožné přesně zjistit, kolik návrhů právního předpisu o zestátnění/znárodnění¹⁸⁵ filmu vzniklo. I přímí pamětníci tvorby těchto návrhů se v přesných počtech rozcházejí.¹⁸⁶ Jisté je, že i koncepčně se jednotlivé návrhy

¹⁸⁵ Pojmy „zestátnění“, „znárodnění“ a „nacionalizace“ používám pro účely této práce jako synonyma.

¹⁸⁶ Vzpomínky některých z těchto pamětníků byly k dvacetiletému výročí nacionalizace filmového průmyslu publikovány souhrnně v roce 1965 v časopise *Film a doba*. Srov. Jak byl znárodněn československý film. *Film a doba* 11, 1965, č. 2, č. 3, č. 4, č. 5, č. 8, č. 9 a č. 12. Svá svědectví časopisu postupně poskytli filmoví pracovníci František Pilát, Elmar Klos, Lubomír Linhart, Otakar Vávra, Emil Sirotek, Karel Feix, Vladimír Kabelík, Jindřich Elbl a Ján Fintora. Pamětníci se shodují v obecných věcech (např. že systematické diskuse o formě a organizaci zestátnění byly zahájeny na ilegální úrovni už několik měsíců po vypuknutí války, že zde existovala v zásadě dvě centra těchto diskusí, totiž pražské a zlínské, atd.), v detailech se však často rozcházejí. Pokud jde o zpracovávání návrhů právního předpisu, který by provedl zestátnění, panuje mezi uvedenými pamětníky ještě shoda v tom, že někdy v první polovině roku 1942 byla vypracována jakási první „vážně míněná“ koncepce tohoto předpisu, jejíž exemplář byl propašován do londýnského a moskevského exilu i na další místa v zahraničí, a že v následujících letech války byla tato koncepce propracovávána do větších detailů. Vzpomínky se však rozcházejí v tom, kdo všechno přesně na návrzích pracoval, jakou při tom plnil roli, a zejména kolik návrhů vlastně celkem vzniklo a co bylo přesně jejich obsahem v jednotlivých fázích: Jako hlavní autor posledních verzí návrhu, které sloužily jako přímý podklad pro legislativní práce na dekretu ř. 50/1945 Sb., je nicméně většinou oslovených uváděn Jindřich Elbl (pozdější zmocněnec pro dovoz a vývoz filmů). (Pro představu rozporů ve vzpomínkách pamětníků uveďme, že jenom Lubomír Linhart se v uvedené vzpomínce ve *Filmu a době* 11, 1965, č. 3, s. 128–129, prohlašuje za výlučného autora hned 4 návrhů zestátnovacích předpisů, které měly vzniknout během jeho působení při Slovenské národní radě na jaře 1945; současně popírá vzpomínku ostatních pamětníků, že režisér Josef Alfred Holman propašoval v téže době jejich návrh zestátnění košické vlády. Jindřich Elbl ve své vzpomínce publikované ve *Filmu a době* 11, 1965, č. 9, s. 464, prohlašuje, že je mu známa existence pouze 5 návrhů zestátnění: návrh pražské skupiny, návrh zlínské skupiny, návrh Miloše Havla, londýnský návrh koncipovaný dr. Bedřichem Bělohlávkem a návrh, který sám v Košicích vypracoval J. A. Holman; Elbl současně uvádí, že jediné, co se ze všech těchto návrhů nakonec ve finální verzi dekretu použilo, byla preambule vzniklá společnou prací pražské a zlínské skupiny.)

(vypracovávané různými skupinami a osobami) lišily.¹⁸⁷ Můžeme však konstatovat, že v „mainstreamu“ těchto návrhů dominovala základní idea, že ke všem hlavním činnostem spojeným s výrobou a exploatací filmů má být v poválečném Československu oprávněn výlučně stát,¹⁸⁸ který měl též získat do svého výlučného vlastnictví všechny prostředky potřebné k realizaci tohoto práva. (Myšlenka systematické státní ingerence do filmového podnikání je v každém případě stejně stará jako film sám,¹⁸⁹ v Československu však začala nabývat na síle od okamžiku příchodu zvuku, který pro malý domácí trh představoval

¹⁸⁷ Asi nejznámějším „disentním“ návrhem zestátnění vzniklým na domácí půdě byl návrh filmového producenta Miloše Havla, který počítal se vznikem jakési monopolní akciové filmové společnosti, ve které by akcie byly rozděleny mezi stát (51 %) a filmaře (49 %) a která by byla řízena odborníky z filmového oboru. Více o tomto návrhu viz Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1945 a 1946*, s. 18. Jiným návrhem, jehož koncepce se v praxi neprosadila, byl návrh dekretu prezidenta republiky o přechodné úpravě věcí filmových, který v květnu 1944 rozeslal v londýnském exilu do meziministerského připomínkového řízení ministr hospodářské obnovy František Němec (za autora tohoto návrhu je ve výše citované vzpomínce Jindřicha Elbla označován exilový hudební publicista Bedřich Bělohávek). Tento návrh byl asi vůbec nejméně „pokrokový“, protože nechtěl zavést zestátnění, ale pouze stanovoval, že na určitou přechodnou dobu (po osvobození republiky) *přejímá veškeré licence k provozování veřejných představení kinematografem stát*, přičemž do podniků provozovaných dle těchto licencí měl být dosazen *zatímní správce* (§ 1 cit. návrhu dekretu). Nákup a distribuce filmů měly dle tohoto návrhu spadat do rezortu ministerstva hospodářství (§ 2 a násl. cit. návrhu dekretu). Návrh dekretu byl v každém případě v příložené důvodové zprávě prohlašován za jednoznačně provizorní, a tedy rozhodně nevylučoval pozdější celkové zestátnění; důvodová zpráva naopak výslovně hájila právo státu na širokou ingerenci do kinematografie. Srov. úplné znění tohoto návrhu včetně důvodové zprávy zde: Karel Jech, Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, s. 389–395.

¹⁸⁸ Například návrh nařízení o zřízení státního monopolu vypracovaný v dubnu 1942 filmaři v protektorátu tuto základní myšlenku ve svém prvním článku vyjadřoval takto: *Filmová výroba, obchod s osvětlenými filmy, veřejné promítání filmů za úplatu a zřizování, udržování a provozování k tomu potřebných průmyslových, obchodních a provozních podniků a jiných pomocných ústavů a institucí je [...] výhradní právo státu*. S ohledem na pozdější legislativní diskuse o právní koncepci organizace zestátněného filmu uveďme, že zmíněný válečný návrh počítal ve svém druhém článku se zřízením autonomního, samostatně hospodařícího *podniku* (tj. zřejmě *státního podniku* bez samostatné právní subjektivity) pod názvem Československá filmová společnost, který měl vykonávat práva státu v oblasti filmového monopolu. Srov. celé znění návrhu zde: Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství 1945 a 1946*, s. 14–15.

¹⁸⁹ Zásadně se ovšem v průběhu času měnila převažující motivace této myšlenky. Zatímco původně měl stát dle většinových názorů chránit „před filmem“ – chápaným jako pokleslá a nemravná zábava parazitující na skutečném umění –, později, když film nabyl jistého renomé jako nový a svébytný umělecký druh i významné průmyslové odvětví, měl stát naopak chránit film před negativními vlivy zvenčí. Tento vývoj lze pozorovat současně v oblasti veřejného i soukromého práva.

novou výzvu. Jak potom připomínají někteří přímí pamětníci¹⁹⁰ i historici¹⁹¹ nacionalizace československého filmu, touha po zestátnění kinematografie se radikalizovala za druhé světové války, kdy zesílila představa o nutnosti změny celého společenského řádu. Dobovým aktérům přitom celou situaci usnadňovala skutečnost, že s „plíživým“, ale systematickým zestátněním a centralizací domácího filmového průmyslu začaly už německé úřady a s nimi spolupracující subjekty v době Protektorátu Čechy a Morava.)¹⁹²

Jak už bylo zmíněno výše, faktická nacionalizace kinematografie (zabírání kin, filmových kopií atd.) začala živelně, hned jak to umožnila končící válka a posouvající se fronta. Vlastní legislativní práce na dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. pak byly zahájeny krátce po osvobození Československa: dne 26. 5. 1945 rozeslalo MI prvotní návrh dekretu¹⁹³ do připomínkového řízení.¹⁹⁴ Tento návrh, který byl uvozen poměrně košatou preambulí,¹⁹⁵ již svým názvem (Dekret presidenta republiky o *prozatímních* opatřeních v oblasti filmu) naznačoval, že zamýšlená zákonná úprava je toliko provizorní. To potvrzoval i jeho článek 1, který výslovně hovořil o předpokládané *nové zákonné úpravě*.¹⁹⁶ Z účinnosti dekretu měl být dle tohoto návrhu vyňat *amaterský film* a dále *odborná činnost kinematografických skupin československé branné moci*. (Čl. 1 odst. 3 cit.

¹⁹⁰ Srov. např. Elmar Klos, S odstupem času. *Iluminace* 3, 1991, č. 2, s. 106–114.

¹⁹¹ Srov. k výše uvedenému: Tereza Czesany Dvořáková, Elmar Klos a zestátnění československé kinematografie. In Jan Lukeš (ed.), *Černobílý snář Elmara Klose*. Praha: Národní filmový archiv 2011, s. 51–67.

¹⁹² Viz také např. Petr Bednařík, *Arizace české kinematografie*. Praha: Karolinum 2003.

¹⁹³ Jeho text vznikl v tzv. legislativní komisi, jejímiž členy byli Elmar Klos, Jindřich Elbl a Jan Hejman. Srov. Tereza Czesany Dvořáková, Elmar Klos a zestátnění..., s. 56.

¹⁹⁴ Průvodní dopis ministerstva informací s návrhem dekretu presidenta republiky o prozatímních opatřeních v oblasti filmu adresovaný Předsednictvu ministerské rady, č. j. 80.010/45 (26. 5. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

¹⁹⁵ Tato preambule se s několika drobnými opravami (slovosled apod.) dostala celá i do finální verze dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. Srov. úplné výsledné znění tohoto dekretu v příloze č. 1 této práce.

¹⁹⁶ *Provoz filmových atelierů, výroba filmů, laboratorní zpracování filmů, půjčování filmů, jakož i jejich veřejné promítání v zemi České a moravskoslezské a dovoz filmů pro celé území Československé republiky se od účinnosti tohoto dekretu až do nové zákonné úpravy odnímá soukromému podnikání.* (Čl. 1 odst. 1 cit. návrhu dekretu.) *Až do další zákonné úpravy jest k podnikání uvedenému v odst. 1 oprávněn výhradně stát.* (Čl. 1 odst. 2 cit. návrhu dekretu.) Z uvedených ustanovení je také zřejmé, že dle tohoto prvního návrhu se měl státní monopol týkat výhradně zemí České a moravskoslezské; pouze v oblasti dovozu filmů měl monopol zahrnovat celé území Československa.

návrhu dekretu.) Podniky, k jejichž provozu měl být dle návrhu dekretu nově způsobilý pouze stát, měly být odevzdány jejich provozovateli do rukou *zplnomocněnců jmenovaných podle směrnic ministra informací*, přičemž se tato odevzdací povinnost vztahovala výlučně na podniky nalézající se v *zemi České a Moravskoslezské* a v *celní cizině*. (Čl. 2 cit. návrhu dekretu.) K provádění dekretu měl být zmocněn ministr informací. (Čl. 3 cit. návrhu dekretu.)

Ministerstvo zahraničních věcí (MZV) dne 1. 6. 1945 sdělilo, že k návrhu nemá žádných resortních připomínek.¹⁹⁷

Úřad předsednictva vlády (ÚPV) dne 1. 6. 1945 k návrhu zaslal tyto hlavní připomínky:

1) *Preambul osnovy vyjadřuje úmysl zákonodárcův bohatou a téměř solemní dikcí. To nebylo dosud zvykem: jediný zákon měl slavnostní preambul, totiž ústavní listina. Je třeba proto, abyste znovu uvážili, zda Vámi navrhovaná osnova je takového politického a sociálního významu, aby bylo nutno dosavadní zvyklosti po prvé při ní opustiti, a to tím spíše, že osnova sama jest pouhé provisorium a jako taková také nadepsána.*

2) ÚPV dále vyjádřil přesvědčení, že by z dekretu nemělo vyplývat, že výsledným řešením bude znárodnění, *neboť se tím předbíhá budoucí úpravě, jež má býti vyhrazena zákonu*. ÚPV proto doporučil *přepracování osnovy tak, že provoz filmových výroben, atelierů, půjčoven, kin atd. se dává do zatimní správy státní, prováděné min. informací v dohodě s min. financí*.¹⁹⁸

Relativně obsáhlé připomínky k návrhu zaslalo dne 4. 6. 1945 presidium ministerstva financí (MF); šlo především o následující:

1) MF požadovalo doplnit návrh tak, aby z něj bylo zřejmé, že opatření k jeho provádění může ministr informací činit pouze *v dohodě s ministrem financí*. Tento požadavek MF zdůvodňovalo pragmatickými argumenty, zejména tak, že *úkoly, které mu ukládá vládní program, vyžadují si neúměrně vyšších nákladů, než které měla dosavadní finanční správa. Při tom zároveň sníží se znárodněním a provedením druhé pozemkové reformy státní příjmy. Jest hledati ochranu a tu lze v podstatné výši nalézt v produkci filmové, která nesla Německé říši v obvodu „Protektorátu“ částku 1 miliardy K ročně. [...]*

¹⁹⁷ Dopis Ministerstva zahraničních věcí v Praze Předsednictvu ministerské rady, k č. j. 80.010/45 (1. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

¹⁹⁸ Dopis Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu informací, k č. j. 80.010/45 (1. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

Uznávajíc preambuli dekretu i zásady v něm uvedené, trvá proto ministerstvo financí na tom, aby ministr financí byl pověřen provedením té části navrhovaného dekretu, která se dotýká finanční stránky výroby, půjčování a veřejného promítání filmů.

2) MF se dále pozastavilo nad skutečností, že návrh dekretu hovoří na jedné rovině o výrobě filmů, půjčování filmů i veřejném promítání filmů, a vyjádřilo především názor, že výroba by měla být centralisována, promítání decentralisováno. Provoz jednotlivých biografů počínajíc požadavky a vkusem návštěvníků i účelností promítání toho kterého filmu a končíc i cenou vstupenek odvisí plně od zvyklostí a potřeb té které oblasti. Mnoho biografů patřilo jak co do budovy, tak co do vedení Sokolu a jiným všenárodním organizacím a centralisace v této oblasti filmu jeví se neúčelnou. [...] Promítání filmů mělo by být provedeno místními národními výbory, které by mohly národní správu jednotlivých biografů svěřiti buď korporacím, které je v době předmnichovské vlastnily a spravovaly, nebo jiným vhodným osobám. Stejně tak MF navrhlo též decentralizaci půjčoven s tím, že by měly být alespoň dvě: jedna pro zemi českou a druhá pro zemi moravskoslezskou. Na půjčovny by měl mít dle jeho názoru vliv ministr informací svými směrnicemi, čímž by nepřímo získal též dostatečný vliv na biografy.¹⁹⁹

Presidium ministerstva průmyslu (MPr) mělo ve svém přípisě z 5. 6. 1945 k návrhu dekretu spíše formální a stylistické připomínky, například že by bylo vhodné, aby z dekretu vyplývalo, že se vztahuje pouze na *osvětlené filmy kinematografické* (tedy nikoli na filmy neosvětlené, resp. surový filmový materiál). Za zásadní připomínku lze však považovat především požadavek MPr, aby byly z kompetence MI vyňaty filmové ateliery a laboratoře, a naopak včleněny do kompetence MPr, protože mají *bezesporně průmyslový charakter*. MPr rovněž ohledně celého konceptu znárodnění varovalo, že *americké filmové společnosti zásadně svého času odmítaly dodávky filmů monopolním společností*.²⁰⁰

Presidium ministerstva školství a národní osvěty (MŠNO) zaslalo dne 6. 6. 1945 k návrhu dekretu také spíše připomínky týkající se formy navrhovaného předpisu (například posloupnosti odstavců v jednotlivých člancích) nežli jeho obsahu. Vyjádřilo však i tyto důležité podněty a požadavky:

1) *Kinematografie jest velmi důležitým činitelem osvěty a jako nejúspěšnější*

¹⁹⁹ Dopis Presidia ministerstva financí Předsednictvu ministerské rady, č. j. 1361/45 (4. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²⁰⁰ Dopis Presidia ministerstva průmyslu Ministerstvu informací, č. j. P-4172/1-1945 (5. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

informativní pomůcku jest ji zapojiti plně do státní lidovýchovy. Proto žádám, aby v místech, kde je jediný kinematograf, byla s přihlédnutím k místním poměrům jeho správa trvale ponechána v rukou Národního výboru – osvětové komise (osvětového sboru). V místech, kde je několik kinematografů, nechť je jeden z nich spravován místně příslušnou osvětovou komisí (osvětovým sborem).

2) Pro velký význam kinematografie v lidovýchově a ve výchově školní mládeže také navrhuji, aby provedením navrhovaného dekretu presidenta republiky byli pověřeni ministr informací a ministr školství a osvěty.²⁰¹

Ministerstvo ochrany práce a sociální péče (MOPSP) zaslalo dne 8. 6. 1945 vedle dalších formálních podnětů (úprava nadpisu, slovosled atd.) i důležitý podnět, aby byl návrh dekretu doplněn trestními sankcemi, a to analogicky k některým jiným dekretům (výslovně je zmiňován příklad dekretu č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů).²⁰²

Ministerstvo národní obrany (MNO) prostřednictvím své Hlavní správy výchovy a osvěty zaslalo k prvnímu návrhu dekretu své připomínky hned dvakrát, a to v dopise z 10. 6. 1945 a v dopise z 12. 6. 1945. V prvním z uvedených dopisů zmiňovalo MNO svůj plán znovu zřídit 120 vojenských kinematografů, které nebudou přístupné civilnímu obyvatelstvu, a u kterých vyjádřilo přesvědčení, že už ze současného znění návrhu dekretu je zřejmé, že se na tyto kinematografy dekret nemá vztahovat. Současně však informovalo, že hodlá do budoucna zřídit tzv. domy československé armády, *které mají za hlavní úkol regulovat kulturní život v posádkách u útvarů, propagovat brannou myšlenku v občanstvu a vytvářet středisko, kde by se civilní i vojenský živel blíže poznával. Některé tyto domy budou mít mimo jiné i kinematografy, a to tam, kde by byly k tomu zvláštní důvody. Takové kinematografy je třeba zpřístupniti i civil. obyvatelstvu [...].* Z uvedeného důvodu MNO žádalo, aby příslušné pasáži dekretu *bylo rozuměno tak, že vojenská správa jako součást státní správy může v případech zvláštního zřetele hodných provozovat veřejné promítání filmů po předchozí dohodě s ministerstvem informací.*²⁰³ V druhém zmiňovaném dopise,

²⁰¹ Dopis Presidia ministerstva školství a národní osvěty Ministerstvu informací, č. j. 2961/45 – pres. (6. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²⁰² Dopis Ministerstva ochrany práce a sociální péče Předsednictvu ministerské rady a Ministerstvu informací, č. j. P-2546-2/2-1945 (8. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²⁰³ Dopis Ministerstva národní obrany (Hlavní správa výchovy a osvěty) Ministerstvu informací (filmový odbor), č. j. 36/KSVO 1945 (10. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

který byl odeslán o dva dny později, už MNO navrhuje konkrétní změnu formulace relevantní pasáže v návrhu dekretu (jak uvedeno výše, první verze návrhu dekretu stanovovala výjimku ze státního monopolu pro *odbornou činnost kinematografických skupin československé branné moci*). V dopise MNO mimo jiné uvádí: *Filmová činnost MNO. je už v svojej podstate štátne podnikanie. Z dôvodov vojenského tajomstva a mobilizačného plánovania je potrebné, aby výroba osvetlených kinematografických filmov aj jich premietanie bolo vyňaté z rámca celkovej civilnej tvorby a exploitácie. [...] Výslovne sa hovorí o „odbornej“ činnosti, ktoré slovo nemá smyslu. Keď bude chcieť MNO. niečo filmovať, či je to zo stanoviska iného odborné, alebo nie, nárokuje si právo nakladať s výsledkami filmovania podľa svojich dispozícií. Ani termín „kinematografické skupiny“ nevyhovuje. MNO. podľa vzoru spojeneckých armád hodlá filmovú službu u vojska rozšíriť a zintenzívniť – a preto sa nejedná o činnosť kinematografických skupín, ale o filmovú činnosť v rámci Ministerstva národnej obrany. Na základě tohoto zdůvodnění tak MNO navrhlo, aby z působnosti zákona byla vyňata celá filmová činnost v rámci Ministerstva národnej obrany.*²⁰⁴

Ministerstvo dopravy (MD) v dopise ze dne 20. 6. 1945 sdělilo, že k návrhu dekretu nemá zásadní připomínky.²⁰⁵

Počínaje dnem 20. 6. 1945 začalo MI jednotlivé připomínky postupně vypořádávat:

1) Ministerstvu financí napsalo, že zásadně odmítá, aby byla filmová výroba pokládána za *činnost z valné části výdělečnou a pouze z menší části výchovnou a propagační*. [...] *Budoucí úprava, zamýšlená ministerstvem informací, předpokládá naopak, že veškerý výnos z veřejného promítání filmů vrátí se opět ve prospěch filmové tvorby, zdokonalení výroby, rozšíření sítě a zdokonalení technické výstroje československých kin, jejichž stav nevyhovuje. Z těchto důvodů neshledáváme odůvodněnou součinnost ministra financí při provádění navrhovaného dekretu [...] zastávajíc důsledně názor resortní koncentrace. MI současně odmítlo i návrh MF na decentralizaci kin: Ministerstvo informací pokládá za jediné možnou úpravu, která svěřuje provoz čsl. kin přímo ministerstvu informací.*²⁰⁶

²⁰⁴ Dopis Ministerstva národní obrany (Hlavní správa výchovy a osvěty) Ministerstvu informací (filmový odbor), č. j. 36/KSVO 1945 (12. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²⁰⁵ Dopis Ministerstva dopravy Úřadu předsednictva vlády, všem ministerstvům a Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu, č. j. 385/45 – Kab. Min. (20. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²⁰⁶ Dopis Ministerstva informací Presidiu ministerstva financí, k č. j. 1361/45 pres. (20. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

2) Ministerstvu školství a národní osvěty napsalo, že souhlasí *plně s názorem ministerstva školství o důležitosti kinematografie a její úspěšnosti v oboru osvěty. Ministerstvo informací počítá s velmi úzkou spoluprací v oboru filmovém s ministerstvem školství a národní osvěty [...].* Současně se však MI odmítlo i zde dělit o svou kompetenci při provádění dekretu: *Pokud se týče kompetence k vlastnímu provádění dekretu presidenta republiky o prozatímních opatřeních v oboru filmu, trvá ministerstvo informací po zkušenostech nabytých z doby minulé, jakož i z důvodů zásadních na nedílné a důsledné koncentraci oboru filmového ve všech jeho složkách u ministerstva informací [...].*²⁰⁷

3) Ministerstvu národní obrany napsalo, že souhlasí s jím navrženou změnou formulace dekretu, jak byla uvedena výše. Vedle toho uvedlo, že ostatní skutečnosti sdělené ze strany MNO bere na vědomí a nemá k nim námitek.²⁰⁸

4) Předsednictvu vlády napsalo, že uznává neobvyklost preambule u normy prozatímního rázu, ale pokládá filmové podnikání za natolik klíčové, že je existence této preambule dostatečně ospravedlněna. MI nicméně sdělilo, že netrvá na ponechání preambule, *kdyby snad to mělo být překážkou schválení návrhu.* MI dále odmítlo návrh ÚPV, aby provoz podniků, na které se návrh dekretu vztahuje, byl svěřen toliko do zatímní správy státu, a to mimo jiné s tímto odůvodněním: *Filmové podnikání totiž má pro stát i národ tak pronikavý význam nejen hospodářský, ale zejména kulturně politický, že nelze již od prvopočátku zaujmouti ani na přechodnou dobu jiné stanovisko, nežli jest ono, které odnímá filmové hospodářství soukromému podnikání, nemá-li dojít v přechodné době k chaosu, který by způsobil nenahraditelné škody filmovému oboru.* MI taktéž odmítlo ze strany ÚPV doporučené provádění dekretu za spolupráce MF: *Ze zásadních důvodů odmítáme rovněž součinnost ministerstva financí při provádění tohoto dekretu. Jakmile totiž filmové podnikání, zejména jeho nejvýnosnější složka, provoz kinematografů, bude odňato soukromému podnikání, stane se celé filmové hospodářství naprosto soběstačným, takže odpadne jakýkoliv důvod pro zásahy ministerstva financí. Po zkušenostech z dřívějších let hájíme důsledně zásadu resortní koncentrace, podle níž patří film ve všech svých složkách výhradně ministerstvu informací.*²⁰⁹

²⁰⁷ Dopis Ministerstva informací Presidiu ministerstva školství a národní osvěty, č. j. 80.133/45-V. (20. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²⁰⁸ Dopis Ministerstva informací Ministerstvu národní obrany, č. j. 80.133/45-V. (20. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²⁰⁹ Dopis Ministerstva informací Předsednictvu vlády Československé republiky v Praze, č. j. 80.133/1945 (20. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

5) Ministerstvu ochrany práce a sociální péče napsalo, že pokud jde o jeho návrh na zavedení trestních sankcí do dekretu, nepokládá je za nutné, *poněvadž největší část podniků je již pod správou ministerstva informací [...]. Vedle toho má ministerstvo informací samo prostředky k tomu, aby vymohlo plnění dekretu cestou administrativní.*²¹⁰

6) Výše zmíněné připomínky ministerstva průmyslu MI zřejmě vůbec nevypočítalo.²¹¹

Na tomto místě by asi bylo vhodné poznamenat, že vedle již uvedených písemných připomínek byly zřejmě průběžně k návrhu dekretu vznášeny připomínky i telefonicky a osobně (jak to ostatně výslovně doporučovaly pokyny pro provádění legislativních prací, srov. podkapitulu 2.3), přičemž pouze část z nich byla „zaprotokolována“ a archivována. Stejně tak zřejmě nebyly archivovány všechny „mezifáze“ vývoje připomínkovaného návrhu. Lze tak soudit z toho, že některé dochované písemné připomínky reagují na věty a pasáže v návrhu, které je možné nalézt až v některých (z hlediska datování) pozdějších archivovaných verzích tohoto návrhu.²¹²

Další výměna písemných přípisů k návrhu dekretu pokračovala až od poslední třetiny července. Dne 21. 7. 1945 rozeslalo svoji repliku MF; v ní mimo jiné uvádělo: *Ministerstvo financí z hlediska resortního nemá žádných námitek, aby úkoly v dekretu pana presidenta prováděl ministr informací. Ministr financí však, jako hospodář státu a strážce finanční rovnováhy směřující k povznesení blahobytu všeho pracujícího lidu, trvá na tom,*

²¹⁰ Dopis Ministerstva informací Ministerstvu ochrany práce a sociální péče, č. j. 80194/1945 (26. 6. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²¹¹ Vyplývá to ostatně i ze zprávy o připomínkovém řízení, kterou vypracoval ÚPV, kde se píše, že *ministerstvo informací podle našeho spisu se k těmto připomínkám min. průmyslu nevyslovilo, ačkoliv na to referent byl upozorněn*. Z této zprávy mimo jiné také vyplývá, že původní návrh dekretu byl rozeslán do připomínkového řízení bez důvodové zprávy; na dotaz, proč tomu tak je, MI údajně *poukazovalo na to, že skutečnosti obvykle uváděné v důvodové zprávě jsou tu obsaženy v preambuli osnovy*. Srov. Zpráva o připomínkovém řízení k osnově ministerstva informací o zatímních opatřeních v oblasti filmu (nedatováno). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1. Zde jenom upozorníme, že zprávy o připomínkovém řízení, které v této práci citujeme, sloužily pro interní potřeby ÚPV a nebyly rozesílány do připomínkového řízení.

²¹² K přehlednosti situace nepřispívá, že většina archivovaných verzí návrhu dekretu je nedatována, některé verze – na jejichž existenci můžeme nepřímou usuzovat pouze z textu některých připomínek (a takto je alespoň částečně rekonstruovat) – se nezachovaly vůbec. Konečně také ne všechny připomínky, o kterých se zde zmiňujeme, byly výslovně písemně vypořádány: O tom, zda byly nakonec akceptovány, nebo nikoli, se tak dozvídáme až z finální verze přijatého právního předpisu.

*aby byl pověřen vypracováním a provedením oné části dekretu, která se dotýká výroby a exploatace filmů, pokud tento bude sloužit exportu za účelem získání cizozemských platidel. Bude mít také zájem na přebytcích výnosu veřejného promítání filmů v tuzemsku, pokud nebude tento přebytek vrácen ve prospěch filmové výroby.*²¹³

Dne 24. 7. 1945 projednávala osnovu dekretu vláda, která určila komisi sestávající ze 7 ministrů (vedle ministra informací Václava Kopeckého byl členem této komise např. i ministr vnitra Václav Nosek či ministr průmyslu Bohumil Laušman), jejímž úkolem bylo dosavadní návrh dekretu detailně prodiskutovat, dohodnout některé kompromisy u sporných bodů a vypracovat následně nový návrh dekretu, který bude reflektovat dosavadní připomínky.²¹⁴ Není zcela zřejmé, kdy přesně komise novou verzi návrhu dekretu vypracovala,²¹⁵ muselo se však jednak jenom o několik málo dnů, protože dále uvedené repliky už na nové znění návrhu přímo reagují. Do nového návrhu dekretu byla

²¹³ Dopis Ministerstva financí Presidiu ministerské rady, k č. j. 80133/45 (21. 7. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1. Dopisem ze dne 30. 7. 1945 podpořil postoj MF – pokud šlo o žádost o pověření MF vypracováním a provedením té části dekretu, jež se týká výroby a exploatace filmu – Nejvyšší účetní kontrolní úřad (NÚKÚ). NÚKÚ ve své argumentaci mimo jiné uvedl: *Vzhledem k tomu, že prosperita ostatních hospodářských odvětví není na dohlednou dobu dostatečně zajištěna, nastane finanční správě značný úbytek příjmů z podnikatelské činnosti. Při tom vzrostla řada velmi závažných úkolů, zejména v ohledu školské správy a sociální a zdravotní péče. Za této situace nezdá se hospodárným, aby vyvlastněná jedna složka aktivního hospodářského života a její výnos měl sloužiti výlučně jen propagaci a filmové tvorbě.* Srov. Dopis Nejvyššího účetního kontrolního úřadu Úřadu předsednictva vlády, č. j. 4732-I/6-1945 (30. 7. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²¹⁴ Právě na tomto jednání vlády např. trval ministr výživy Václav Majer na tom, že text dekretu musí počítat s poskytováním náhrad majitelům vyvlastněných podniků (o těchto náhradách se text návrhu dosud vůbec nezmiňoval); rovněž chtěl, aby se v dekretu hovořilo o instituci zmocněnců jakožto o zmocněncích státu, nikoli jako o zmocněncích ministra informací (jak byli v textu dosud zmiňováni). Opatrnou pozici zde zaujal premiér Zdeněk Fierlinger, podle jehož názoru by stačil *monopol půjčování filmů*. K zdrženlivosti vyzývali například i národně socialistický ministr spravedlnosti Jaroslav Stránský (který naznačoval, že před tím, než se sejde parlament, nemá vláda ke znárodnění mandát), či státní tajemník v ministerstvu zahraničního obchodu za slovenskou Demokratickou stranu Ján Lichner (i on zejména požadoval, aby dekret hovořil o povinnosti náhrad dosavadním vlastníkům). Srov. zápis z tohoto jednání vlády zde: Karel Jech, Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, s. 395–397.

²¹⁵ Z některých indicií se zdá, že se komise v úplnosti nikdy nesešla a že i nový návrh byl opět jednostranným dílem ministerstva informací. Takto přinejmenším věc prezentoval státní tajemník Ján Lichner (který měl být taktéž členem vládní komise) na zasedání vlády ze 7. 8. 1945, kde byl návrh dekretu s několika posledními změnami schválen. Viz zápis z tohoto jednání vlády zde: Karel Jech, Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, s. 397–401.

především zapracována tato věta jako ústupek MI vůči MF: *Ve věcech hospodářských a finančních zásadního významu ministr informací jedná v dohodě s ministrem financí*. Nová verze dekretu také v reakci na diskusi ve vládě nově upravovala otázku náhrad bývalým majitelům znárodněných podniků; tato úprava však byla mimořádně stručná, když pouze v ust. § 2 odst. 3 návrh nově hovořil o tom, že odškodnění bývalých vlastníků znárodněných podniků se má dít podle směrnic, které vydá ministr informací v dohodě s dalšími zúčastněnými ministry, s tím, že některým subjektům má být poskytnuta náhrada *ve výši obecné ceny*. I tato verze návrhu dekretu dosud hovořila o tom, že zestátnění má být omezeno na území země České a Moravskoslezské (s výjimkou dovozu filmů).

Dne 2. 8. 1945 odeslal svou repliku ministerstvu informací ÚPV; v ní navazoval na předešlou diskusi, ovšem již ve světle upraveného návrhu. Zopakoval, že nadále nevidí smysl preambule a navrhl tuto nahradit uvozovací větou obvyklou v jiných prezidentských dekretch: *K návrhu vlády a po dohodě se Slovenskou národní radou ustanovuji*. ÚPV dále připojil novou připomínku týkající se plánovaného přebírání zestátněného majetku: upozornil mimo jiné na krkolomnou konstrukci, podle níž povinnost odevzdat podnik do vlastnictví státu dle návrhu vznikala jeho *dosavadnímu provozovateli*, aniž by bylo zřejmé, jaký má tato osoba smluvní vztah ke skutečnému dosavadnímu vlastníku podniku, přičemž nebylo jasné, z jakého titulu tato osoba mohla vydat něco, co jí nepatří (stát se měl stát vlastníkem až okamžikem převzetí majetku). ÚPV dále upozornil, že návrh dekretu vůbec nereflektuje případné závazky dosavadních vlastníků znárodněného majetku, zejména co se týče dlužných daní a dávek. ÚPV také vznesl výhrady k ust. § 3, který se zabýval užíváním výtěžků z filmového podnikání: *Nejasný je předpis druhé věty tohoto paragrafu, neboť co znamená, že „ve věcech hospodářských a finančních zásadního významu ministr informací jedná v dohodě s ministrem financí“? Pochybujeme, že pojem „věci hospodářské a finanční zásadního významu“ je dostatečně přesný, aby byla přesně vymezena spolukompetence ministra financí, a mimo to bylo by snad třeba nahraditi slovo „jedná“ slovem „rozhoduje“*. Ke zmocnění ministra informací k provedení dekretu v § 4 pak ÚPV poznamenal: *Podle ústavní listiny provádějí se zákony nařízeními a ústava nezná možnost provedení zákona prozatímními opatřeními jednotlivého člena vlády. S tohoto hlediska máme pochybnost o ústavnosti a přípustnosti předpisu § 4.*²¹⁶

Hned následujícího dne, 3. 8. 1945, byla rovněž na ÚPV vypracována druhá zpráva

²¹⁶ Dopis Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu informací v Praze, č. j. 4.133/45 (2. 8. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

o připomínkovém řízení, která shrnovala poslední vývoj. ÚPV v této zprávě, a to v návaznosti na své výše uvedené připomínky z 1. 6. 1945 i repliku z 2. 8. 1945, nadále shledával i na novém znění návrhu různé nedostatky: předně setrvale zpochybňoval radikální řešení formou zestátnění, a to zejména pokud jde o kina (ÚPV zde upozorňoval, že obdobný postoj zaujali někteří ministři na jednání vlády 24. 7. 1945 a že tento postoj byl ignorován). Pokud jde o navržené náhrady vyvlastnění prostřednictvím ministerských směrnic, ÚPV namítal, že *tento postup představuje novum v našem právním řádu*, protože *otázka výše náhrady se ponechává v rukou výlučně onoho státního orgánu, jehož zájem je právě opačný zájmům vyvlastněných*. (Naráží zde na skutečnost, že standardní vyvlastňovací řízení vedl dosud vždy nezávislý soud, který rovněž rozhodoval o výši náhrady. Této otázce se obšírněji věnoval i v předcházející replice z 2. 8. 1945.)²¹⁷

Z 3. 8. 1945 pochází záznam o uskutečněném telefonickém hovoru z ministerstva vnitra (zřejmě na MI), z něhož vyplývá, že ministerstvo vnitra (MVn) požádalo, aby do návrhu dekretu bylo doplněno ustanovení, že *dosavadní předpisy o dávce ze zábav, vybírané při vstupném do biografických představení, zůstávají nedotčeny*.²¹⁸

Dne 6. 8. 1945 MI vypořádalo repliku ÚPV z 2. 8. 1945, přičemž uvedlo zejména následující:

1) MI konstatuje, že preambule bude zachována, protože dekret je nově koncipován tak, že nebude mít pouze provizorní povahu, přičemž se mění i jeho název na dekret presidenta republiky *o opatřeních v oblasti filmu*.²¹⁹

2) Námitku ÚPV, že dekret hovoří o tom, že povinnost odevzdat majetek určený ke znárodnění mají provozovatelé, a nikoli dosavadní vlastníci znárodněných podniků, MI „vypořádalo“ tak, že do příslušného ustanovení (§ 2 odst. 1) přidalo na závěr slova, že okamžikem odevzdání majetku MI toto ministerstvo *vstupuje [...] do práv a závazků dosavadních provozovatelů*. Tím byl dle názoru MI zcela ozřejměn vztah mezi státem a těmito provozovateli.

²¹⁷ Zpráva o připomínkovém řízení o osnově dekretu presidenta republiky o prozatímních opatřeních v oblasti filmu, již vypracovalo ministerstvo informací (3. 8. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²¹⁸ Záznam telefonického hovoru s p. odbor. radou Drdackým z ministerstva vnitra (3. 8. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²¹⁹ Není bohužel zcela zřejmé, kdy, na základě jaké dohody a z jakého přesně důvodu bylo upuštěno od myšlenky, že dekret bude mít pouze provizorní charakter: Tento dopis prezidia ministerstva informací je patrně prvním oficiálním písemným dokladem o uvedené změně koncepce dekretu. Následujícího dne bylo opuštění myšlenky na provizorní charakter dekretu potvrzeno a upřesněno na jednání vlády, jak uvádím dále.

3) MI dále ostře odmítlo návrh ÚPV, aby s vlastníky zestátněných podniků bylo vedeno klasické vyvlastňovací řízení, kde o výši náhrady rozhoduje soud, a to s velmi příznačným odůvodněním, že plánovaný dekret *jako dosud veškeré dekrety toho druhu, vydané prezidentem republiky, jsou výrazem tvoření nového práva, které si vynutila doba, a nenavazují tudíž ani po formální ani po materiální stránce na zákonodárství z doby před okupací nebo za okupace. Konečně i ze zásady, že lex posterior derogat priori,*²²⁰ lze dovoditi, že nebylo úmyslem uplatňovati zde zdlouhavé a potřebám dnešní doby nevyhovující řízení vyvlastňovací.

4) Na připomínku ÚPV, že návrh dekretu neřeší otázku závazků dosavadních vlastníků vůči třetím osobám i vůči státu, MI na závěr ust. § 2 odst. 3 doplnilo větu tohoto znění: *Československý stát ručí za závazky podniků převzatých podle tohoto dekretu až do výše hodnoty převzatého jmění.*

5) Na výše uvedenou námitku ÚPV o nejasnosti závěrečné věty v § 3 odst. 1 návrhu dekretu konstatující, že *ve věcech hospodářských a finančních zásadního významu ministr informací jedná v dohodě s ministrem financí* MI zareagovalo tak, že přistoupilo pouze na návrh, aby slovo *jedná* bylo nahrazeno slovem *rozhoduje*.

6) Na námitku ÚPV, že ústava nepřipouští možnost provádění zákona prozatímními opatřeními jednotlivého člena vlády, MI reagovalo tvrzením, že analogické případy jsou známé i z minulosti, konkrétně například ze zákonů č. 83/1929 Sb., o Národním divadle, a č. 125/1927 Sb., o organizaci politické správy.

7) V citovaném přípisu MI rovněž oznámilo, že přistupuje na výše uvedený telefonický požadavek MVn a doplňuje do ust. § 3 druhý odstavec tohoto znění: *Předpisy o obecní dávce ze zábav z předváděných filmů zůstávají tímto dekretem nedotčeny.*²²¹

Hned následujícího dne, 7. 8. 1945, proběhlo jednání vlády, na kterém byly do návrhu dekretu zapracovány poslední připomínky:

1) Předně bylo potvrzeno, že dekret nebude mít čistě provizorní charakter. Zmínka o předpokládané nové zákonné úpravě byla vypuštěna a do ust. § 1 odst. 3 návrhu dekretu vloženo nové ustanovení tohoto znění: *Organizace a správa podnikání uvedených*

²²⁰ „Ustanovení nového zákona mají přednost před odporujícími ustanoveními zákona starého.“

²²¹ Dopis Presidia ministerstva informací Úřadu předsednictva vlády, č. j. 3319/45 (6. 8. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

v odstavcích 1 a 2²²² bude upravena vládním nařízením, přičemž provoz veřejného promítání v zemích České a Moravskoslezské bude svěřen zpravidla národním výborům.²²³

2) Na návrh náměstka předsedy vlády Klementa Gottwalda byla z ust. § 1 odst. 1 návrhu dekretu vyškrtnuta slova, že se úprava vztahuje na zemi Českou a Moravskoslezskou. Státní monopol v tomto ustanovení uvedený se tak nově měl vztahovat na území celého Československa.

3) Na uvedeném zasedání vlády byly diskutovány i některé dílčí aspekty návrhu dekretu. Ministr zdravotnictví za lidovou stranu Adolf Procházka například znovu zpochybnil smysluplnost rozsáhlé preambule a označil ji přímo za *prakticky a politicky nebezpečnou*. Vypuštění preambule ministr informací Václav Kopecký striktně odmítl, přičemž Klement Gottwald doplnil, že *by každý zákon měl vlastně mít preambuli vysvětlující jeho smysl a význam*.

4) Závěrem jednání o tomto bodu programu schválila vláda usnesení, že návrh dekretu prezidenta republiky o opatřeních v oblasti filmu s výše uvedenými změnami schvaluje, a uložila ministru informací, aby definitivní text návrhu předložil prezidentu republiky s návrhem vlády na vydání tohoto dekretu.²²⁴

Jistou kuriozitou je, že takřikajíc pět minut po dvanácté, 3 dny po schválení návrhu dekretu ve vládě, tj. 10. 8. 1945, rozeslalo MZV – které přitom, jak uvedeno výše, hned 1. 6. 1945 sdělilo, že nemá k návrhu žádné připomínky, a později se připomínkového řízení vůbec aktivně neúčastnilo – dopis, kde se doslova uvádělo: *Stanovisko ministerstva zahraničních věcí k zaslané osnově dekretu prezidenta republiky o prozatímních opatřeních v oblasti filmu je zásadně odmítavé. Jak již vyslovilo ministerstvo vnitřního obchodu,*²²⁵ *dá se účelu osnovou sledovaného dosáhnouti také jinými prostředky.*

²²² Tj. provoz filmových ateliérů, výroba filmů, jejich laboratorní zpracování, půjčování filmů, veřejné promítání filmů a dovoz a vývoz filmů pro celé území Československé republiky.

²²³ Svěření provozu veřejného promítání národním výborům bylo už v některých dřívějších připomínkách naznačováno jako možný kompromis s ohledem na zásadní odpor některých ministerstev proti nacionalizaci a centralizaci kin. Politická dohoda o přistoupení na uvedený kompromis byla však zřejmě učiněna až na zde uváděném jednání vlády.

²²⁴ Karel Jech, Karel Kaplan, *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*, s. 397–401

²²⁵ Připomínky ministerstva vnitřního obchodu (MVO) nejsou archivovány a nezmiňují se o nich ani přehledové zprávy o připomínkovém řízení, které zpracovával ÚPV. Že tyto připomínky ale skutečně existovaly, potvrzuje i dopis MI na zmíněné ministerstvo z 26. 7. 1945. Z tohoto dopisu není zřejmé, co přesně bylo předmětem připomínek, dá se z něj ale vytušit, že stanovisko MVO bylo s odkazem na ekonomické dopady zamýšlené úpravy zásadně zamítavé a žádalo, aby se projednání návrhu dekretu

*Monopolem trpěly by naše obchodně politické zájmy již proto, že hlavním zájemcem ze západu jsou Spojené státy americké, kde státní filmový monopol by byl nerad viděn.*²²⁶ Na uvedený přípis MZV již (pravděpodobně) nikdo písemně nereagoval.

Dne 11. 8. 1945 prezident republiky návrh dekretu o opatřeních oblasti filmu podepsal a dne 28. 8. 1945, kdy byl dekret pod číslem 50 publikován ve sbírce zákonů, vstoupil také v účinnost.

Závěrem této podkapitoly můžeme shrnout některé hlavní body, které vyplynuly z legislativního řízení, jehož předmětem byl text uvedeného dekretu:

1) V celém připomínkovém řízení, které trvalo něco málo přes dva měsíce, vycházeli až do poslední chvíle všichni odborníci, kteří text připravovali, z předpokladu, že znění dekretu je provizorní, a nikdo se (alespoň v dostupných archivovaných připomínkách) tedy obšírněji nepozastavoval nad jeho stručností, resp. nad tím, že se dekret vůbec nezabývá formou budoucí organizace státního filmového podnikání a neřeší ani některé další podstatné okolnosti realizace zestátnění (jejich řešení mělo být provedeno právě až budoucí zákonnou úpravou). Teprve na druhém a posledním zasedání vlády k návrhu dekretu, kde byl tento návrh současně schválen (!), byla výslovně učiněna politická dohoda (bez konsenzuálního odborného projednání!), že dekret představuje definitivní řešení a podrobnosti ohledně *organisace a správy* zestátněné kinematografie budou vyřešeny vládním nařízením. Dekret tak zůstal velmi vágní a v mnoha ohledech nedomyšlenou normou, jak měla ostatně brzy potvrdit i praxe.²²⁷

odročilo, což MI striktně odmítlo. Srov. Dopis Ministerstva informací Presidiu ministerstva pro vnitřní obchod, č. j. 80.200/1945 (26. 7. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²²⁶ Dopis Ministerstva zahraničních věcí Předsednictvu min. rady, č. j. 15510/III-45 (10. 8. 1945). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. 662-1.

²²⁷ Po celou dobu existence dekretu bylo na tyto vady upozorňováno a voláno po jeho novelizaci, tato však nikdy nenastala. Bezprostředně po přijetí dekretu se například ukázalo jako problém to, nač upozorňovalo v připomínkovém řízení MOPSP, totiž že dekret neobsahuje žádné sankce pro případ jeho porušení. Tak právním referentům jednotlivých úseků zestátněného filmového podnikání nezbylo na společné poradně v únoru 1947 než konstatovat neuspokojivý stav: *Právní referenti upozorňují zvláště na nevyřešené otázky týkající se amatérského filmu, filmové činnosti v rámci min. národní obrany a filmové činnosti ústavu pro film a diapozitiv, který jest nyní v kompetenci min. školství a osvěty, a na stále množící se případy neoprávněného veřejného promítání. Při této příležitosti se upozorňuje na nedostatek sankcí, což by nemohlo býti řešeno ani v novém „kinozákoně“, poněvadž základní norma dekret č. 50/45 Sb. tyto neobsahuje.* Srov. Záznam o poradě právních referentů konané dne 3. února 1947, č. j. 80832/47 (1947). NA, fond MI, kart. 196, sign. Všeobecný 1945–1949.

2) Rovněž teprve ve zcela poslední okamžik byl státní monopol rozšířen ze země České a Moravskoslezské i na Slovensko. Nekoncepčnost tohoto (opět spíše politicky než odborně motivovaného) kroku je zřejmá ze skutečnosti, že dekret nadále v některých pasážích pojednával pouze o zemích České a Moravskoslezské (konkrétně pokud jde o svěřování provozu kin národním výborům, jak se mělo *zpravidla* dít, ale zejména pokud jde o povinnost odevzdat majetek, který měl být zestátněn). Vznikl tak podivný paskvil, což neochotně připouštěli i někteří pozdější komentátoři, kteří jinak vyzdvihovali klady dekretu.

3) Z výše citovaných materiálů je zřejmé, že „tahounem“ celého legislativního procesu bylo MI, které text návrhu dekretu nejen vypracovalo, ale později na něm odmítalo činit podstatnější změny. Zásadně odmítalo zejména opustit myšlenku kompletního znárodnění celého odvětví a jeho podřazení pod ministerstvo informací, přičemž ignorovalo i věcné argumenty ekonomického charakteru. MI sice učinilo v textu návrhu řadu ústupků, tyto byly však často buď proklamativního rázu (např. věta *Předpisy o obecní dávce ze zábav z předvádění filmů zůstávají nedotčeny*, kterou MI na žádost MVn do textu včlenilo, měla těžko nějaký praktický význam), nebo byla výsledkem ústupku tak všeobecná formulace, že byla v praxi takřka nevynutitelná (např. závazek ministra informací rozhodovat *ve věcech hospodářských a finančních zásadního významu* v dohodě s ministrem financí, nebo proklamace o tom, že na základě jakýchsi směrnic bude poskytnuta náhrada bývalým vlastníkům zestátněných podniků).²²⁸

4) Při obhajování své právní koncepce zestátnění sahalo MI častěji spíše k ideologickým než právně relevantním argumentům. Pěknou ukázkou této skutečnosti je výše citovaná argumentace MI, že bývalým majitelům zestátněných podniků nemůže být poskytována náhrada v klasickém vyvlastňovacím řízení, protože to nevyhovuje *potřebám dnešní doby*.²²⁹

5) Že měl celý dekret jako takový spíše politicko-symbolický než právní význam, je zřejmé z toho, že v době, kdy byla teprve projednávána první verze jeho návrhu, už bylo

²²⁸ Tyto směrnice ostatně také nebyly nikdy vydány a náhrady rovněž nebyly vyplaceny.

²²⁹ Už zde bylo vidět, že oficiálně proklamovaná zásada kontinuity s prvorepublikovým právním řádem, o které jsme hovořili v kapitole o poválečném právu, měla více než limitované možnosti reálného uplatnění: Pokud se něco do „nové doby“ nehodilo, bylo to nakonec zrušeno. Že argumentace právní diskontinuitou byla ovšem na straně MI zcela účelová, je přitom zřejmé z toho, že když se to MI hodilo, neváhalo se na předpisy ze „staré doby“ odvolávat, jako to učinilo u prvorepublikového zákona o Národním divadle, který prohlásilo za svůj vzor, pokud se týče koncepce vydávání prováděcích aktů.

znárodnění fakticky provedeno (jistě přes celou řadu různých obtíží a s určitými výjimkami) a prostřednictvím zplnomocněnců se čile vytvářela nová organizace filmového podnikání. Domnívám se, že MI – i celá široká zájmová „lobby“, která zestátnění prosazovala – si byla vědoma tohoto symbolického charakteru dekretu, a právě proto od počátku prosazovala, aby byl vybaven obsáhlou preambulí, která paradoxně, přestože neměla formálně žádný normativní účinek, byla jakýmsi srdcem celého předpisu, neboť definovala vlastní cíle, kterých mělo být dosaženo, včetně užívání kinematografie *k prospěchu lidu a státu* a její oproštění od *všech rušivých cizích a všech škodlivých neodborných a z hlediska zájmu lidu a státu nespolehlivých vlivů a činitelů*. Dekret se touto svou koncepcí stal vpravdě prorokem nadcházejících časů.

3.2 První pokusy o přijetí prováděcího vládního nařízení, 1945–1947

Připomínkové řízení k prvnímu oficiálnímu návrhu vládního nařízení na provedení znárodnovacího dekretu z pera MI sice začalo až na podzim 1946, předtím i potom však spatřila světlo světa celá řada neoficiálních či „polooficiálních“ návrhů tohoto právního předpisu, a to od nejrozumnějších jedinců a zájmových skupin. Obdobně jako u vlastního znárodnovacího dekretu, i zde musíme úvodem přiznat, že zpětně není možné dopátrat se sta procent těchto návrhů, neboť se bezpochyby řada z nich do dnešních dnů nedochovala. Současně bohužel ani není možné na omezené ploše této práce podat podrobnou analýzu byť alespoň oné části neoficiálních návrhů (či zkrátka návrhů, které se nakonec z nejrozumnějších příčin nestaly předmětem projednávání v připomínkovém řízení), jejichž kopie nalézáme v archivech. Pro představu o širokém spektru těchto návrhů však úvodem této podkapitoly uvádíme alespoň některé z nich.

Už v roce 1945²³⁰ vypracoval návrh prováděcího vládního nařízení k tomu kompetentní V. odbor MI. Nařízení mělo nést název *o organizaci a správě podnikání v oblasti filmu* a mělo vycházet z těchto základních principů:

- 1) Za účelem organizace a správy filmového podnikání měla být zřízena

²³⁰ Přesné datum bohužel není na textu návrhu uvedeno. Z okolností se můžeme domnívat, že návrh pochází z období konce roku 1945. V textu dále uvádím, že tento návrh nikdy nebyl rozeslán do připomínkového řízení: Z různých narážek v dále citovaných dokumentech nicméně vyplývá, že byly s některými ústředními orgány státní správy vedeny jakési předběžné neformální konzultace: O jejich průběhu a výsledku však nemám podrobné zprávy, proto se jimi dále nezabývám.

Československá filmová společnost se sídlem v Praze (§ 1 odst. 1 cit. návrhu v. n.), a to jako samostatná právnická osoba (§ 2 odst. 1 cit. návrhu v. n.). Právní forma této právnické osoby není z návrhu zcela zřejmá, nicméně fakt, že stát neměl ručit za její závazky (§ 4 odst. 2 cit. návrhu v. n.) a že podrobnosti její vnitřní organizace měly být upraveny statutem se silou vládního nařízení (§ 5 cit. návrhu v. n.), napovídají, že byla zamýšlena forma národního podniku. Na nově zřízenou Československou filmovou společnost měl stát přenést veškerý dekretem znárodněný majetek, jak mu to výslovně umožňovalo ust. § 2 odst. 2 znárodnovacího dekretu (§ 3 odst. 2 cit. návrhu v. n.). Československá filmová společnost měla být *bez újmy kulturního, uměleckého a výchovného poslání filmu* spravována podle zásad obchodního podnikání (§ 4 odst. 1 cit. návrhu v. n.), přičemž se ale počítalo s tím, že případné *přebytky svých výtěžků* bude odvádět státu (§ 4 odst. 3 cit. návrhu v. n.). O detailech organizace Československé filmové společnosti bylo – jak již řečeno – pojednáno v jejím statutu, který byl zamýšlen jako příloha vládního nařízení a počítal s tím, že orgány nově zřízené právnické osoby budou její představenstvo, ústřední ředitel a dozorčí rada (§ 3 odst. 1 cit. návrhu Statutu Československé filmové společnosti).

2) Návrh vlastního nařízení předvídal širokou dohledovou činnost MI nad nově zřízenou Československou filmovou společností: MI mělo být oprávněno (v dohodě se slovenským pověřenectvem informací) dozírat na Československou filmovou společnost *po všech stránkách její činnosti a hospodaření*, jakož i *k odstranění závad dávati příkazy a zákazy* (§ 6 odst. 1 cit. návrhu v. n.), *učiniti vhodná opatření k prozatímnímu vedení její správy*, pokud by nastaly *nepravidelnosti ohrožující její řádnou činnost* (§ 6 odst. 2 cit. návrhu v. n.), přičemž *projednávání zásadních otázek neb otázek většího rozsahu mezi Československou filmovou společností a jinými ústředními úřady* mělo se dít zásadně *za účasti ministerstva informací, po případě pověřenectva informací* (§ 6 odst. 3 cit. návrhu v. n.). Z návrhu Statutu Československé filmové společnosti je pak zřejmé, že na MI měly být do značné míry závislé i jednotlivé orgány této společnosti: ministr informací měl jmenovat všechny členy představenstva (§ 4 odst. 3 cit. návrhu statutu Československé filmové společnosti) i jejího ústředního ředitele (§ 6 odst. 2 cit. návrhu statutu Československé filmové společnosti); zástupce MI měl předsedat dozorčí radě (§ 8 odst. 3 cit. návrhu statutu Československé filmové společnosti). Ministr informací měl mít také právo v případě jakéhokoliv nesouhlasu svého zástupce v představenstvu s některým usnesením představenstva (jakožto hlavního orgánu plánované Československé filmové společnosti), pokud se týkalo věcí *kulturně-politických, hospodářských nebo finančních*

zásadního významu, toto usnesení nahradit vlastním rozhodnutím (§ 5 odst. 5 cit. návrhu statutu Československé filmové společnosti) apod.

3) Návrh vládního nařízení se dotýkal i citlivé otázky veřejného promítání filmů a předpokládal, že *o tom, v kterých kinematografických podnicích [...] bude [...] svěřen provoz veřejného promítání v zemích České a Moravskoslezské národním výborům, rozhodne ministerstvo informací [...]. Národním výborům nebude svěřen provoz veřejného promítání tam, kde to vyžadují státní zájmy [...]* (§ 7 odst. 1 cit. návrhu v. n.). MI mělo také (v dohodě s ministerstvy vnitra a financí) vydat *všeobecné směrnice pro provoz veřejného promítání národními výbory a pro způsob tohoto provozu* (§ 7 odst. 2 cit. návrhu v. n.). Veškerou tržbu z promítání měly národní výbory odvádět Československé filmové společnosti, která jim naopak měla hradit provozní režii (§ 7 odst. 3 cit. návrhu v. n.).

4) Nařízení měl provést ministr informací *v dohodě se zúčastněnými ministry* (§ 8 cit. návrhu v. n.).²³¹

Z výše uvedených skutečností je zřejmé, že tento prvotní návrh V. odboru byl koncipován velmi jednostranně, a to v tom smyslu, že faktickým mocenským centrem v československé kinematografii se napříště mělo stát jednoznačně komunistickou stranou ovládané ministerstvo informací, které by řídilo filmové podnikání „v rouše“ formálně samostatné Československé filmové společnosti.

Uvedený návrh vyvolal bouřlivou reakci v táboře stávajících zplnomocněnců ministra informací,²³² kteří si vynutili u „svého“ ministra schůzku.²³³

²³¹ Vládní nařízení o organizaci a správně podnikání v oblasti filmu [návrh] a Statut Československé filmové společnosti [návrh], č. j. 80624/46 (1945). NA, fond MI, kart. 205, sign. Čs. filmová společnost. 1945 – 1949.

²³² Někteří pamětníci i historici svědčí o po celou dobu třetí republiky rostoucích tenzích mezi zplnomocněnci ministra informací na jedné straně a komunistickou stranou, potažmo ministerstvem informací a fakticky vznikající organizací Československé filmové společnosti na straně druhé. Příčina těchto tenzí je většinou spatřována v tom, že KSČ vnímala zplnomocněnce (pravděpodobně oprávněně) jako „neřízené střely“ neochotné podřídit se její zamýšlené „vedoucí úloze“. Mezi zmocněnci sice byli i členové KSČ, strana však vůči nim začasté pociťovala nedůvěru (to byl například případ ředitele Státní půjčovny filmů Josefa Hlinomaze, před válkou člena ČSSD, po válce komunisty, který musel několikrát podstoupit „sebekritiku“ před FO KSČ pro skutečné nebo domnělé prohřešky); jediným „starým komunistou“ mezi zplnomocněnci byl totiž František Pilát, který následně také jako jediný přečkal personální čistky mezi zplnomocněnci po únorovém převratu v roce 1948 (instituce zplnomocněnců jako taková byly ovšem paušálně zrušena hned 26. 2. 1946). Srov. též Tereza Czesany Dvořáková, Elmar Klos a zestrátnění..., s. 57.

Na schůzce, která se uskutečnila 27. 1. 1946 od 14. do 24. (!) hodiny, předali zplnomocněnci ministroví a ostatním zúčastněným písemně své vyjádření k návrhu V. odboru, načež se rozproutila *velmi obsažná, věcná i temperamentní debata*.²³⁴ Z vyjádření vyplývaly tyto věci:

1) *Asi před devíti týdny hovořili zplnomocněnci s ministrem informací, přičemž mu údajně předali obsáhlý písemný návrh na prozatímní opatření organizační, jeho obsahem bylo, že ministr informací měl další správou filmových věcí pověřit sbor sedmi odborných českých a slovenských pracovníků z řad zplnomocněnců a v čele s Ing. Lubomírem Linhartem (dosavadním ministerským radou na V. odboru MI). Výsledkem uvedeného jednání mezi zplnomocněnci a ministrem mělo být ministrovo rozhodnutí, aby pánové Linhart a Dvořák prostudovali s pomocí právníků a odborných poradců námi [tj. zplnomocněnci] předložený návrh a v nejkratším možném čase předložili jeho definitivní koncept k Vašemu [tj. ministrovu] schválení.*

2) *Předložený organizační návrh zplnomocněnců se v rozporu s řečeným nestal předmětem jednání V. odboru MI, které místo toho vypracovalo vlastní, výše citovaný návrh vládního nařízení, přičemž zplnomocněnci byli údajně záměrně vyloučeni z účasti na přípravných pracích, V. odbor vedl skrze Ing. Linharta právní porady se zástupci ostatních ministerstev, aniž sbor zplnomocněnců byl o průběhu či obsahu těchto jednání informován, [...], bez jakékoliv porady se sborem zplnomocněnců byla zamýšlená statutární organisace příští společnosti veřejně vyhlášena grafikonem umístěným na výstavě 50 let kinematografie. [...] Když konečně po proniknutí zpráv o tomto neobvyklém postupu došlo s naší strany k ostrým protestům, V. odbor předložil počátkem ledna 1946 schůzi sboru zplnomocněnců texty navrhovaného vládního nařízení a statutu Československé filmové společnosti a postavil nás, alespoň v případě pana Ing. Lavoslava Reichla, před fait accompli. [...] dospěli jsme k názoru, že s hlediska praktických potřeb příští filmové práce je nutno podrobiti tyto návrhy více méně radikálním úpravám a opravám a že Vám [tj. ministroví informací] tedy jejich texty [...] k schválení doporučit nemůžeme. Žádali jsme proto designovaného předsedu Československé filmové společnosti Ing. Linharta, který*

²³³ Na schůzce byly probírány i některé další body, zejména personální otázky v oblasti filmu. Těmto otázkám se zde nevěnuji.

²³⁴ Záznam o poradě konané dne 27. ledna 1946 u pana ministra informací za přítomnosti zástupců V. odboru a závodních rad jednotlivých filmových podniků a za přítomnosti zplnomocněnců, tak jak v presenční listině je uvedeno, č. j. 80624/46 (27. 1. 1946). NA, fond MI, kart. 205, sign. Čs. filmová společnost. 1945 – 1949.

všechna nahoře zmíněná jednání vedl, [...] aby texty návrhů byly v dohodě s námi přepracovány [...]. Tato naše žádost narazila na nám nepochopitelný odpor a vedla jen k řadě celkových i dílčích rozprav, v nichž promiskuita motivů, osobních i věcných, vytvořila nakonec ovzduší nedůvěry a nevraživosti [...].

3) Pokud jde o konkrétní připomínky zplnomocněnců uvedené v citovaném vyjádření, jejich jádrem byla zřejmá snaha o co největší omezení vlivu MI na chod zamýšlené právnické osoby Československá filmová společnost (například téměř celé výše rozebírané ustanovení § 6 návrhu v. n. pojednávající o dohledu MI mělo být odstraněno; s odkazem na výše uváděné ustanovení § 7 návrhu v. n. bylo argumentováno, že *neručí-li stát za závazky společnosti, není dosti logické, usiluje-li zároveň, aby v její správě měl rozhodující vliv apod.*). Své návrhy zplnomocněnci odůvodňovali tak, že film je především *duchovní tvorba vyžadující maximum užitečné svobody*, a tudíž musí být *spravován autonomně, a tedy odborně*, protože *výrobu filmu nelze srovnávat s kteroukoliv jinou průmyslovou výrobou*. Zplnomocněnci dále konstatovali, že plně souhlasí s tím, aby *společenský dohled na filmovou tvorbu vykonával státní úřad, konkrétně MI*; s odkazem na údajnou *důtklivou radu presidenta republiky* však zplnomocněnci ve svém vyjádření prohlašovali, že budou *trvat důsledně na požadavku, aby dozor ministerstva informací byl přesně oddělen od vlastního provozu Československé filmové společnosti, aby byl soustředěn jen do určitých orgánů společnosti a prováděn tak, aby se nepodobal soustavným, každodenním a malicherným zásahům administrativním do všech složek provozu a podle dobrého zdání nejrozmanitějších referentů ministerstva*.

4) Konkrétní představa zplnomocněnců byla dle vyjádření taková, že místo ústředního ředitele měl být v čele společnosti jako výkonný orgán *7členný prezidiální sbor* a představenstvo měla nahradit *25členná pracovní rada*, který by volila členy zmíněného výkonného sboru. Běžnou hospodářskou a provozní činnost společnosti mělo obstarávat 12 skupin (jejich kompetence byly rozděleny zjevně dle vzoru dosavadního systému zmocněnců: měla zde být například skupina pro dovoz a vývoz filmů, pro zpravodajský film apod.), v čele každé skupiny měl být jeden ředitel. Dohled ministerstva informací se měl přesunout takřka výhradně do dozorčí rady, která měla mimo jiné odsouhlasovat *rozhodnutí v otázkách hospodářských a finančních zásadní povahy a velké důležitosti*.²³⁵

²³⁵ Připomínky a návrhy sboru zplnomocněnců ministra informací pro správu filmových věcí k opravě a úpravě textů předložených V odborem [včetně průvodního dopisu], příloha k č. j. 80624/46 (27. 1. 1946). NA, fond MI, kart. 205, sign. Čs. filmová společnost. 1945 – 1949.

Výsledkem této „protiofenzivy“ zplnomocněnců, která požadovala vytvoření podstatně decentralizovanější a autonomnější právnické osoby pro potřeby filmového oboru, než jakou předpokládal návrh ministerstva informací, byl na setkání dojednaný kompromis, jehož podstatou bylo především následující: ministerstvo informací upustí od dalšího projednávání vypracovaného návrhu vládního nařízení, ale v jím předkládaných intencích bude Ing. Lubomír Linhart přesto pověřen funkcí ústředního ředitele, jemuž budou sice všichni zplnomocněnci odpovědní, on však bude současně realizovat jejich usnesení; ke svým činnostem bude ústřední ředitel vybaven třemi náměstky, totiž pro produkci, pro distribuci a pro hospodářskou kontrolu.²³⁶ Uvedená dohoda byla postupně realizována opatřeními ministra informací: funkce ústředního ředitele byla oficiálně vytvořena dva měsíce po uvedeném jednání, 25. 3. 1946, opatřením ministra informací č. j. 4417/V., o kterém se zmiňuji v předchozím výkladu.

Že dosažený kompromis situaci na dlouho neuklidnil, dokládá obsáhlý dopis zplnomocněnců ministrovi informací z 5. 5. 1946, který pod záminkou jakési rekapitulace roční práce zplnomocněnců ostře útočí na aktuální vývoj ve filmovém oboru a především na osobu nového ústředního ředitele Lubomíra Linharta. Zplnomocněnci úvodem dopisu vypočítávají všechny kladné věci, kterých se podařilo dosáhnout, přičemž konstatují: *To všechno bylo možno vykonati jen proto, že jsme vždycky nalézali u Vás, pane ministře, i u přednosty V. odboru Vašeho úřadu onu shovívavou podporu a pochopení, bez nichž bychom byli jen stěží překonávali počáteční nesnáze věcné i tu a tam se vyskytnuvší rozdíly názorové.* Po následující sérii lichotek na ministrovu osvícenost a vstřícnost přichází vlastní téma dopisu: Stížnosti na Lubomíra Linharta, který dle autorů dopisu systematicky rozvrací skoro vše, co se jim podařilo vybudovat, přičemž se neváhá uchýlovat ani k intrikám: *[...] ukázalo se, že vznikající bloky a kliky s vědomím p. Ing. Linharta přikročily k systematickému vyhledávání pomluv, jimiž by mohly v zákulisí nestoudně agitovat proti osobám našich zplnomocněnců.* Lubomír Linhart dle zplnomocněnců vyprovokoval *urputné boje v závodních radách a tak zv. podnikové radě. Na těchto místech a z těchto platforem tak snadno podléhajících demagogickým argumentům začalo se uvažovat o účelnosti či neúčelnosti existence jednotlivých úseků filmové správy [...]. Hlavní a jedinou zásadou tu byla nesmyslná tuhá centralizace vznikajícího miliardového filmového trustu, založená na systému osobně oddaných služebníků, kteří bez rozpaků a bez námitek plnili i sebe amaterštější příkazy ústředního ředitele.* Po podrobném výčtu různých

²³⁶ Záznam o poradě konané dne 27. ledna 1946...

agitačních kampaní, které Lubomír Linhart na různých místech proti zplnomocněncům vedl či vede, následuje v závěru dlouhého dopisu jasný požadavek: *Po těchto zkušenostech dospěli jsme k názoru, že osoba Ing. Linharta je zcela nevhodná na místo ústředního ředitele tak rozsáhlého a citlivého podniku, jakým má být čsl. filmový trust. Nelze nám spolupracovati s někým, kdo boří, místo aby stavěl, kdo rozleptává, místo aby tmelil, kdo osobním zájmům a sklonům dává tvrdošíjně přednost před věcnými úvahami o potřebách díla, kdo nemá vůbec smyslu pro dělbu práce, pro vymezení a respektování kompetencí, a kdo se domnívá, že zásluhou osobní odpovědnosti lze rozuměti poměr starorakouského feldvebla k uchům na cvičišti. [...] žádáme [...] abyste zrušil jmenování Ing. L. Linharta ústředním ředitelem, předsednictvo prozatímního výboru dočasně svěřil přednostovi V. odboru a v jeho zastoupení zástupci pověřenectva pro informace a řečenému výboru zároveň uložil připravit v nejkratší době návrh na osnovu vládního nařízení a organizační řád příštích definitivních institucí. [...]*²³⁷ Není mi známo, zda ministr informací na tuto suppliku nějak odpověděl, v každém případě však uvedeným požadavkům nebylo vyhověno.

Paralelně s tímto vývojem v ústředních filmových institucích vznikala spontánně i řada jiných návrhů na organizaci filmového oboru na různých místech. U řady z těchto návrhů, ač často relativně kvalitně zpracovaných, není zřejmý autor: příkladem může být *návrh na organizaci správy čsl. filmu se zapojením filmových pracovníků* z 3. 5. 1946, který – ač anonymní²³⁸ – byl zřejmě brán jako reálná hrozba v KSČ, která k němu vypracovala pro své potřeby posudek. Návrh kritizuje stávající organizaci filmu jako nedemokratickou, *škodlivě* centralistickou, ne hospodárnou, byrokratickou, ne odbornou a postavenou na různých osobních známostech. Jako řešení návrh předpokládá v podstatě posílení autonomie ve stávajícím systému zplnomocněnců, přičemž rozhodování o zásadních věcech mělo se dít vždy v různých sborech (administrativní sbor, výrobní sbor, umělecké sbory atd.), a to na většinovém principu. Výsledkem měl být demokratický systém postavený na osobní odpovědnosti, současně však v nějaké (blíže neupřesněné)

²³⁷ Dopis zplnomocněnců ministru informací Václavu Kopeckému (5. 5. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945 – 1952, sign. 645-2.

²³⁸ Neznámý pracovník KSČ k němu rukou dopsal: *Nepodařilo se mi v kádr. odd. zjistit, kdo je autorem. Pravděpodobně nynější zplnomocněnci, nebo alespoň někteří z nich. Návrh je schopen nynější desorganizaci ve filmu ještě zhoršit.*

podobě zachovávající zásadní vliv ministra informací. Posudek KSČ²³⁹ návrh hodnotí zcela zamítavě: *Námitky proti nedemokratičnosti správy neobstojí při uvážení, že se jedná o průmyslový podnik. [...] Námitky proti centralisaci nejsou podpořeny argumenty. [...] Námitky proti neodbornosti neobstojí, poněvadž všichni dosavadní vedoucí jsou starí filmaři, a ne úředníci.* Nejzásadnější argument pro odmítnutí plánu však stojí v závěru posudku: *Kulturně-politicky značí tento plán, že by strana ztratila posice, jež ve filmovém sektoru po květnové revoluci získala. Odborníci, z jejichž středu tento plán vyšel a kteří si chtějí osvojit právo rozhodování o uměleckých otázkách, jsou pravičáckých názorů.* Návrh je pak celkově posuzujícím charakterizován jako *skrytý útok na současnou linii politiky strany: Na schůzi, kde se mluvilo o tomto plánu, byli zúčastnění vyzváni k diskrétnosti, jmenovitě se o plánu neměl dozvědět s. Kopecký a s. Linhart.*²⁴⁰ Ani tento návrh nebyl nikdy projednáván v oficiálním připomínkovém řízení.

Konečně, jako příklad návrhu na organizaci filmového oboru, který vzešel doslova z „lidu“, můžeme uvést návrh baťovského ražení zaslaný v červnu 1947 na ministerstvo informací. Jeho autoři, J. Šafrhans a V. Trnka, byli (jak lze vytušit z jejich vlastních slov) filmoví nadšenci z podnikatelských kruhů. Uvedený návrh působil v kontextu všeho výše řečeného doslova jako z jiného světa: především počítal nejen s širokou osobní odpovědností funkcionářů Československé filmové společnosti, ale i s jejich motivačním podílem na generovaném zisku – výslovně byla tato účast na zisku zdůrazněna u vedoucích výrobních skupin. Výrobních skupin mělo být podle návrhu 10: vedle skupin pro výrobu dlouhých hraných filmů, kreslených filmů či loutkových filmů autoři počítají i se speciální skupinou pro *filmy umělecké – experimentální*, a to se zajímavým zdůvodněním: *Věci*

²³⁹ Ačkoli zde uváděný posudek KSČ hájí oficiální stranické dogma, musí být na tomto místě opět zdůrazněno, že ne všichni komunisté působící ve filmovém oboru se s tímto postojem ztotožňovali, včetně těch, kteří přímo neměli nic společného s Nezvalovou „skupinou“, resp. se zplnomocněnci. Např. režisér Jiří Weiss sepsal přibližně v téže době (pravděpodobně počátkem roku 1946) pro KSČ střízlivou analýzu, v níž jednak konstatuje, že zestátnění rozhodně není všelék ([...] *ačkoliv film byl zestátněn, nepřibýlo tvůrčím pracovníkům, režisérům, spisovatelům ani o špetku víc fantasmie, než jí měli do té doby*), zejména však hájí decentralizaci a jako dobrý příklad, že v praxi přináší plody, ukazuje na současnou činnost dvou produkčních skupin, *kteří jsou organisovány podobně jako kapitalistické společnosti. Tyto výrobní skupiny jsou nejlépe fungující složka našeho filmu; živě spolu konkurují, hádají se o spolupracovníky, atelierové termíny, herce hudebníky atd.* Srov. Jiří Weiss, *Problémy zestátněného filmu* (nedatováno). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945 – 1952, sign. 658-3.

²⁴⁰ Návrh na organizaci čl. filmu se zapojením filmových pracovníků [včetně přidané úvodní strany a posudku] (3. 5. 1946). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945 – 1952, sign. 658-1.

Burianovy, jeho inscenace v D47, věci V+W-ovy, Realistického divadla a vzpomenutý film Zemanův,²⁴¹ kromě několika ještě jiných výjimek, nám jasně dokazují, že bychom se nepotřebovali obávat vybědnout z těch věčně stejných námětů, jejichž původ vězí někde ve Falešné kočičce a Otcí Kondelíkovi a ženichovi Vejvarovi. (Ale na těch se alespoň vydělalo.) Dalším podstatným znakem plánu je důraz na soutěživost: Každá skupina by měla svůj charakteristický znak a název, to jsou jedny z činitelů podporujících zdravou **soutěživost**. [...] Národ by všechny skupiny porovnával! Návrh přichází ale i s celou sérií dalších „kacířských“ myšlenek: sokolská kina by se měla vrátit Sokolu, reklamní film by měl zůstat v soukromých rukou atd.²⁴² Netřeba asi dodávat, že ani tento návrh nebyl projednáván.

Oficiální připomínkové řízení k návrhu prováděcího vládního nařízení bylo, jak už v úvodu této podkapitoly zmíněno, zahájeno až na podzim roku 1946 – a to zcela zjevně s ohledem na výše naznačené názorové rozepře, které neumožnily projednání původního návrhu vládního nařízení z roku 1945.

Tedy konečně dne 8. 10. 1946 rozeslalo MI do připomínkového řízení nový návrh vládního nařízení, které mělo (opět) nést název *o organizaci a správě podnikání v oblasti filmu*. MI zřejmě předvíдалo hladký průběh projednání tohoto návrhu, neboť v průvodním dopise, s kterým byl návrh rozeslán, byla stanovena krátká lhůta pro zasílání připomínek: pouze do 17. 10. 1946. Na základě těchto připomínek se následně měla 24. 10. 1946 konat meziministerská porada na MI, kde by bylo dohodnuto konečné znění předpisu. V průvodním dopise MI dále výslovně připouštělo, že se při sestavení nového návrhu inspirovalo dekretem č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, resp. jej provádějícím vládním nařízením č. 6/1946 Sb., kterým se vydává statut národních podniků průmyslových. Forma národního podniku byla zdůvodňována i s odkazem na usnesení vlády z 16. 7. 1946, které uložilo ministru informací *dát československým filmovým podnikům řádný právní základ podle zásad oddílu III*.²⁴³ *dekretem presidenta republiky ze dne 24. října 1945, č. 100 Sb., o znárodnění dolů*

²⁴¹ Mínen je film *Mrtvý mezi živými* (r. Bořivoj Zeman, ČSR 1946).

²⁴² Návrh na organizaci Čsl. film. spol., č. j. 83692/47 (červen 1947). NA, fond MI, kart. 206, sign. Čs. filmová společnost A. 1947 – 1948.

²⁴³ Oddíl III. uvedeného dekrety se zabývá organizací průmyslových národních podniků. Nebylo zcela zřejmé (a stalo se předmětem dohadů), co ve vládním usnesení znamenalo, že má být právní základ vytvořen *podle zásad* tohoto oddílu, resp. co se vůbec myslí oním *právním základem*: MI si tuto větu, jak uvidíme, vyložilo prostě tak, že má být vytvořen nový národní podnik, a to formou vládního nařízení.

a některých průmyslových podniků.²⁴⁴ Návrh vládního nařízení vycházel pak z těchto principů:

1) Z majetku, který přešel nebo od účinnosti navrhovaného vládního nařízení přejde do vlastnictví státu ve smyslu § 2, odst. 2 znárodňovacího dekretu č. 50/1945 Sb., měl být zřízen národní podnik Československá filmová společnost se sídlem v Praze (§ 1 odst. 1 odst. 2 cit. návrhu v. n.). Národní podnik měl být *majetkem státu*, mít postavení samostatné právnické osoby (§ 2 odst. 1 cit. návrhu v. n.) a vykonávat oprávnění státu v oblasti filmového podnikání *v souladu se zájmy státu a plně úkoly umělecké*, nicméně dle zásad obchodního podnikání (§ 3 cit. návrhu v. n.).

2) Na národní podnik měla přejít všechna práva, do nichž vstoupil stát podle § 2 odst. 1 znárodňovacího dekretu, jakož i všechna práva a závazky následně vzniklé z provozu filmového podnikání (§ 4 odst. 1 cit. návrhu v. n.). Stát neměl ručit za závazky podniku (§ 4 odst. 2 cit. návrhu v. n.). Na základě potvrzení MI (popř. pověřenectva informací na Slovensku) měl knihovní soud zapisovat přechod majetku ze státu na národní podnik, se kterým návrh počítal (§ 5 cit. návrhu v. n.). Samotný podnik měl být zapsán do obchodního rejstříku (§ 6 cit. návrhu v. n.).

3) Pokud jde o vliv MI, počítal návrh s tím, že *ministr informací řídí svými nebo jím pověřenými orgány činnost podniku po stránce kulturně-politické, dozírá jimi na uměleckou hodnotu filmů, na řádný chod podniku a přezkoumává jimi kdykoliv jeho činnost i hospodaření* (§ 7 odst. 1 cit. návrhu v. n.).

4) Velmi podobně jako v prvním návrhu vládního nařízení citovaném v úvodu této kapitoly (který nebyl oficiálně projednáván v připomínkovém řízení) je pojednána pravomoc MI v oblasti dozoru nad promítáním filmů: *O tom, ve kterých provozovnách pro veřejné promítání filmů [...] bude [...] provoz svěřen národním výborům, rozhodne ministerstvo informací [...]* (§ 8 odst. 1 cit. návrhu v. n.). Opět se též počítalo s tím, že MI v dohodě s ministerstvy vnitra a financí vydá *všeobecné směrnice pro provoz veřejného promítání národními výbory a pro způsob tohoto provozu* (§ 8 odst. 2 cit. návrhu v. n.). A rovněž i podle tohoto návrhu měly národní výbory odvádět veškerou tržbu národnímu podniku, který jim měl na oplátku hradit provozní náklady (§ 8 odst. 3 cit. návrhu v. n.).

²⁴⁴ Průvodní dopis Presidia ministerstva informací s návrhem Vládního nařízení o organizaci a správě podnikání v oblasti filmu včetně návrhu statutu národního podniku Československá filmová společnost adresovaný Kanceláři presidenta republiky a dalším 14 okruhům připomínkových míst, č. j. 15.000/1946 přes. (8. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III. 662-3.

5) I toto nařízení měl provést ministr informací *v dohodě se zúčastněnými členy vlády* (§ 9 cit. návrhu v. n.).

Navrhovaný *Statut národního podniku Československá filmová společnost* (měl se opět stát přílohou vládního nařízení), který skutečně svou strukturou i celkovým charakterem připomíná výše vzpomínané vládní nařízení č. 6/1946 Sb., byl obsáhlý a ve velkých podrobnostech pojednával o chodu zamýšleného národního podniku. Principy statutu zde tedy shrnuji pouze ve stručnosti:

1) Orgány národního podniku mělo být představenstvo, ústřední ředitel a ředitelská rada. Orgánem s hlavními pravomocemi mělo být 12členné představenstvo, jehož dvě třetiny měl přímo jmenovat ministr informací, zbylá třetina pak měla být volena zaměstnanci podniku – i u této třetiny ovšem volba musela být potvrzena ministrem informací (§ 1 odst. 1–3 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost). Dobově typická byla pak nacionální podmínka členství v představenstvu, která zapovídala členství v tomto orgánu komukoliv, kdo by nebyl československým státním občanem *české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti* a neměl bydliště na území ČSR; teprve druhotně se vyžadovaly i *odborné vědomosti a zkušenosti v oboru filmovém* (§ 2 odst. 1 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost). I pokud jde o ústředního ředitele (statutární orgán podniku), měl být jmenován a odvoláván ministrem informací (§ 8 odst. 1 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost). Konečně mělo být ministrem informací jmenováno i všech 6 členů ředitelské rady, a to ze zaměstnanců podniku (§ 12 odst. 1 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost); funkce této rady měla spočívat ve vytváření koncepčních materiálů a různých statistik, zajišťování odborného školení zaměstnanců atd. (§ 13 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost).

2) Z úplně posledního ustanovení návrhu statutu je zřejmé, že tím, kdo měl národní podnik fakticky řídit, mělo být v konečném důsledku opět MI. Dle statutu ministr informací *řídí činnost podniku svými nebo jím pověřenými orgány po stránce kulturně-politické, dozírá jimi na uměleckou hodnotu filmů, na řádný chod podniku a přezkoumává jimi kdykoliv jeho činnost i hospodaření. K odstranění závad může dávat příkazy a zákazy. Dozorčí orgány jsou kdykoliv oprávněny nahlížeti do písemností a knih podniku a vstupovati do všech jeho prostor, vyžádati si zprávy a vysvětlivky, účastniti se všech porad a schůzí orgánů podniku* (§ 29 odst. 1 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost). Schválení ministra informací měla podléhat zásadní rozhodnutí

orgánů podniku jako roční pracovní program a roční závěrka, sám ministr informací měl pak mimo jiné rozhodovat o návrzích programových investic, o jakékoliv majetkové dispozici s nemovitostmi podniku či o dlouhodobých úvěrech podniku (§ 29 odst. 2 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost). Ministr informací měl kromě jiného mít i právo *zrušiti usnesení nebo opatření orgánů podniku, odporuje-li veřejným nebo státním zájmům* (§ 29 odst. 6 cit. návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost).²⁴⁵

Do připomínkového řízení byla k návrhu zaslána i relativně podrobná důvodová zpráva, která zejména obecně komentovala a vysvětlovala podobnosti a rozdílnosti navrhované úpravy vládního nařízení a statutu ve srovnání s úpravou zakotvenou ve vládním nařízení č. 6/1946 Sb.: *Na rozdíl od národních podniků, opírajících se o dekret č. 100/45 Sb., plní podnik též úkol **umělecký** a jeho činnost musí být v souladu se zájmy státu (§ 3 vl. nař.), t.j. musí být – opět na rozdíl od národních podniků průmyslových – též v souladu s kulturně-politickými (a uměleckými) zájmy státu* (obecný komentář k §§ 1–14 návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost v důvodové zprávě). Pokud jde o jednotlivá dílčí ustanovení, důvodová zpráva například vysvětluje: *Kulturní a výchovné poslání filmu nedovoluje, aby členem (náhradníkem) představenstva podniku byly osoby národnosti jiné než slovanské* (komentář k § 2 odst. 1 návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost v důvodové zprávě). Pokud jde o široké pravomoci ministra informací předpokládané návrhem, odkazuje důvodová zpráva bez jakéhokoliv dalšího vysvětlení na podobně široké kompetence ministra průmyslu ve vztahu k národním podnikům, zakotvené v dekretu č. 100/1945 Sb., resp. rozvedené v nařízení č. 6/1946 Sb. (komentář k § 29 návrhu statutu n. p. Československá filmová společnost v důvodové zprávě). Jistou zajímavostí je i to, že důvodová zpráva se, pokud jde o dozorové kompetence ministra informací, dovolávala rovněž preambule znárodňovacího dekretu: *Ve smyslu preambule dekretu má sloužiti film potřebám a zájmům lidu a státu a k jejich prospěchu. Proto musí býti zajištěna státu možnost, aby tyto zákonné požadavky byly vždy splněny* (komentář k § 7 odst. 1 návrhu vládního nařízení v důvodové zprávě).²⁴⁶

²⁴⁵ Vládní nařízení o organizaci a správně podnikání v oblasti filmu [návrh] a Statut národního podniku Československá filmová společnost [návrh], č. j. 15.000/46 přes. (1946). NA, fond MI, kart. 680, sign. III 662-3.

²⁴⁶ Důvodová zpráva k návrhům Vládního nařízení o organizaci a správně podnikání v oblasti filmu a Statutu národního podniku Československá filmová společnost (1946). NA, fond MI, kart. 680, sign. III 662-3.

Proti rozeslanému návrhu vládního nařízení a k němu připojeného statutu se strhla hned od počátku ostrá kritika takřka všech obeslaných připomínkových míst, která cítila potřebu se k návrhu vyjádřit. Vzhledem k početnosti a rozsahu těchto připomínek dále uvádíme pouze ty nejzásadnější a nejcharakterističtější.

Ministerstvo spravedlnosti (MS) dne 15. 10. 1946 k návrhu zaslalo mimo jiné tyto hlavní připomínky:

1) Návrh vládního nařízení dle MS jasně ukazuje, že znárodňovací dekret č. 50/1945 Sb. je špatný a v praxi neproveditelný a měl by být novelizován nebo nahrazen zcela novou úpravou: *Není možno si dnes již zapírat [...], že dosavadní právní základ čs. filmových podniků (t. j. dekret presidenta republiky č. 50/1945 Sb.) je vratký. Proto není možno na něm budovat a domýšlet se snad, že nedostatky zákona možno odstranit vládním nařízením. Je třeba si otevřeně již přiznat [...], že dekret č. 50/1945 Sb. nelze uspokojivě provést, leč bychom se odhodlali porušit ustanovení § 55 ústavní listiny.*²⁴⁷ [...] Za tohoto stavu se ministerstvo spravedlnosti staví zásadně proti řešení cestou vládního nařízení, neboť je přesvědčeno, že touto cestou nelze – bez porušení ústavních práv občanů – připravit řádný právní základ tak důležitému sektoru státní správy a státního podnikání.

2) [...] dekret volil ten nejméně vhodný způsob expropriace, když váže nabytí majetku státem na povinnost dosavadních vlastníků, nájemců nebo uživatelů k odevzdání provozních prostředků atd., aniž na nesplnění této povinnosti uložil sankci. Bude nás zajímat, jakým způsobem si ministerstvo informací (či snad zřizovaný národní podnik) vynutí na dosavadních vlastnících (resp. dokonce provozovatelích) splnění této povinnosti [...]. Řešení, které osnova volí v § 5, není přípustné [...].²⁴⁸

3) Zákonný podklad chybí dle názoru MS, i pokud jde o zřízení vlastního národního podniku: *Při přísném posuzování se nemůžeme ubránit výkladu, že dikce § 2 odst. 2 dekretu č. 50/1945 Sb. neumožňuje zřízení národního podniku Čs. filmová společnost vládním nařízením. Toto ustanovení je vlastně jen programem, když se v něm říká, že stát*

²⁴⁷ Ustanovení § 55 ústavní listiny z roku 1920 zakazuje exekutivě tzv. postup praeter legem, tedy jednoduše řečeno zakazuje vládě jakoukoliv činnost, která by neměla oporu v zákoně. Celé ustanovení zní takto: *Nařízení vydávati lze jen ku provedení určitého zákona a v jeho mezích.*

²⁴⁸ Připomeňme, že dle § 5 návrhu v. n. mělo MI vydávat potvrzení o přechodu vlastnických a dalších práv na národní podnik, na základě čehož měl být převod vlastnických práv zapsán do příslušných rejstříků knihovním soudem. MS ve svých připomínkách dále zejména argumentuje, že potvrzení MI o převodu práv není z hlediska zákona způsobitým podkladem pro příslušný zápis přechodu práv, neboť žádný zákon takové účinky s potvrzením MI nespojuje a pouhé vládní nařízení na tom nemůže nic změnit.

může zřídit nový právní subjekt, na který převede nabytý majetek. Poněvadž se tam nemluví o vládě anebo o vládním nařízení, nýbrž o státu, kloníme se spíše k názoru, že by se tak muselo stát normou s charakterem zákona, jak tomu bylo u dekretů č. 100 až 103/1945 Sb.

4) Pokud jde o ustanovení § 3 návrhu v. n., dle kterého má národní podnik vykonávat svá oprávnění *v souladu se zájmy státu a plně úkoly umělecké*, MS dodává: *Pojem „zájmy státu“ je příliš pružný. [...] Netřeba zvláště zdůrazňovat, že tyto zájmy mohou být a často bývají v kolisi, a to i pokud jde o zájmy státu naproti úkolům uměleckým. Nezastáváme-li stanovisko, že úkolem uměleckým je plnit jen zájmy státu, pak je těžko vyvodit z ustanovení § 3, druhé věty správný závěr.*

5) Za praeter legem MS prohlašuje například i ustanovení § 6 návrhu v. n., podle kterého by měl být podnik zapsán do obchodního rejstříku, a to s odůvodněním, že takový nárok zamýšleného národního podniku nevyplývá ani ze znárodňovacího dekretu ani z obchodního zákona.

6) MS konstatuje, že preambule dekretu nemá normativní základ, a není tudíž možné se na ni odvolávat, a to ani v důvodové zprávě. (Srov. výše ustanovení § 7 cit. návrhu v. n. a jeho odůvodnění v důvodové zprávě.)

7) Kritice MS neušly ani návrhem v. n. předvídané kompetence MI: *Působnost ministerstva informací není ničím podložena, i když se důvodová zpráva snaží odvolat na § 3 odst. 1 dekretu. Odvolávání se na dekret č. 100/1945 Sb. a na vl. nař. č. 6/1946 Sb. nemůže být vážně míněno.*²⁴⁹

Ministerstvo průmyslu (MPr) ve svém dopise ze dne 16. 10. 1946 mimo jiné sdělovalo svůj nesouhlas s tím, aby vliv MI na chod zamýšleného národního podniku šel tak daleko, že by ministr informací jmenoval (nebo přinejmenším schvaloval) i členy všech orgánů podniku, jak to návrh v. n. předpokládal: *Význam filmu jako prostředku kulturní, mravní, branné výchovy atd. a jako prostředku propagačního není třeba zdůrazňovati. Již z těchto skutečností vyplývá, že na filmovém podnikání a jeho chodu musí mít zájem celá vláda. Bylo by tudíž v zájmu odpovědnosti za jeho provoz nutno, aby vedoucí orgány společnosti jmenovala vláda. To jest také v souladu s konstrukcí dekretu č. 100/1945 Sb.,*

²⁴⁹ Dopis Ministerstva spravedlnosti v Praze Presidiu ministerstva informací, č. j. 69 912/46-II/3 (15. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

kde též orgány celostátní (představenstvo ústředního orgánu a ústředního ředitele) jmenuje vláda.²⁵⁰

Následujícího dne, 17. 10. 1946, rozeslalo své připomínky i Ministerstvo výživy (MVŽ). Také toto ministerstvo se podívalo nad nebývalým vlivem MI na zamýšlený národní podnik a nepřímě přitom zopakovalo rovněž argument, který k předchozí verzi návrhu uplatnili zplnomocněnci: [...] *ministr informací podle § 7 osnovy řídí činnost podniku po stránce kulturně-politické. Toto ustanovení znamená, že určitý úsek činnosti podniku bude řízen přímo státem, a nikoli podnikovými orgány. Za této situace je ovšem velmi povážlivé ustanovení o tom, že stát, ačkoliv podnik řídí, za jeho závazky neručí. Jako možné řešení MVŽ navrhuje, buď aby se řízení národního podniku skutečně svěřilo jeho orgánům, anebo aby film nebyl organizován jako národní podnik, ale jako státní podnik: [...] nezbyvalo by než vytvořiti podnik státní v tradiční jeho formě. Ostatně je vřbec pochybné, zda zvolený postup je plně kryt dovolávaným zmocněním § 1 ods. 3 a § 2 odst. 2 dekretu č. 50/1945 Sb. Kdyby byla zvolena forma státního podniku, stačilo by patrně zmocnění uvedené v § 1 odst. 3 citovaného dekretu.*²⁵¹

Obsáhlé připomínky k návrhu zpracoval a dne 18. 10. 1946 rozeslal Úřad předsednictva vlády (ÚPV). I tento úřad zkritizoval pokus MI o „malou domů“ a konstatoval nevhodnost zvolené právní formy podniku: *Z obsahu vládního nařízení, zejména pak z obsahu statutu je jasné, že ministr informací má býti takřka výhradním rozhodujícím činitelem v podniku, což plyne zvláště z ustanovení § 29 navrženého statutu. Tato pravomoc ukládá ovšem ministrovi a jeho úřadu značnou odpovědnost za provozní výsledky. V tomto smyslu liší se postavení tohoto národního podniku podstatně od postavení národních podniků v průmyslu, peněžnictví a pojišťovnictví. Domnívám se, že ministerstvo informací by se mělo věnovat jen zásadnímu řízení filmové politiky, zejména po stránce kulturní a dozoru nad podnikem, zatím co o otázkách obchodních a hospodářských by rozhodovaly povolané orgány podniku samostatně. Navržená úprava se blíží spíše typu podniku státního.*²⁵²

²⁵⁰ Dopis Presidia ministerstva průmyslu Ministerstvu informací, č. j. P IV-2600-11/1/46 (16. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

²⁵¹ Dopis Ministerstva výživy Ministerstvu informací, č. j. 79.946-IX/1-46 (17. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

²⁵² Dopis Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu informací, k č. j. 15.000/1946 pres. (18. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3. Blíže otázku neúměrného vlivu MI rozebírala i korespondence mezi úředníky uvnitř ÚPV. Tak v dopise II. odboru tohoto úřadu na III. odbor se píše:

Ministerstvo pošt (MPš) se ve svých připomínkách připojilo k výše uvedeným úřadům, když zejména konstatovalo:

1) Dekret č. 50/1945 Sb. byl od počátku zamýšlen jako pouhé provizorium – je to zřejmé i z jeho stávajícího názvu, v němž se hovoří nikoli o znárodnění, ale toliko o „opatření“ – a ostatně i preambule naznačuje, že trvalá úprava státního filmového podnikání bude provedena teprve budoucím předpisem: *Tato okolnost vysvětluje také kusost a částečnou meritorní a normativní bezobsažnost dekretu. Organizace a správa podnikání podle zásad dekretu měla být podle § 3, odst. 3 upravena vládním nařízením, při čemž jest zřejmo, že i toto vládní nařízení bylo myšleno jako pouhé opatření zatímní a mělo být vydáno ihned, resp. co nejdříve po vydání dekretu. [...] trvalá úprava [...] nemůže být provedena pouhým vládním nařízením [...].* **Definitivní úprava znárodněného filmového oboru může být provedena jedině zákonem**, jak se to stalo v oboru výroby průmyslové, potravinářské, bankovní a pojišťovnictví. Následně MPš vypočítává celou řadu legislativně-technických nedostatků dekretu č. 50/1945 Sb., které dle jeho názoru znamenají, že dekret je jako základ pro trvalou úpravu znárodnění zcela nepoužitelný: *Ze všech těchto důvodů navrhuje, aby ministerstvo informací předložilo osnovu zákona o znárodnění v oboru filmového podnikání, kterým by byly od základu upraveny všechny otázky znárodnění filmu bez ohledu na nevyhovující dekret čís. 50/1945 [...].*

2) Kromě koncentrace pravomocí do rukou ministra informací MPš kritizuje i dle jeho názoru neúměrnou míru plánované centralizace, přičemž připomíná, že v žádném odvětví národního hospodářství se zatím nestalo, že by zde existoval pouze jediný podnik, a že toto rozhodnutí *bylo diktováno jistě úvahou, že nebude na škodu, když jednotlivé národní podniky budou spolu zdravě soutěžit a tak budou pobádány k větší výkonnosti a rentabilitě. Tato zásada nebyla by jistě na škodu ani v oboru filmového podnikání, neboť jest všeobecně známo, že tam, kde se vytvoří v určitém oboru monopol, ustane soutěživost a rentabilita se zmenší.*²⁵³

Domníváme se, že ministerstvo informací si v osnově vyhrazuje příliš velké pole působnosti. [...] ministerstvo v oboru filmovém téměř ztrácí povahu resortu, který má pouze dozírat a usměrňovat; podle navržené osnovy by se ministerstvo stalo v poměru k národnímu podniku Československá filmová společnost vlastně něčím podobným, čím jsou ústřední ředitelství k národním podnikům průmyslovým. [...] správa filmového národního podniku by byla neobyčejně těžkopádná. Srov. Dopis II. odboru ÚPV adresovaný III. odboru ÚPV, č. j. 434/1 (18. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

²⁵³ Dopis Ministerstva pošt Ministerstvu informací, č. j. P/2-1100-18:48413 (18. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

Proti tomu, aby všechny členy orgánů národního podniku jmenoval nebo schvaloval pouze ministr informací, se ve svých připomínkách z 19. 10. 1946 ohradilo i Ministerstvo zahraničního obchodu (MZO) a žádalo, aby alespoň dvě třetiny členů představenstva podniku jmenovala celá vláda. Navíc požadovalo, aby do jeho kompetence byl svěřen dovoz a vývoz filmů.²⁵⁴

Více kompetencí – a to v *oboru filmu školního, lidovýchovného, tělovýchovného a vědeckého* – pro sebe žádalo ve svém dopise i MŠO. Vyjma toho i ono konstatovalo, že zřízení národního podniku, resp. jakékoliv jiné samostatné právnické osoby, formou vládního nařízení bez opory v zákoně je v rozporu s ust. § 55 ústavní listiny, tedy *praeter legem*: MŠO mínilo, že dekret č. 50/1945 Sb. navíc – zmiňuje-li v ust. § 2 odst. 2 možnost přenést znárodněný majetek na jím zřízené subjekty – míní výhradně subjekty již existující. I MŠO vidělo do budoucna jako jedinou možnost přijetí novely znárodnovacího dekretu nebo zcela nového právního předpisu a vyzvalo, aby na takovém zákoně byly zahájeny legislativní práce.

Zásadní nesouhlas s navrženým v. n. vyslovila dokonce i Kancelář prezidenta republiky (KPR) v dopise z 21. 10. 1946, která varovala před nebezpečím byrokratizace celého systému: [...] *má-li filmové podnikání po stránce umělecké a po stránce hospodářské plně prosperovati a plniti úkoly od něho očekávané, musí býti řízeno jenom odborníky. Kdyby měl do filmového podnikání zasahovati příliš živelný byrokratický, bylo by asi těžko, aby film všechny tyto úkoly zdárně plnil.* KPR přitom konstatovala, že plánované v. n. počítá s ještě větší mírou byrokratizace, než jaká už byla zavedena ve znárodněných průmyslových podnicích.²⁵⁵

Ministerstvo techniky (MT) v dopise z 22. 10. 1946 sdělilo, že se v plném rozsahu připojuje k připomínkám MS i MPš a požaduje rovněž vytvoření návrhu nového zákona.²⁵⁶

MF ve svých připomínkách ze dne 23. 10. 1946 obdobně jako MVž sdělilo, že za vhodnější formu organizace vzhledem k formulaci dekretu č. 50/1945 Sb. považuje státní podnik. Kromě řady dalších legislativně-technických připomínek MF také požadovalo, aby

²⁵⁴ Dopis Presidia ministerstva zahraničního obchodu Ministerstvu informací, č. j. P-10.549/1946 (19. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

²⁵⁵ Dopis Kanceláře prezidenta republiky Ministerstvu informací, č. j. D- 18.215/46 (21. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

²⁵⁶ Dopis Ministerstva techniky Presidiu ministerstva informací, č. j. 274/1-VI/1-1946 (22. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

v návrhu v. n. byla výslovně zmíněna kompetence ministra financí na řízení filmového podniku, a to s poukazem na ust. § 3 odst. 1 znárodnovacího dekretu.²⁵⁷

Konečně téhož dne, tedy 23. 10. 1946, zaslalo své připomínky i Ministerstvo pro sjednocení zákonů (MSZ) a zopakovalo v nich názor několika výše vzpomínaných ústředních správních orgánů počínaje MS, totiž že dekret č. 50/1945 Sb. byl míněn jako provizorní opatření, a že tedy vládním nařízením vydaným na jeho podkladě nemůže být provedena definitivní úprava filmového oboru. Taková definitivní úprava i dle názoru MSZ může být obsažena pouze v novém *zákoně o znárodnění filmového podnikání*. Vyjma toho MSZ zopakovalo názor MPš, že je ekonomicky neúčelné slučovat celý obor do jediného podniku a mělo by být zřízeno více podniků konkurenčních.²⁵⁸

Následujícího dne, 24. 10. 1946, se na MI opravdu uskutečnila meziministerská porada, kterou ministerstvo předpokládalo ve svém dopise z 8. 10. 1946. Výsledek této porady byl však zjevně jiný, než MI původně předvíдалo: většina přítomných v souladu se svými písemnými vyjádřeními požadovala stávající návrh MI stáhnout a místo něj přikročit k přímé novelizaci dekretu č. 50/1945 Sb.²⁵⁹

MI bylo tedy nuceno svůj návrh v. n. včetně statutu národního podniku stáhnout, čímž tato fáze připomínkového řízení skončila. Jako jakousi symbolickou tečku zaslalo ještě dne 27. 12. (!) 1946 své připomínky Ministerstvo dopravy (MD), v nichž stroze oznámilo, že se připojuje ke stanoviskům MSZ, MVŽ, MT, MF, MŠO, MZO, MPš, MPr, MS, KPR, ÚPV a Státního úřadu plánovacího²⁶⁰ a požaduje, aby byla nová úprava provedena formou zákona a také aby bylo zřízeno více samostatných podniků.²⁶¹

Celkově můžeme tuto podkapitolu stručně shrnout tak, že v letech 1945–1947 vzniklo na různých místech několik návrhů vládních nařízení provádějících dekret

²⁵⁷ Dopis Ministerstva financí Presidiu ministerstva informací, č. j. 265395/46-IV/3 (23. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

²⁵⁸ Dopis Ministerstva pro sjednocení zákonů Ministerstvu informací, č. j. 621/46 pres. (23. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

²⁵⁹ O průběhu této schůzky stručně pojednává přípis MVn, které sděluje, že s ohledem na tuto schůzku nebude zpracovávat k návrhu v. n. žádné vlastní připomínky a vyčká „věcí příštích“. Srov. Dopis Ministerstva vnitra Ministerstvu informací, č. j. B-1340-3/10-46-I/2 (26. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

²⁶⁰ Připomínky Státního úřadu plánovacího nejsou archivovány, z tohoto textu MD je však zřejmé, že byly ve vztahu k předloženému návrhu rovněž odmítavé.

²⁶¹ Dopis Ministerstva dopravy Ministerstvu informací, č. j. 8180/1946 kab (26. 10. 1946). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-3.

prezidenta republiky č. 50/1945 Sb., přičemž všechny tyto návrhy počítaly (alespoň na základní rovině) se zachováním znárodnění kinematografie; lišily se však často diametrálně v představě, jak má být zestátněné filmové podnikání organizováno, zejména co do míry centralizace a byrokratizace. Oba návrhy, které v letech 1945 a 1946 zpracoval – zjevně pod ideovým vlivem KSČ – V. odbor MI, počítaly se silně centralizovaným a hierarchizovaným systémem řízení kinematografie, v němž by většinu kompetencí vykonával přímo nebo prostřednictvím svých zástupců ministr informací. Za tímto účelem počítalo MI ve svých návrzích se zřízením nového právního subjektu – národního podniku inspirovaného znárodněnými průmyslovými podniky; tento podnik měl být ovšem plně závislý na MI. Oba návrhy MI se setkaly s širokou vlnou kritiky, a to nejenom z řad zplnomocněnců – tedy filmových odborníků, kteří v této době stále ještě fakticky řídili československou kinematografii –, ale i z řad právních a legislativních specialistů drtivé většiny ústředních orgánů, které byly textem návrhu obeslány, a to včetně specialistů komunistického MF. Do opozice k těmto návrhům se stavěli i někteří „liberálnější“ komunisté, včetně předsedy V. odboru MI Vítězslava Nezvala. Připomínky uvedených osob měly v převažující míře odborný ráz, nepopíratelný byl však v některých případech i jiný přístup ideový. Žádný k tomu kompetentní ústřední správní orgán se naproti tomu ve sledovaném období v této věci nepostavil (alespoň otevřeně) jednoznačně na stranu MI: ministr informací a jeho ideoví spojenci se tedy v dané fázi legislativních prací ocitli v defenzivě takřka „proti všem“.

3.3 *Iniciativní poslanecký návrh na vydání zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu, 1947–1948*

V předchozí podkapitole jsme se opakovaně setkali s názorem, že definitivní úpravu znárodnění kinematografie by – vzhledem k nejrůznějším nedostatkům dekretu č. 50/1945 Sb. – měla zakotvit zcela nová zákonná úprava, která by znárodnovací dekret buď zásadně novelizovala, nebo úplně nahradila.

Že se uvedenou myšlenkou zabývali i experti blízcí KSČ, můžeme dovozovat například z návrhu zákona *o dalších opatřeních v oblasti filmu*, jehož opis se dnes nalézá v archivu ÚV KSČ.²⁶² Uvedený návrh zákona – který nesmí být zaměňován se

²⁶² Text návrhu je sice nedatovaný a není u něho uveden autor, jeho text však v mnoha pasážích i svou celkovou koncepcí vychází z návrhů vládních nařízení, které v letech 1945 a 1946 vypracoval V.

stejnojmenným návrhem, o kterém je pojednáno dále – počítá se zachováním dekretu č. 50/1945 Sb., avšak aniž by se odvolával na některé zmocnění v tomto dekretu: nezávisle na něm chce zřídit samostatný (národní) podnik. Návrh je zajímavý tím, že v porovnání s výše uvedenými návrhy vládních nařízení zmenšuje kompetence MI: ministr informací měl sice jmenovat a odvolávat členy ředitelské rady (§ 8 odst. 1 cit. návrhu zák.), ale ústředního ředitele měla (na návrh ministra informací) jmenovat celá vláda (§ 7 odst. 4 cit. návrhu zák.) a obdobně členové představenstva měli být částečně voleni zaměstnanci podniku a částečně jmenováni (na návrh ministra informací) celou vládou (§ 6 odst. 2 cit. návrhu zák.). Kompetence ministra informací měla být však zachována v tom, že *řídí činnost podniku po stránce kulturně-politické a dozírá na řádný chod podniku a může jeho činnost i hospodaření kdykoliv svými nebo jím pověřenými orgány přezkoumávati* (§ 11 cit. návrhu zák.).²⁶³

Zatímco uvedený návrh zákona nebyl nikdy v Národním shromáždění předložen k projednání, o něco (i když nikoli o mnoho) příznivější osud měl stejnojmenný návrh zákona *o dalších opatřeních v oblasti filmu* iniciovaný skupinou „sokolských“ poslanců, o jehož obsahu a osudech se musím na tomto místě alespoň krátce zmínit. Přesněji řečeno, návrh předložilo dohromady 64 poslanců z celkem 300členného Národního shromáždění. V čele předkladatelů stál JUDr. Antonín Hřebík, za třetí republiky starosta Československé obce sokolské a poslanec za ČSNS; rovněž většina ostatních předkladatelů byla národními socialisty (celkem 40), byli zde však i poslanci za ČSL (14), ČSSD (5) a slovenskou DS (5); mezi předkladateli přitom nechyběla řada známých jmen jako prezidentův bratr Vojta Beneš (ČSSD), novinář Ota Hora (ČSNS) nebo dlouholeté bojovnice za ženská práva JUDr. Milada Horáková (ČSNS) a Františka (Fráňa) Zemínová (ČSNS).

Návrh zákona byl jako tisk 815 ze dne 24. 9. 1947 rozdistribuován mezi poslance Národního shromáždění a rozeslán k podání stanovisek též na legislativní odbory ústředních státních orgánů. Přestože nebyl – vzhledem k právě vrcholící politické krizi, která vyústila v únoru příštího roku ve státní převrat – uvedený návrh zákona nikdy v Národním shromáždění ani projednáván, dokázal v odborné i laické veřejnosti vzbudit značné vášně. Podstatu návrhu zákona můžeme stručně shrnout takto:

odbor MI, takže lze celkem bezpečně usuzovat na autorství některého pracovníka MI nebo přímo aparátu KSČ.

²⁶³ Zákon o dalších opatřeních v oblasti filmu [návrh] (nedatováno). NA, fond ÚV KSČ 19/7 – ÚKPKKPO 1945 – 1952, sign. 643.

1) V první řadě bylo cílem návrhu zjevně vyjmout některé podniky a činnosti z působnosti znárodnovacího dekretu č. 50/1945 Sb. Státní filmový monopol se napříště²⁶⁴ neměl vztahovat na: (a) *podniky sloužící veřejnému promítání filmů, které dne 28. srpna 1945 náležely českým nebo slovenským korporacím tělovýchovným,*²⁶⁵ *charitativním nebo národním anebo byly těmito korporacemi provozovány nebo stran kterých přísluší takovým korporacím nárok podle zákona č. 128/46 Sb.*²⁶⁶ [...], (b) *podniky, které vláda ve zvlášť odůvodněných případech na návrh ministra informací [...]* vyjme z dosahu dekretu, (c) *filmovou činnost v rámci ministerstva školství a osvěty.* (§ 1 cit. návrhu zák.).

2) Návrh – v reakci na vágní úpravu této materie ve znárodnovacím dekretu – se podrobněji zabýval způsobem stanovování náhrady za znárodněný majetek (§ 6 cit. návrhu zák.) a současně zakotvoval povinnost ministra informací ve lhůtě 1 roku od účinnosti zákona o této náhradě rozhodnout (§ 7 odst. 1 cit. návrhu zák.) a ve lhůtě dalších 6 měsíců (od doručení rozhodnutí o náhradě) tuto náhradu v hotovosti vyplatit (§ 7 odst. 2 cit. návrhu zák.).

3) I tento návrh zákona počítal s tím, že státní filmové podnikání bude organizováno ve formě národního podniku, takový podnik však neměl vzniknout jeden, ale hned čtyři: (a) *Československé filmové ateliery a laboratoře*, (b) *Československá výroba filmů*, (c) *Československý obchod s filmy* a (d) *Československé kinematografické podniky*. Národní podniky měly být *bez újmy kulturního poslání filmu* vedeny dle zásad obchodního podnikání a stát neměl ručit za jejich závazky (§ 13 odst. 1 cit. návrhu zák.). Případné přebytky svých výtěžků měly národní podniky odvádět státu, *který jich použije ve prospěch filmového podnikání, zejména ku podpoře výroby českého a slovenského filmu* (§ 13 odst. 2 cit. návrhu zák.). Orgány každého podniku měl být ředitel a 12členné představenstvo, činnost všech podniků dohromady měla být pak koordinována 24člennou Československou filmovou radou. (Do uvedených počtů nezahrnujeme náhradníky.)

4) Filmové podnikání se mělo stát značně nezávislým na MI. Návrh sice neurčitě stanovil, že ministr informací *dozírá* na národní podniky (§ 18 cit. návrhu zák.), nestanovil

²⁶⁴ Podniky už podle dekretu znárodněné, které by byly novým zákonem vyňaty z jeho působnosti, měly být vráceny a za dobu jejich užívání státem poskytnuta náhrada, srov. § 25 cit. návrhu zák.

²⁶⁵ Míněno zde bylo především několik stovek kin, která za první republiky (nepřímo) provozovala tělocvičná jednota Sokol, a jejichž znárodnění bylo předmětem sváru po celou dobu třetí republiky.

²⁶⁶ Uvedený zákon s určitými specifickými výjimkami prohlašoval za neplatné jakékoliv majetkové převody a jiná nakládání s majetkem, které proběhly po 29. 9. 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické perzekuce.

mu však žádné konkrétní kompetence (tyto mohly být případně vyjasněny statutem, který by měl formu vládního nařízení, srov. § 17 cit. návrhu zák.). Ministrový kompetence předpokládané výše uvedenými návrhy vládních nařízení z pera MI měla v podstatě převzít Československá filmová rada jako nový vrcholný orgán filmového podnikání, a to včetně dohledu *na veškerou činnost v oblasti filmu po stránce kulturně politické* (srov. § 21 odst. 1 cit. návrhu zák.). Ministr informací rovněž neměl jmenovat členy žádného nově zamýšleného orgánu: představenstvo národních podniků mělo být z jedné třetiny volené²⁶⁷ a ve zbývající části jmenované Československou filmovou radou (ministr informací měl pouze potvrzovat volbu a jmenování), ředitele podniků měla jmenovat a odvolávat vláda (§ 16 odst. 1 cit. návrhu zák.), ta měla taktéž jmenovat celou Československou filmovou radu, jejíž *složení musí odpovídati politickému složení československého Národního shromáždění* (§ 22 odst. 1 cit. návrhu zák.).²⁶⁸

Stručná důvodová zpráva, která návrh zákona doprovázela, především upozorňovala na provizorní charakter dekretu č. 50/1945 Sb. a na nutnost jeho novelizace: stávající stav ve filmovém oboru prohlašovala za neuspokojivý a vyžadující zjednání pořádku. Důvodová zpráva taktéž připomínala neslavný konec připomínkového řízení k návrhu vládního nařízení, rozebíraný v předchozí podkapitole: právě toto připomínkové řízení dle autorů důvodové zprávy jasně v praxi ukázalo, že dosavadní znárodňovací dekret je bez zásadní novelizace nepoužitelný. Důvodová zpráva se vyjádřila i k otázce sokolských kin, přičemž argumentovala zejména z pozice ochrany ekonomických a tělovýchovných zájmů: *Zejména se pocituje těžce, že si stát vyhradil i právo na biografy tělovýchovných, charitativních a národních organizací. Uvedené organizace jsou tím připraveny o významný pramen příjmů, jichž dosahovaly, protože práci z největší části obstarávali členové dobrovolně a zadarmo, kdežto stát musí funkce platit a režie takových podniků, jejichž zaměstnanci musí býti placeni, je pro stát těžkým břemenem. [...] provoz biografů zabírá pro sebe potřebné místnosti (tělocvičny atd.) větší měrou, než tomu bývalo*

²⁶⁷ Kdo měl volbu provádět, nebylo z návrhu zákona zcela zřejmé: návrh hovořil o *osazenstvu* (myšleni byli zřejmě zaměstnanci podniku). Tato nejasnost byla jednou z velmi četných legislativně technických vad, kterými návrh trpěl. (Je však třeba připomenout, že pojem *osazenstvo* v podobném, i když o něco jasnějším kontextu používá i dekret č. 100/1945 Sb. – srov. jeho ust. § 21 odst. 1.)

²⁶⁸ Tisk č. 815 Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé 1947: Návrh poslanců [...] na vydání zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu (24. 9. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

*dříve, a tím se ve prospěch kin odsunuje do pozadí složka tělovýchovná, jistě na škodu zdraví lidu a jeho branné výchovy.*²⁶⁹

Jak už bylo naznačeno výše, návrh zákona byl (až do únorového převratu) předmětem značných sporů: Zejména MI a s ním spolupracující organizace zahájily v tisku a na řečnických tribunách různých shromáždění rozsáhlou kampaň proti návrhu zákona a varovaly před plíživým návratem k „soukromokapitalistickým“ poměrům ve filmu i ve státě. Československé filmové nakladatelství²⁷⁰ dokonce při této příležitosti vydalo v nákladu 10 000 výtisků propagační brožuru s příznačným názvem *Znárodněný film a pokusy o jeho „odnárodnění“: K návrhu zákona, kterým se sahá na samu podstatu dekretu presidenta republiky o znárodnění filmu*. Brožura mimo jiné obsahuje text zajímavého projevu ministra informací Václava Kopeckého ze srpna 1947, v němž hovoří o tom, že se dozvěděl o přípravách návrhu zákona, a naznačuje, že kdyby snad měl být návrh předložen a schválen, budou následovat různé protiakce: *Tento návrh prý slíbily podporovat různé poslanecké kluby Ústavodárného Národního shromáždění. Je nesporné, že by pokus o takový čin byl s to vyvolat jen všeobecné elementární pobouření. A já neváhám prohlásit, že bychom se v takovém případě, jako se to již stalo i v jiných případech, obrátili na nejširší masy lidu, aby nám pomohly útok na znárodněný film odrazit*. Brožura je také příznačná tím, že naznačuje, že stát nemá nic proti řadovému členstvu Sokola, ale výhradně proti *některým činitelům jeho vedení*, kteří sledují vlastní ziskné zájmy (stejná argumentace byla totiž komunisty užívána během vládní krize i ve vztahu k nekomunistickým stranám Národní fronty).²⁷¹

Vedle zmíněné kampaně zaměřené na nejširší vrstvy obyvatelstva – na kterou odpovídal nekomunistický, zejména národně socialistický tisk vlastními replikami v intencích odůvodnění návrhu zákona – se vedla o návrhu i odborná diskuse, a to zejména v ústředních státních orgánech při vytváření stanoviska vlády k návrhu zákona.²⁷²

²⁶⁹ Srov. Důvodová zpráva tamtéž.

²⁷⁰ Z příkazu Čsl. filmové společnosti – jak se uvádí v tiráži této publikace.

²⁷¹ Srov. *Znárodněný film a pokusy o jeho „odnárodnění“: K návrhu zákona, kterým se sahá na samu podstatu dekretu presidenta republiky o znárodnění filmu*. Praha: Čs. filmové nakladatelství 1947, s. 6, 11.

²⁷² Srov. ust. § 78 odst. 1 Pokynů pro postup při legislativních pracích (1933): *K iniciativním návrhům zákonů náleží ministerstvům, do jejichž oboru působnosti úprava spadá (§ 62, odst. 1), dohodou pod řízením vedoucího ministerstva (§ 63, č. 2) zaujmouti závčas stanovisko, jakmile lze očekávati, že skutečně dojde k jednání o osnově v odborných výborech*.

Vzhledem k značné obsáhlosti dílčích stanovisek jednotlivých úřadů níže pouze co nejstručněji shrnuji jejich hlavní body, přičemž pomíjím v jednotlivostech opakující se výtky na nízkou legislativně technickou úroveň poslaneckého návrhu a jeho formální vady (tyto dílčí výtky přitom tvoří často největší část jednotlivých stanovisek).²⁷³

ÚPV rozeslal své stanovisko k návrhu zákona dne 4. 11. 1947. Aniž z hlediska obsahu zevrubněji hodnotil navržený model fungování kinematografie, přijetí zákona jednoznačně nedoporučil, a to právě pro celou řadu nejasných formulací, termínů a konstrukcí, které návrh zákona dle jeho názoru používal. Celkový postoj ÚPV vystihují tato slova: *Po stránce legislativně technické nutno konstatovati, že iniciativní návrh je značně nedokonalý a že by se nemohlo doporučiti, aby se stal zákonem v navrženém znění. V této souvislosti poukazují na to, že také dekret presidenta republiky ze dne 11. srpna 1945, č. 50 Sb., o opatřeních v oblasti filmu, je, jak se to v praxi pociťuje, značně nedokonalý a bylo by ovšem chybou se domnívati, že dvě nedokonalé normy vytvoří snad společně normu dokonalou.*²⁷⁴

MOPSP se ve svém stručném stanovisku ze 4. 12. 1947 formální stránkou návrhu zákona nezabývalo naopak vůbec a prostě konstatovalo, že *novelisace dekretu, jak ji navrhuji poslanci Dr Hřebík a druhové, znamenala by značné okleštění díla znárodnění, s čímž ministerstvo sociální péče nemůže naprosto souhlasiti.*²⁷⁵

Jako hlavní zastávce návrhu zákona se ukázalo MS. Ve svém přípisu z 8. 12. 1947 obvinilo ÚPV ze snahy návrh zákona za každou cenu očernit a vyčítat mu i naprosté malichernosti. MS tak například uvádí: [...] *nemůžeme přece neupozornit, že zřejmá snaha ÚPV vytykat iniciativnímu návrhu co nejvíce vad zavedla leckde ÚPV na scestí i ve věcech jazykových. Tak označení tvaru „zemrou“ za nesprávný (list ÚPV str. 14 pod č. 35) je v rozporu s Pravidly českého pravopisu, která uvádějí tvar „zemru“ vedle „zemru“, a tím*

²⁷³ Mělo by být spravedlivě řečeno, že nízká legislativně technická úroveň je prokletím skoro všech poslaneckých návrhů zákonů v jakékoliv době: Poslanci na rozdíl od vlády, která vytváří drtivou většinu návrhů zákonů, nedisponují profesionálním aparátem legislativních právníků.

²⁷⁴ Dopis Úřadu předsednictva vlády Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. 805172/47 (4. 11. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

²⁷⁵ Dopis Ministerstva sociální péče Ministerstvu informací, č. j. P-II-L-2011-33/2-47 (4. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

tedy jistě dopouští tvar „zemrou“ vedle „zemrou“.²⁷⁶ Odmítání slova „záležitost“ (list ÚPV str. 13 pod č. 27)²⁷⁷ se nás vlastně dotýká ressortně, když slova tohoto opětovně užíváme i v návrzích zásadní důležitosti, neboť je toleroval ve vl. návrhu obč. zák. (srv. nadpis hlavy 30, §§ 850 a násl.) i odborník tak pečlivý a citlivý, jak byl jazykový poradce superrevisní komise, tehdejší i dosavadní redaktor časopisu „Naše řeč“, prof. Jiří Haller; odmítání řečeného slova má tedy příděch neodborného brusičství, dnes už dávno a po zásluze zavrženého. Jinde zase MS píše: Pod č. 6 na str. 6 označuje list ÚPV pojem „závazek náležející podniku“²⁷⁸ za právnicky pochybený. [...] tato „právníková pochybenost“ [...] se objevila už dávno v rakouském zákonodárství, jehož úroveň jistě nelze popírat [...].²⁷⁹

Na to ÚPV 22. 12. 1947 mimo jiné odpovídá: Nesdílím obdiv ministerstva spravedlnosti k rakouskému zákonodárství. Je ovšem pravda, že některé normy z doby bývalé monarchie byly ve své době na vysoké úrovni. To platí zajisté zejména o všeobecném zákoníku občanském samém, avšak poukazem na historickou hodnotu tohoto díla nelze obhajovati v době, kdy se sociální a hospodářské poměry liší zásadně od poměrů na začátku XIX. století, jejich účelnost a vhodnost v době moderní. [...] Ani okolnost, že se v některých našich normách z doby po osvobození vyskytují formulace nepřesné, nemůže býti nikdy dostatečným důvodem k tomu, abychom při těchto formách setrvali i pro budoucno. [...] Mluví-li ministerstvo spravedlnosti v této souvislosti o „kriticky upjatém až odmítavém stanovisku, který má list úřadu vlády k znárodňovacímu dekretu“,²⁸⁰ pak je

²⁷⁶ Řeč je zde o ust. § 22 odst. 6 návrhu zák., kde se hovoří o tom, že za členy Československé filmové rady, kteří *zemrou*, může vláda do konce funkčního období jmenovat nové členy (a totéž v případě jejich náhradníků).

²⁷⁷ ÚPV navrhl nahradit v ust. § 21 odst. 1 návrhu zák. slovo „záležitosti“ slovem „věcí“, konkrétně v této větě: *K ústřednímu vedení v oblasti filmu a k obstarávání společných záležitostí národních podniků zřizuje se Československá filmová rada.*

²⁷⁸ Zde se hovoří o ust. § 4 odst. 1 návrhu zákona, podle kterého nově zřízený národní podnik vstupuje v závazky *náležející k* [...] *podniku* (tj. k znárodněnému soukromému podniku) v den převzetí podniku. ÚPV namítá, že „podnik“ ve zde uvedeném smyslu nemá právní subjektivitu, a tudíž nemůže mít žádné závazky.

²⁷⁹ Dopis Ministerstva spravedlnosti Ministerstvu informací, č. j. 88.143/47-II/3 (8. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

²⁸⁰ Zde je myšlena zejména kritika ÚPV ve vztahu k dekretu č. 100/1945 Sb., kterým se – pokud jde o konstrukci národních podniků – částečně inspirovali i poslanci ve svém iniciativním návrhu (stejně jako

nutno konstatovati, že jde o nevážnou a nevěcnou, poněkud průhledně zahrocenou polemiku. Zjišťuje-li totiž úřad předsednictva vlády určité legislativně technické a obsahové nedostatky dekretu č. 100/1945 Sb., může v tom vidět odmítavé stanovisko ke znárodňovacímu dekretu jako základní vymoženosti našeho osvobozovacího boje na poli hospodářském jen ten, komu nejde v odborné polemice o věc, ale o něco jiného. Úřad předsednictva vlády se totiž domnívá, že má při nejmenším tak vřelý vztah k těmto znárodňovacím dekretům jako ministerstvo spravedlnosti, a rozhodně má asi vřelejší poměr k myšlence státního filmového podnikání než ministerstvo spravedlnosti, které se tak horlivě, a při tom naprosto nemístně a nevěcně ujímá iniciativního návrhu, jenž je s to – kdyby byl v navrženém znění uzákoněn – státní filmové podnikání v jeho rozvoji ohrozit. (Pokud jde o jazykový spor o užití slovního tvaru „zemřou“, resp. „zemrou“, kontruje ÚPV jinou jazykovědnou autoritou, konkrétně Slovníkem jazyka českého z dílny Pavla Váši a Františka Trávníčka.)²⁸¹

Ostrá výměna názorů mezi ÚPV a MS byla ukončena dopisem MS ze 7. 1. 1948.²⁸² Odpověď MS vyznívá poněkud „uraženě“, když ÚPV na několika místech vyčítá mentorský tón. Pokud jde o věcné hledisko, MS vypočítává nejružnější klady iniciativního návrhu zákona, zejména zpřesnění některých institutů užívaných ve znárodňovacím dekretu. Dále MS přiznává: [...] *je pravda, že úřad předsednictva vlády má vřelejší poměr k myšlence státního filmového podnikání než my, když úřad předsednictva vlády dává tomuto podnikání zásadně přednost před podnikáním ve formě národních podniků a my spíše naopak*. Do poněkud absurdních rozměrů byl tímto dopisem MS ovšem dohnán (zjevně zástupný a malicherný) jazykovědný spor o užití slovního tvaru „zemřou“, resp. „zemrou“ v návrhu zákona: dopis přináší na toto téma další obsáhlé pojednání a dovolává se starých i nových jazykovědných autorit, aby škodolibě

dříve MI ve svých návrzích vládních nařízení z let 1945 – 46). ÚPV se naproti tomu přiklání spíše k formě podniku státního.

²⁸¹ Dopis Úřadu předsednictva vlády Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. 305864/47 (22. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

²⁸² Pro úplnost lze poznamenat, že korespondenci spíše definitivně ukončily únorové události, které učinily iniciativní návrh zákona s konečnou platností neprojednatelným, a tedy bezpředmětným. Z neodeslaného konceptu dopisu ÚPV z 13. 2. 1948 je zřejmé, že ÚPV plánoval ještě v korespondenci pokračovat, a to ve smířlivém tónu. Srov. Návrh pro odpověď ministerstvu spravedlnosti ve věci iniciativního návrhu poslanců dr. Hřebíka a druhů na vydání zákona o některých opatřeních v oblasti filmu (13. 2. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

konstatoval, že ÚPV disponuje pouze autoritou jedinou: *jak si při tom nevzpomenout na známé úsloví „timeo hominem unius libri“?*²⁸³ Zajímavá je však úvaha MS obhajující chyby v návrhu zákona jako nezbytný výsledek každého kompromisu: [...] *v demokracii vedené činiteli, kteří nevycházejí z jednotného ideového základu, norma, kterou zákonodárce vytvoří, zhusta musí být kompromisním vyrovnáním napětí mezi principy namnoze protichůdnými, a už jen proto nemůže vždy uspokojit na př. theoretika, který by vyšel jen ze svého vlastního hlediska a nemusel se starat, zda se mu podaří získat pro toto hledisko a pro závěry z něho vyvozené souhlas všech rozhodujících činitelů ostatních.*²⁸⁴

Obdobně jako už v prosinci 1947 MOPSP (srov. výše), zaslaly v průběhu ledna 1947 svá stručná zamítavá stanoviska i ministerstvo zemědělství (MZ) a MVO, a to s podobným odůvodněním, totiž že průlom do znárodnění je v každém případě nepřípustný. MZ ve svém dopise z 25. 1. 1948 konkrétně mimo jiné uvádí: *Povolování výjimek, ať ze znárodnění nebo z postátnění, by znamenalo ohrožení podstaty státního a znárodněného podnikání. Takový zjev by odporoval košickému vládnímu programu a nutno mu brániti.*²⁸⁵ MVO konstatovalo, že se staví **zásadně proti** osnově, která je očividným pokusem o průlom do znárodnění vůbec, s tím, že se ztotožňuje s námitkami ÚPV.²⁸⁶

Zdaleka nejpodrobnější a nejobsáhlejší stanovisko zpracovalo k návrhu zákona MI a dne 9. 2. 1948 jej rozeslalo. Stanovisko se dle předpokladu staví k návrhu zákona zamítavě, nicméně jeho argumentace je značně propracovaná, překvapivě střízlivě věcná a dá se říci, že i (alespoň do určité míry) přesvědčivá.²⁸⁷

1) Stanovisko je zejména obhajobou kultury chápané jako veřejný statek, která jako taková musí být oproštěna od komerčních vlivů; v případě filmu pak stanovisko shledává jeho jedinečnou pozici v tom, že je i za této situace způsobilý být do značné míry hospodářsky soběstačný.

²⁸³ „Bojím se čtenáře jedné knihy“ – slova připisovaná Tomáši Akvinskému.

²⁸⁴ Dopis Ministerstva spravedlnosti Úřadu předsednictva vlády, č. j. 86.965/47-II/3 (7. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

²⁸⁵ Dopis Ministerstva zemědělství Ministerstvu informací, č. j. 229236-V/1-1947 (25. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

²⁸⁶ Dopis Presidia ministerstva vnitřního obchodu Ministerstvu informací, č. j. P-2318/1-1948 (28. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

²⁸⁷ Přesvědčivost řady dále uvedených argumentů se ovšem vytrácí, ocitnou-li se v kontextu diktatury „totalitního“ typu.

2) Stanovisko dále argumentuje nevhodností formy národního podniku pro oblast filmu,²⁸⁸ přičemž uvádí mezi relevantními důvody, že dosud zřízené národní podniky byly založeny za účelem dosahování zisku a nebyly pověřeny žádnými veřejnými úkoly – proto také nepožívají žádné finanční podpory státu, a dosáhne-li výše jejich závazků určitého procenta ve vztahu k aktivům, pak národní podniky mohou úplně zaniknout: *Proto jest zásadním omylem pokládat formu národních podniků podle dekretu č. 100/45 Sb. za způsobitou a přijatelnou též pro podnikání v oblasti filmové. [...] z dekretu se přímo podává forma podniku **státního** [...] nebo podniku co do formy nového, avšak velmi blízce mu příbuzného (nikoli však podniku národního podle dekretu č. 100/45 Sb.). Neboť k celé zestátněné činnosti je oprávněn **výhradně stát**. Stát je tedy podnikatelem (§ 1, odst. 1 a 2 dekretu). Vlastnictví k majetkové podstatě je **přímo** v rukou **státu**. Všechna práva a závazky dosavadních filmových provozovatelů přecházejí rovněž **na stát**. [...] Všechno to je pravým opakem toho, co platí o podnicích národních. Proto by byl přechod z dosavadní formy státního podnikání (která již 2 a ½ roku trvá) velmi nepřirozený a **neorganický** [...].*

3) Pokud jde o sokolská kina, MI odkazem na platné zákony konstatuje, že by stát, ale potažmo i veřejnost, ztratil v případě jejich vrácení spolkům nad takovými kiny jakoukoliv kontrolu, nemohl by ani zamezit jejich případnému zániku: *Nejsou tedy spolky podle svého právního charakteru způsobilé k tomu, aby jim lidově demokratický stát svěřoval výsledky zestátnění nebo se s nimi o ně dělil. Z důvodové zprávy nelze zjistit, proč ze všech spolků mají být v oblasti filmu postaveny na roveň státu právě spolky tělovýchovné, charitativní a národní. Okolnost, že byly dříve provozovateli kin, ještě nic nezduodňuje [...]. [...] v jiných sektorech znárodnění [...] by se našli nepoměrně více oprávnění bývalí provozovatelé (na př. veřejnoprávní svazky územní samosprávy v energetice) [...].*

4) Stanovisko MI dále na rozsáhlé ploše zpochybňuje ekonomickou smysluplnost dělby práce ve filmovém oboru mezi čtyři národní podniky, z nichž by každý vykonával zcela jinou činnost (tedy by nebyly ve vztahu vzájemné konkurence): *Zestátněné filmové podnikání zahrnuje v sobě filmovou výrobu a distribuci jako hospodářsky a provozně nedílný celek. [...] Je proto zcela neuvážené, národohospodářsky neodůvodněné, a proto nepřijatelné dělit tento přirozený celek zestátněného filmu na čtyři národní podniky, samostatně hospodařící a na sobě nezávislé. Především nemá smyslu, aby samostatný*

²⁸⁸ Přestože MI samo tuto formu v letech 1945 a 1946 prosazovalo, přiklonilo se v roce 1947 k formě podniku státního, která se nakonec realizovala, jak uvidíme v další podkapitole.

*národní podnik tvořily filmové ateliery a laboratoře. Ateliery a laboratoře jsou jen hmotným substrátem, technickým zařízením, a tedy jen **prostředkem** pro výrobu filmů, která má však podle návrhu tvořit **jiný samostatný** národní podnik. Poměr atelierů a výroby je však v podstatě obdobný poměru hereckého souboru státní scény a jeviště a bylo by stejně absurdní snažit se rozdělit tyto dvě složky ve dva samostatné podniky státní. [...] Mimoto by navrhované rozdělení obou složek v samostatné podniky zkomplikovalo zbytečně organizaci (místo jedné orgánů orgány dvojnásobné, místo jedné podnikové účtárny a místo jedné pokladní služby – dvě a pod.), což by znamenalo i zdražení celkového provozu. Právě tak nepochopitelné je rozdělení distribuční služby na dva samostatné národní podniky, z nichž jeden by měl za úkol „obchod s filmy“ a druhý by obsahoval kinematografické podniky (kina). [...] Neboť výroba a distribuce jsou dvě složky téhož podniku. Hospodářsky znamená výroba stránku výdajovou a distribuce stránku příjmovou. Žádný podnik nemůže být takto proti všem principům hospodárnosti a logiky rozdělen. [...] Výsledkem by byly nutně **státní subvence** filmové výroby jako v dobách soukromopodnikatelských. [...] Za těchto okolností by jeden národní podnik vydělával na druhém jen proto, aby jej – oklikou přes stát (!) – podporoval.*

5) MI zpochybňuje i smysluplnost vytváření nového podniku se samostatnou právní subjektivitou, neboť dle názoru MI je třeba dekret interpretovat tak, že stát sice může převést znárodněný majetek na subjekty jím zřízené, nikde v něm však není uvedeno, že by mohl přenést také státní monopol na výrobu a exploataci filmů.

6) MI ve svém stanovisku konečně podrobně kriticky rozebírá roli zamýšlené Československé filmové rady. Tu považuje jednak za protiústavní (měla by plnit správní úkoly, aniž by byla začleněna do hierarchie státních orgánů) a jednak zpochybňuje smysluplnost toho, aby tato rada byla obsazována přísně dle politického klíče, když úkoly rady mají být rázu odborného.²⁸⁹

Veškeré práce související s návrhem zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu zastavil Vítězný únor. Na MI i v ÚNS se ustavily akční výbory, které zahájily nejen personální,²⁹⁰ ale i takřikajíc legislativní čistky.²⁹¹ Hned 26. 2. 1948 zaslal akční výbor MI

²⁸⁹ Dopis Presidia ministerstva informací Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům se Stanoviskem k tisku ÚNS č. 815, č. j. 21.626/47 pres. (9. 2. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

²⁹⁰ Dle zprávy o činnosti Akčního výboru MI provedl tento výbor během únorové krize prověrku ideové uvědomělosti zaměstnanců ministerstva tak, že jednak kontroloval jejich účast na manifestační stávce, která se uskutečnila dne 24. 2. 1948, a dále po ustavení nové vlády podnikl petiční akci na její podporu.

akčnímu výboru ÚNS ve věci zmíněného návrhu zákona žádost, *aby jednání v ústavodárném Národním shromáždění o této osnově bylo zastaveno a osnova založena. Normativní návrhy úprav v oblasti filmu vyjdou z resortního ministerstva.*²⁹²

Opis textu žádosti akčního výboru MI byl zaslán na vědomí i na další relevantní místa, včetně ÚPV. Dne 15. 5. 1948 s ohledem na blížící se konec činnosti ÚNS připojil příslušný referent ÚPV k textu této žádosti ručně psanou závěrečnou poznámku: *Do faktického skončení prací ÚNS nebyl inic. návrh posl. Hřebíka a druhů projednán v parlamentě. Uložiti!*²⁹³

Tuto podkapitolu můžeme tedy stručně uzavřít tak, že ač se pokus o přijetí zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu nezdařil – a to nejen pro své nevhodné načasování –, vedl alespoň v laické i odborné veřejnosti k rozvíření (často vášnivých) debat. Zatímco diskuse na úrovni široké veřejnosti byly často plné demagogických argumentů a ze strany příznivců kulturní politiky KSČ provázené i poměrně agresivní kampaní, na odborné úrovni probíhala i za daných podmínek relativně korektní diskuse. Návrh zákona trpěl četnými formálními vadami a nebyl z praktického hlediska zcela domyšlený, pokoušel se však kromě zpětné privatizace sokolských kin také o zásadní oslabení vlivu ministra informací (tedy potažmo KSČ) na film a tím i o zajištění určité autonomie kinematografie; na druhou stranu nebyl ochoten zajít tak daleko, že by film chtěl oprostít od všech politických vlivů. Současně návrh usiloval o to, aby byla skutečně vyplacena náhrada dosavadním vlastníkům znárodněných filmových podniků, a snažil se napravit i různé další nejasnosti znárodnovacího dekretu. Vedlejším efektem podání návrhu zákona na další opatření v oblasti filmu bylo zřejmě i to, že MI několik týdnů poté rozeslalo do

Přestože se údajně všichni zaměstnanci ministerstva *spontánně* vyslovili *pro* politiku nové vlády K. Gottwalda a obrozené Národní fronty, bylo v rámci očistné akce [...] 32 zaměstnanců částečně zbaveno výkonu služby, částečně přesunuto na jiná místa. Srov. Zpráva o činnosti Akčního výboru ministerstva informací (nedatováno). NA, fond ÚPV, kart. 196, sign. Org. záležitosti 1945 – 1949.

²⁹¹ Srov. tamtéž: *Akční výbor dal podnět k tomu, aby nyní byl vypracován návrh, kterým by bylo definitivně upraveno postavení státního filmu, podnikl společně s podnikovým Akčním výborem čs. filmové společnosti akci, aby nebyl dále projednáván návrh dr. Hřebíka namířený proti státnímu filmovému podnikání, a dal podnět k tomu, aby řada sporných osnov zákonů, týkajících se činnosti MI, byla znovu projednávána buď v původní formě, pozměněné v dosavadních sněmovních výborech, anebo ve formě ještě příznivější.*

²⁹² Dopis Akčního výboru ministerstva informací Akčnímu výboru ústavodárného Národního shromáždění (26. 2. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

²⁹³ Tamtéž.

připomínkového řízení zcela přepracovaný návrh vládního nařízení k provedení dekretu č. 50/1945 Sb.; o tomto novém návrhu pojednávám v následující a poslední podkapitole.

3.4 Přijímání vládního nařízení č. 72/1948 Sb., o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“, 1947 – 1948

Pod vlivem různých okolností – včetně odborné debaty vedené na různých úrovních, jejímž předmětem byla otázka nejvhodnější formy znárodněného filmového podnikání – přiklonilo se MI v průběhu roku 1947 k názoru, že nejrychlejší a současně i ústavně konformní cestou k provedení dekretu č. 50/1945 Sb. bude vytvoření nového státního podniku, namísto původně plánovaného podniku národního.

Před dalším výkladem je nutné vysvětlit alespoň základní rozdíly mezi podniky státními a národními (některé z nich už byly naznačeny v předešlém textu): v době, kdy byl legislativně zpracováván konečný text dekretu č. 50/1945 Sb. (tedy na jaře a v létě 1945), československý právní řád neznal formu národního podniku. Tato nová právní forma byla vytvořena až na podzim téhož roku v souvislosti se znárodněním velkých průmyslových podniků jako jakási obdoba státem vlastněné obchodní společnosti. Zjevně z tohoto důvodu dekret č. 50/1945 Sb. – jako vůbec první poválečný znárodnovací předpis – pouze velmi vágně zakotvuje zásady státního filmového monopolu, a pokud jde o jeho organizaci, odkazuje na budoucí prováděcí právní předpis. Budoucnost měla vyjasnit, v jaké formě bude stát chtít svůj filmový monopol provozovat.

Národní podnik, jak jej znal např. dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, byla samostatná právnická osoba vlastněná státem (§ 13 odst. 1 cit. dekretu) vytvořená z majetkové podstaty určitých znárodněných podniků (§ 12 odst. 1 cit. dekretu). Národní podnik se podobně jako soukromé obchodní společnosti zapisoval do obchodního rejstříku (§ 16 odst. 1 cit. dekretu), byl veden podle zásad obchodního podnikání a stát nijak neručil za jeho závazky (§ 18 odst. 1 cit. dekretu). Cílem národního podniku bylo tedy dosahování zisku; čistý zisk národní podnik odváděl státu (§ 18 odst. 2 cit. dekretu). V čele národního podniku stál ředitel, který byl povinen s péčí řádného hospodáře vést záležitosti běžného obchodního provozu národního podniku, vykonávat usnesení představenstva a zastupovat podnik navenek (§ 20 cit. dekretu). Podrobnosti o organizaci národního podniku byly stanoveny

jeho statutem ve formě vládního nařízení – v tomto případě vládním nařízením č. 6/1946 Sb., kterým se vydává statut národních podniků průmyslových.²⁹⁴ Ze statutu vyplývala na jednu stranu značná nezávislost národních podniků na vládě, pokud šlo o činění obchodních rozhodnutí strategického rázu (tato rozhodnutí činilo jednak představenstvo podniku a jednak tzv. ústřední orgán, který celostátně koordinoval činnost národních podniků určitého druhu; srov. § 8 a § 35 cit. v. n.), na druhou stranu však podniky byly podřízeny jednotnému státnímu plánování a příslušný ministr (v tomto případě ministr průmyslu) měl nad nimi významné dozorové kompetence (srov. §§ 40–42 cit. v. n.).

Státní podnik byla starší forma státního podnikání upravená v Československu už za první republiky jednotně zák. č. 404/1922 Sb., o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní.²⁹⁵ Podniky, na které se zákon vztahoval, jakož i zásady jejich správy, organizace a účetnictví, byly upraveny ve vládním nařízení č. 206/1924 Sb., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní.²⁹⁶ Mezi státní podniky tradičně patřily například Československá tisková kancelář, Státní loterie, Československé státní dráhy či Československá pošta (srov. § 1 cit. v. n.); šlo tedy zpravidla buď o podniky tvořící dle teorie národního hospodářství tzv. přirozený monopol, popř. o podniky, kde bylo pocítováno, že by je s ohledem na určitý veřejný zájem měl provozovat monopolně stát. Státní podniky byly z právního a ekonomického hlediska někde na pomezí mezi obchodními společnostmi a správními orgány státu. I tyto podniky se – podobně jako později podniky národní – měly řídit zásadami obchodního hospodaření (§ 1 odst. 1 cit. zákona), neměly však charakter samostatné právnické osoby a jejich rozpočet byl součástí (přílohou) státního rozpočtu (§ 4 cit. zákona). Státní podniky byly ještě výrazněji závislé na státu než národní podniky i proto, že přímo ze zákona byly povinné dbát veřejných zájmů (§ 2 odst. 1 cit. zákona a § 2 odst. 1 cit. v. n.), jejich

²⁹⁴ Československo. Vládní nařízení č. 6 ze dne 15. ledna 1946, kterým se vydává statut národních podniků průmyslových. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1946, částka 3, str. 126–134.

²⁹⁵ Československo. Zákon č. 404 ze dne 18. prosince 1922, o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1922.

²⁹⁶ Československo. Vládní nařízení č. 206 ze dne 25. září 1924, kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1924.

majetková podstata mohla být zatížena jenom zákonem (§ 3 cit. zákona a § 3 odst. 10 cit. v. n.) a zejména vrchní vedení státního podniku podléhalo vždy nejvyššímu správnímu úřadu, do jehož oboru působnosti podnik náležel (§ 6 odst. 1 cit. v. n.). Vláda pak schvalovala všeobecný organizační řád, který stanovoval působnost správních orgánů podniku (§ 6 odst. 3 cit. v. n.). Při příslušném nejvyšším správním úřadě byl pro každý státní podnik zřízen tzv. správní sbor o 3 až 12 členech, který byl plně podřízen rezortnímu ministerstvu; resortní ministr určoval i většinu členů tohoto sboru včetně jeho předsedy (§ 8 odst. 1 cit. v. n.), kteří mohli být kdykoliv odvoláni (§ 8 odst. 3 cit. v. n.). Na druhou stranu pokud se státní podnik dostal do ztráty, byl takový schodek hrazen ze státního rozpočtu formou záloh (§ 2 odst. 3 cit. zákona a § 3 odst. 7 cit. v. n.). Čistý zisk státních podniků byl obdobně jako u podniků národních příjmem státu (§ 2 odst. 3 cit. zákona).

Lze tedy shrnout, že národní podnik disponoval jistou mírou autonomie a představoval zprostředkovanou formu státního podnikání, zatímco ve formě státního podniku stát podnikal bezprostředně.

Už v prvním výše analyzovaném připomínkovém řízení z podzimu 1946 zmiňovaly možnost organizace filmového monopolu do státního podniku některé správní úřady – konkrétně MVŽ a MF. S ohledem na skutečnost, že forma národního podniku byla i na MI shledána v následujících měsících zřejmě jako nevhodná (srov. výše uvedené stanovisko MI k návrhu zákona o dalších opatřeních v oblasti filmu), resp. vyžadující ke svému provedení formu zákona, kterou MI – z důvodů patrně strategických²⁹⁷ – nepreferovalo, přiklonilo se i MI k formě státního podniku. Odvolávalo se přitom i na dřívější výsledky diskuse v parlamentní kontrolní a úsporné komisi vtělené do listu č. 430/47 ze dne 22. 8. 1947 a na vládní usnesení ze 108. schůze vlády ze dne 10. 10. 1947. Oba dokumenty také s odkazem na formulaci dekretu č. 50/1945 Sb. doporučovaly spíše formu státního podniku. (Vláda tedy nepřímou revidovala své usnesení z 16. 7. 1946, srov. výše.)²⁹⁸

Dne 15. 12. 1947 rozeslalo pak MI do připomínkového řízení vlastní návrh vládního nařízení, které předvíдалo pro filmový monopol formu státního podniku. Návrh nařízení byl velmi stručný a nesl poněkud krkolomný název *vládní nařízení, jímž se doplňuje vládní*

²⁹⁷ Schválení zákona představuje neúměrně komplikovanější a časově náročnější proces než schválení pouhého vládního nařízení. „Konkurenční“ návrh zákona z dílny „sokolských“ poslanců byl navíc už od září v ÚNS připraven k projednání. Po únoru 1948 oblíbenost jednoduché podzákoné normotvorby na úkor normotvorby zákonné ještě narostla souběžně s tím, jak dál upadal význam parlamentu. I samo MI bylo nakonec ostatně zrušeno formou pouhého vládního nařízení.

²⁹⁸ Srov. důvodovou zprávu k dále rozebíranému návrhu vládního nařízení.

nařízení ze dne 25. září 1924, č. 206 Sb., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní, ve znění předpisů je měnících a doplňujících. Tento návrh uváděl ve čtyřech strohých paragrafech zhruba následující:

1) Podnikání uvedené v dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. a dosud označované jako „Československá filmová společnost“ *prohlašuje se za podnik spravovaný podle zásad obchodního hospodaření s označením „Československý státní film“*. (§ 1 cit. návrhu v. n.)

2) Do ustanovení § 1 vládního nařízení č. 206/1924 Sb. se doplňuje jako další státní podnik „Československý státní film“. (§ 2 cit. návrhu v. n.)

3) Zaměstnanci Československého státního filmu jsou *zásadně v pracovním poměru soukromoprávním*. (§ 3 cit. návrhu v. n.)

4) Nařízení nabyde účinnosti dnem vyhlášení a bude provedeno ministry informací a financí. (§ 4 cit. návrhu v. n.)²⁹⁹

Průvodní dopis žádal o urychlené zaslání připomínek k návrhu: *Ježto je osnova legislativně-technicky jednoduchá a i svým rozsahem nepatrná, prosím, aby byly písemné připomínky zaslány nejpozději do osmi dnů.*³⁰⁰ K návrhu pak byla připojena obdobně stručná důvodová zpráva, která konstatovala, že forma státního podniku se pro zestátněné filmové podnikání zdá být nejvhodnější s ohledem na to, že všech práv dle dekretu č. 50/1945 Sb. nabyl přímo stát. Pokud jde o zvolený název nového státního podniku, důvodová zpráva bez dalšího vysvětlení uváděla: *Označení „Československá filmová společnost“ bylo pouze faktické a pro státní podnik je vhodnější označení „Československý státní film“.*³⁰¹

²⁹⁹ Vládní nařízení, jímž se doplňuje vládní nařízení ze dne 25. září 1924, č. 206 Sb., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní, ve znění předpisů je měnících a doplňujících [návrh, 1. verze] (1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³⁰⁰ Dopis Presidia ministerstva informací Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. 24.892/47 pres. (15. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³⁰¹ Důvodová zpráva tamtéž.

Nejdříve se k návrhu vyjádřilo MOPSP, které již 17. 12. 1947 sdělilo, že k němu nemá žádné připomínky.³⁰² O dva dny později, 19. 12. 1947, se vyjádřil Nejvyšší soud, jehož připomínky však nebyly zásadního rázu.³⁰³

Zásadní nesouhlas projevilo až MS ve svých připomínkách ze dne 22. 12. 1947. MS návrhu vyčítalo, že vůbec nehledá oporu ve zmocnění k vydání vládního nařízení uvedeném v ust. § 1 odst. 3 dekretu č. 50/1945 Sb., ale zejména že nebere v potaz speciální ustanovení tohoto dekretu, která nemohou být realizována, bude-li zvolena forma státního podniku dle stávajícího zákona. MS například upozorňuje na skutečnost, že státní podniky odvádějí podle zákona přebytky svého hospodaření státu, zatímco dle dekretu mají být takové přebytky užity pro účely kinematografie: [...] *závažnou překážku proti navrhované úpravě vidí ministerstvo spravedlnosti v tom, že se zcela přehlíží slavnostní preambule dekretu č. 50/1945 Sb. a jeho § 3, z nichž se podává, že důvodem pro postátnění filmového podnikání bylo umožniti, aby film v rukou státu mohl plnit lépe než v rukou soukromých důležité kulturní poslání mezi lidem a aby jeho výtěžků mohlo být použito k dalšímu zvelebení filmovnictví (srv. naproti tomu § 2, odst. 3 zák. č. 404/1922 Sb.).* MS dále konstatuje, že nejlepší řešení by stále bylo provést definitivní úpravu organizace kinematografie formou zákona: *Jak už ministerstvo spravedlnosti od počátku zdůrazňuje, nelze definitivní řádnou úpravu filmového podnikání, ať ve formě státních podniků, či ve formě jiné, provést jinak než novelisací dekretu č. 50/1945 Sb., neboť každá úprava ve formě vládního nařízení musí nutně narazit na situaci vytvořenou dekretem č. 50/1945 Sb., který – ať už má nedostatky jakékoli, je dosud platnou zákonnou normou.*³⁰⁴

Na Štědrý den, tedy 24. 12. 1947, sdělilo MF, že k návrhu vládního nařízení nemá žádné připomínky.³⁰⁵ Totéž sdělilo o 6 dní později, 30. 12. 1947, i MVO.³⁰⁶

³⁰² Dopis Ministerstva sociální péče Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. P-II-L-2242-7/1-47-16/12 (17. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³⁰³ Dopis Presidia Nejvyššího soudu Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. Pres 2349/47 (19. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³⁰⁴ Dopis Ministerstva spravedlnosti Ministerstvu informací, č. j. 84.328/47-II/3 (22. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³⁰⁵ Dopis Ministerstva financí Ministerstvu informací, č. j. 270.505/47-IV/3 (24. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³⁰⁶ Dopis Presidia ministerstva vnitřního obchodu Ministerstvu informací, č. j. P-2800-12/3-1947 (30. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

Téhož dne, 30. 12. 1947, zaslalo však své připomínky MPš, v nichž předně protestovalo proti osmidenní lhůtě na zaslání připomínek – s tím, že jde o věc dalekosáhlého významu – a dále v podstatě podpořilo argumentaci MS: Dekret č. 50/1945 Sb. má četné nedostatky a tyto je možné překlenout pouze formou nového zákona. Návrh vládního nařízení navíc neodráží speciální charakter filmu, jak o něm hovoří i znárodnovací dekret. MPš dále tvrdilo, že státní podnik by mohl být případně vytvořen až ve chvíli, kdy bude státu skutečně odevzdán všechen majetek, který měl být dle dekretu č. 50/1945 Sb. znárodněn (MPš tvrdilo, že se tak dosud v řadě případů nestalo), a dále přišlo i s argumentem, že za státní podnik je možné prohlásit pouze nějaký již existující státní závod, ústav či zařízení, tj. že cílem zákona č. 404/1922 Sb. bylo jenom říci, které *již existující* státní podniky mají mít zvláštní, zákonem stanovený režim.³⁰⁷

Další připomínky následovaly v lednu. Dne 9. 1. 1948 sdělilo MSZ, že dle jeho názoru musí vládní nařízení jasně odkazovat na dekret č. 50/1945 Sb. a dále že *již do samotné osnovy je nutno pojmouti aspoň hlavní zásady s organizací a činností „Československé filmové společnosti“*.³⁰⁸ Obdobně NÚKÚ v dopise z 15. 1. 1948 požadoval, aby vládní nařízení jasně odkazovalo na zmocňovací ustanovení § 1 odst. 3 dekretu č. 50/1945 Sb. NÚKÚ vyjma toho sdělil pochybnost, *lze-li v chystané normě operovati s označením „Čsl. filmová společnost“, vzniklým jen fakticky, za účelem vymezení rozsahu podnikání*.³⁰⁹

Dne 17. 1. 1948 sdělilo i MZ – obdobně jako už před ním MOPSP, MF a MVO –, že k návrhu nemá žádné připomínky.³¹⁰

Dne 19. 1. 1948 zaslalo relativně obsáhlé připomínky slovenské Povereníctvo informácií (PI). PI předně žádalo, aby se ve vládním nařízení hovořilo nejen o Československé filmové společnosti, ale též o Slovenské filmové společnosti, *ktorá vlastne, i keď nie je právnym subjektom, takú činnosť, ako i Československá filmová spoločnosť, vykonáva, lenže na území Slovenska*. Formu státního podniku prohlásilo PI za

³⁰⁷ Dopis Ministerstva pošt Ministerstvu informací, č. j. 2/2-1100-18:73134/47 (30. 12. 1947). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³⁰⁸ Dopis Ministerstva pro sjednocení zákonů Ministerstvu informací, č. j. 16395-I/47 (9. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³⁰⁹ Dopis Nejvyššího účetního kontrolního úřadu Presidiu ministerstva informací, č. j. 55.108/1947-III/4 (15. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³¹⁰ Dopis Ministerstva zemědělství v Praze Presidiu ministerstva informací, č. j. 231.747/V/1/47 (17. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

vyhovující, nicméně žádalo, aby budoucí státní podnik byl územně decentralizován tak, aby nad ním na území Slovenska dohlížel povereník informácií, čemuž by měla být i dále uzpůsobena struktura podniku v intencích vládního nařízení č. 206/1924 Sb.³¹¹

Poslední úřad, který stihl zaslat připomínky k návrhu nařízení ještě před únorovým převratem, bylo MPr. MPr. vyjádřilo nesouhlas s návrhem vládního nařízení s obdobným odůvodněním, jako již předtím MS a MPš: *Navrhovaná osnova [...] není ani provedením §u 1 odst. 3 tohoto dekretu [míněn dekret č. 50/1945 Sb.] ani přechodným opatřením podle jeho §u 4. Opřena jsouc o zákon č. 404/22 Sb. a formulována jako doplnění vládního nařízení č. 206/24 Sb., jest v zásadě i v některých podrobnostech v rozporu s citovaným dekretem. Tak je tomu zejména, pokud jde organizaci filmového podnikání (které oproti ustanovení §u 1 odst. 3 cit. dekretu by byla upravena podle §u 6, odst. 3 vládního nařízení č. 206/24 Sb. organizačním řádem), jakož i o provozní výtěžky, které by na rozdíl od §u 3 cit. dekretu byly odváděny podle §u 2 odst. 3 zák. č. 404/22 Sb. do státní pokladny.*³¹²

Všechny výše uvedené připomínky vypořádalo MI hromadně v dopise ze dne 1. 3. 1948 (tedy již v době komunistického mocenského monopolu), a to takto:

1) Pokud jde o připomínky MS, MI vyhovělo v podstatě jenom v tom, že do uvozovací věty návrhu vládního nařízení doplnilo odkaz na § 1 odst. 3 dekretu č. 50/1945 Sb. Ostatní námitky MS ale označilo za bezpředmětné, když např. uvedlo: *Obavy, že výtěžku filmového podnikání nebude ve státním podniku použito k dalšímu rozvoji filmovnictví podle § 3 odst. 1 dekr., jsou bezpodstatné. Na ustanovení § 3 odst. 1 dekr. se navrhovaným vládním nařízením totiž nic nezmění. A jinde: Filmové podnikání jest skutečně svou podstatou podnikem, který neplní převahou úkoly správní. [...] Domníváme se, že poměr úkolů správních a ostatních v oblasti filmu odpovídá formě státních podniků.* 2) Pokud jde o nesouhlasné připomínky MPš, MI je taktéž označilo za bezpředmětné. Předně sdělilo, že nesdílí názor, že by státní podnik musel existovat ještě předtím, než je za takový prohlášen ve smyslu zák. č. 404/1922 Sb., nebo že by dokonce musel mít vlastní subjektivitu: *Zákonným podkladem pro zřízení státního podniku podle § 1 zák. č. 404/1922 Sb. je existence státního závodu, ústavu nebo zařízení. Zákon těchto útvarů nijak nedefinuje, ani nestanoví pro ně žádné pojmové znaky, že státní podnikání*

³¹¹ Dopis Povereníctva informácií v Bratislave Prezídiu Ministerstva informácií, č. j. 13.690/47 (19. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³¹² Dopis Ministerstva průmyslu Ministerstvu informací, č. j. IV/1-364665/47 (29. 1. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

filmové podle § 1 odst. 1 a 2 dekr. č. 50/1945 Sb. existuje, nelze popírat. MI dále popřelo, že by dosud nějaký majetek, který měl být dle dekretu znárodněn, nebyl státu odevzdán: Není známo, že by „v celé řadě případů“ dosud filmový majetek nebyl řádně odevzdán státu [...].

3) Pokud jde o připomínky MSZ, MI sdělilo, že odkaz na § 1 odst. 3 dekretu č. 50/1945 Sb. byl již do návrhu doplněn. Na druhou stranu prohlásilo, že *není třeba hlavní zásady organizace a činnosti „Československé filmové společnosti“ (správně „Československého státního filmu“) do osnovy pojímat se zřetelem na ustanovení § 6, odst. 3 vl. nař. č. 206/24 Sb. [...].* (Tedy dle MI budou podrobné zásady organizace Československého státního filmu obsaženy ve všeobecném organizačním řádu, který schválí vláda přímo na základě vládního nařízení č. 206/1924 Sb.)

4) Pokud jde o připomínky NÚKÚ, i zde MI sdělilo, že odkaz na § 1 odst. 3 dekretu č. 50/1945 Sb. byl do návrhu doplněn. MI odmítlo pochybnosti NÚKÚ, že by faktický pojem „Československá filmová společnost“, na který se v návrhu v. n. odkazuje, byl příliš neurčitý, a to s tím, že se tento pojem zcela vžil a byl kontinuálně používán i v jednotlivých opatřeních ministra informací.

5) K připomínkám PI sdělilo MI, že vyhovuje žádosti na doplnění odkazu na „Slovenskou filmovou společnost“ do návrhu v. n. V ostatním však připomínky PI odmítlo s obdobným odůvodněním jako připomínky MSZ výše, tedy s tím, že všechny organizační podrobnosti Československého státního filmu budou řešeny ve všeobecném organizačním řádu tohoto podniku.

6) K připomínkám MPr oznámilo MI, že je považuje za bezpředmětné ze stejného důvodu jako připomínky MS a PI.³¹³

Připomínky, které MI vypořádalo kladně, vtělilo do druhé verze návrhu vládního nařízení a tuto předložilo k projednání vládě. Vláda o upraveném návrhu jednala 12. 3. 1948 a usnesla se, že souhlasí s tím, aby byl zřízen státní podnik „Československý státní film“ v intencích návrhu. Ministru informací však uložila, aby formulaci návrhu ještě před finálním schválením projednal s ministrem financí, ministrem vnitra, ministrem spravedlnosti, předsedou NÚKÚ a za součinnosti ÚPV.³¹⁴

³¹³ Dopis Presidia ministerstva informací Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. 3.105/48 pres. (1. 3. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³¹⁴ Záznam usnesení vlády ze dne 12. 3. 1948, č. j. 269/dův./48 (17. 3. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

Ministr informací následně na základě usnesení vlády svolal na MI na 22. 3. 1948 schůzku zástupců všech pěti výše uvedených institucí.³¹⁵ Záznam z této schůzky pravděpodobně nebyl pořizován; jisté však je, že právě na ní byly dohodnuty poslední formulační úpravy návrhu vládního nařízení. A zde bylo také v návrhu vládního nařízení přejmenováno na *vládní nařízení o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“*; byla dohodnuta konečná formulace týkající se správního sboru tohoto státního podniku, a to tak, že prostřednictvím nového vládního nařízení budou do ust. § 8 vládního nařízení č. 206/1924 Sb. doplněny odstavce 6 a 7 pojednávající o počtu, složení a ustavování tohoto sboru v Československém státním filmu; konečně bylo dohodnuto i to, že provedením nařízení bude vedle ministra informací a ministra financí pověřen i ministr sociální péče.

S těmito posledními úpravami byl návrh vládního nařízení předložen dne 24. 3. 1948 vládě.³¹⁶ Vláda jej dne 13. 4. 1948 na svém jednání projednala a schválila a ještě téhož dne bylo nové vládní nařízení zasláno MV s žádostí o uveřejnění ve Sbírce zákonů.³¹⁷

Vládní nařízení o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“ bylo dne 23. 4. 1948 vyhlášeno pod číslem 72 v částce 29 Sbírky zákonů a nařízení republiky Československé³¹⁸ a zůstalo v účinnosti následujících 8 let, během kterých i ono usnadňovalo fungování systému tuhého byrokratického centralismu v československé kinematografii.

Tuto poslední podkapitolu můžeme shrnout tak, že konečnou podobu vládního nařízení, které provedlo dekret č. 50/1945 Sb., se podařilo projednat a schválit během pěti měsíců. Přestože návrh tohoto vládního nařízení byl ještě výrazně stručnější než návrhy předcházející, jeho projednávání trvalo takto dlouhou dobu zejména kvůli únorové vládní

³¹⁵ Dopis Presidia ministerstva informací Úřadu předsednictva vlády, ministru vnitra, ministru financí, ministru spravedlnosti a nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu, č. j. 4093/48 pres. (19. 3. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³¹⁶ Dopis Presidia ministerstva informací Kanceláři presidenta republiky a dalším připomínkovým místům, č. j. 4266/48 pres. (24. 3. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³¹⁷ Dopis Úřadu předsednictva vlády Ministerstvu vnitra, č. j. 301776/48 (13. 4. 1948). NA, fond ÚPV, kart. 680, sign. III 662-4.

³¹⁸ Československo. Vládní nařízení č. 72 ze dne 13. dubna 1948, o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 29, str. 759. Celý text nařízení viz příloha č. 2.

krizi, během které byl státní aparát do značné míry ochromen. Únorová krize však současně definitivně odstranila i poslední kritiky tohoto způsobu provedení znárodňovacího dekretu, jejichž „baštou“ bylo zejména MS (jak jsme ostatně mohli pozorovat i v předešlé podkapitole). Připomínky těchto kritiků však byly v menšině, a z formálního hlediska byly dokonce začátkem března relativně korektně vypořádány.

4 Závěr

*Levá! Levá! Levá!
Kampak dojít mohou
chodci vybavení
pouze jednou nohou?*

Jiří Žáček

Třetí republika byla zvláštní doba. Na jednu stranu šlo o dobu plnou radosti z konce válečných útrap i naděje, že „jiný svět je možný“, dojde-li k zásadnímu přebudování společenského systému tak, aby staré chyby nemohly být opakovány. Jestliže se však starým chybám podařilo alespoň částečně vyhnout, byly rychle nahrazeny chybami novými, které ve svém souhrnu opět umožnily triumfovat těm, pro které cíl světil jakékoliv prostředky.

Jak jsem se pokusil v této práci ukázat, v prostředí filmu převládl po válce názor, že funkcí kinematografie není *na prvním místě* vytvářet určité estetické hodnoty, podávat pokud možno nezaujaté svědectví o národní identitě či – řečeno pozdějším vyprázdněným režimním jazykem – „nastavovat společnosti zrcadlo“. Cílem filmu měla být především služba – konkrétně služba „lidu a státu“: jestliže se do budování nové společnosti, v níž bude celý národ „táhnout za jeden provaz“, zapojila i jiná odvětví národního hospodářství, proč by měl zrovna film zůstat stranou? Doslova napříč (ač jistě omezeným) politickým spektrem panovala shoda i v tom, že stát musí mít nad filmem jako důležitým „lidovýchovným“ nástrojem kontrolu a této kontroly nejlépe dosáhne, bude-li vytvořen státní filmový monopol. Pro vytvoření státem kontrolovaného filmu mluvily navíc i neblahé zkušenosti z první republiky, v jejímž systému nezávislých soukromých filmových producentů byl shledáván důvod pro nízkou uměleckou úroveň převážné většiny dobové kinematografické produkce.

Jestliže se však téměř všichni shodli obecně na nutnosti film znárodnit, ukázalo se záhy, že ďábel je skryt ve zdánlivě nepatrném detailu: v jaké formě má být zestátněný film organizován? Řešení této otázky se při přijímání znárodňovacího dekretu odsunulo na neurčito a vyhradilo se v prvních verzích návrhu tohoto dekretu budoucímu zákonodárství, ve verzi konečné potom prováděcímu vládnímu nařízení, a do doby jeho přijetí dočasným opatřením ministra informací.

Kompetentní činitelé v KSČ, která od prvních dnů třetí republiky ovládala ministerstvo informací, do jehož gesce kinematografie spadala, měli ve věci poměrně jasno: bez ohledu na zvolenou právní formu státního filmového podnikání musí být toto podnikání podle stalinského modelu co nejvíce centralizované a hierarchizované a reálná rozhodovací kompetence musí být soustředěna v rukou ministra informací a tím i do rukou strany. Už koncem roku 1945 tak vznikl na tomto ministerstvu návrh vládního nařízení k provedení znárodňovacího dekretu, který vycházel z uvedených principů. Návrh inspirovaný dekretem č. 100/1945 Sb. počítal s tím, že film bude organizován po vzoru průmyslových národních podniků: jeho autoři tedy zjevně pohlíželi na kinematografii jako na obdobu jakékoliv jiné továrny, která může být i jako jakákoliv jiná továrna řízena. Na rozdíl od jiných národních podniků měla mít „továrna na sny o lepších zítřcích“ navíc ještě méně autonomie, protože ministr informací měl sám rozhodovat i o jejím kulturně politickém kurzu. Tento návrh vyvolal však značnou nelibost mezi zplnomocněnci ministra informací, kteří chtěli, aby státní film – v němž stále spatřovali i záruku jisté míry tvůrčí a umělecké svobody – byl organizován v decentralizovanějších a autonomnějších formách. Pro jejich odpor nebyl návrh oficiálně rozeslán do připomínkového řízení.

MI však vycítilo novou šanci pro svůj návrh v druhé polovině roku 1946 (tj. po květnových volbách, v nichž autorita KSČ dále posílila). Oficiálně se zdůvodněním, že vláda dne 16. 7. 1946 rozhodla, že *právní základ* československého filmu má být vytvořen *podle zásad* organizace národních podniků, rozeslalo svůj návrh v říjnu téhož roku do připomínkového řízení jako tvrzené naplnění zmíněného vládního usnesení. Ač byl návrh oproti verzi z roku 1945 poněkud formálně přepracovaný, jeho hlavní principy zůstávaly stejné. V připomínkovém řízení se následně s všeobecnou kritikou setkala nejen zamýšlená dominantní role ministra informací v plánovaném národním podniku, ale i skutečnost, že by takový národní podnik měl vzniknout bez jakékoliv opory v zákoně, tedy zjevně nad rámec vládních kompetencí daných ústavou. Pro jednomyslný odpor všech připomínkových míst musel být návrh záhy stažen, aniž byl vůbec předložen k projednání vládě.

Ke konci roku 1947 vznikly dva poslední „oficiální“ návrhy zabývající se organizací československého filmu, které byly od prosince 1947 do února 1948 diskutovány na odborné rovině souběžně. První z těchto návrhů, ze září 1947, byl návrhem zákona vypracovaným a do ÚNS podaným skupinou poslanců, pocházejících zejména z tábora ČSNS. Cílem návrhu bylo především „odnárodnění“ někdejších sokolských kin

a dalších kin dříve provozovaných *tělovýchovnými, charitativními a národními korporacemi*. Návrh se však snažil přijít i s vlastním modelem organizace státního filmu: Ten měl být do budoucna organizován ve čtyřech specializovaných národních podnicích, nad kterými by dohled vykonávala primárně celá vláda, nikoli ministerstvo informací; o odborných a kulturně politických otázkách filmu měl rozhodovat orgán, v němž by měly zastoupení všechny politické strany. Projednání uvedeného návrhu zákona zabránila vleklá politická krize a její vyústění do státního převratu v únoru 1948, provedeného osobami, pro něž byl návrh zákona zcela nepřijatelný.

V polovině prosince 1947 rozeslalo do připomínkového řízení svůj nový návrh vládního nařízení i MI. Návrh se jednak odvolával na doporučení parlamentní kontrolní a úsporné komise z 22. 8. 1947, resp. na usnesení vlády z 10. 10. 1947, které shodně preferovaly pro znárodněný film formu státního podniku, a jednak se sám „tvářil“ jako pouhá „technická norma“: všechny detaily organizace filmu ve státním podniku měly být stanoveny až ve všeobecném organizačním řádu vydaném vládou; návrh tedy nehovořil o zásadním vlivu ministra informací, o zřizování nového právního subjektu ani o jiných skutečnostech, které byly dříve nepříznivě hodnoceny připomínkovými místy. Tím se návrhu podařilo ještě před únorem 1948 získat na svou stranu řadu souhlasných stanovisek; pokud se přece jen v ojedinělých případech objevila určitá kritika (jako ze strany MS), s únorovým převratem definitivně zanikla. Po provedení několika relativně nevýznamných formálních změn byl následně návrh v dubnu 1948 schválen.

Nové společenské poměry, které byly nastoleny po únoru 1948 a zejména pak od druhé poloviny tohoto roku, přinesly s sebou pohrdání textem ústavních, zákonných i podzákonných psaných norem: tyto normy byly aplikovány jen potud, pokud to pro nový režim bylo výhodné; jejich interpretace se pak děla podle klíče „třídního vědomí“. Podstatné nebylo, co bylo původním účelem zákonodárce při formulaci textu zákona ani co doslova říkala slova tohoto textu. Podstatné naopak bylo umět zákon nově správně „přečíst“ tak, aby to bylo v zájmu „dělnické třídy“, případně zákon nečíst vůbec, pokud zmíněný zájem byl zřejmě tvůrcem zákona zcela opomenut. Za situace, kdy se v únoru 1948 plně „obrodila“ vláda i ostatní ústavní instituce tak, že již rozhodovaly pouze v zájmu KSČ, se rovněž stalo nepodstatným, že vládní nařízení upravující organizaci zestátněného filmu z dubna 1948 neslibovalo výslovně žádný podstatný vliv ministrově informací, ale počítalo s kontrolní funkcí celé vlády. Nepodstatným se v konečném důsledku stalo i to, zda má znárodněný film podobu národního, nebo státního podniku.

Tato práce se snažila ukázat, že legislativní práce na právních předpisech provádějících znárodnění československého filmu za třetí republiky nebyly bojem dobra se zlem, a dokonce ani bojem pokroku s reakcí, jak se je po Vítězném únoru pokoušela interpretovat vládnoucí moc. Byly spíše bojem různých koncepcí organizace československého filmu, jejichž autoři se však nepřeli v základní otázce, totiž má-li, nebo nemá-li mít v ČSR stát monopol na výrobu a exploataci filmů. Na tomto závěru nemůže nic podstatného změnit ani návrh zákona na vrácení sokolských kin bývalým majitelům, který byl jednak minoritní (nešlo o návrh vlády, ale pouze o návrh relativně malého počtu poslanců ÚNS), ale zejména i do budoucna počítal s tím, že státní monopol se bude týkat naprosté většiny podniků a činností spojených s kinematografií (včetně nesokolských kin), do kterých si politická reprezentace ponechá právo rozsáhle ingerovat. Ani další „opoziční“ návrhy, které byly v textu okrajově zmiňovány, nikdy nepřišly s myšlenkou, že by stát měl ztratit ve skutečně podstatnější míře na kinematografii významný vliv.

V tomto smyslu bylo i vládní nařízení č. 72/1948 Sb., o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“, opravdovým dítětem své doby.

5 Seznam použité literatury

Archivní fondy

NÁRODNÍ ARCHIV (NA), fond Ministerstva informací (MI).

NÁRODNÍ ARCHIV (NA), fond ÚV KSČ 19/7 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení (ÚKPKKPO) 1945–1952.

NÁRODNÍ ARCHIV (NA), fond Úřadu předsednictva vlády (ÚPV).

Knižní publikace

BEDNAŘÍK, Petr: *Arizace české kinematografie*. Praha: Karolinum 2003.

CLIFF, Tony: *State Capitalism in Russia*. London: Pluto Press 1974.

Český hraný film III, 1945–1960. Praha: Národní filmový archiv 2001.

ČERNÝ, Václav: *Paměti III (1945–1972)*. Brno: Atlantis 1992.

GERLOCH, Aleš; KYSELA, Jan; KÜHN, Zdeněk; WINTR, Jan; TRYZNA, Jan; MARŠÁLEK, Pavel; BERAN, Karel, *Teorie a praxe tvorby práva*. Praha: ASPI 2008.

GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2004.

HANZLÍK, František: *Únor 1948: Výsledek nerovného zápasu*. Praha: PREWON 1997.

HAVELKA, Jiří: *Čs. filmové hospodářství 1945 a 1946*. Praha: Československé filmové nakladatelství 1947.

HAVELKA, Jiří: *Čs. filmové hospodářství 1945–1950*. Praha: Český filmový ústav 1970.

HORA, Jiří: *Filmové právo*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart 1937.

HORNÍČEK, Jiří: *Miloš Havel a český filmový průmysl*. Praha, 2000. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra filmové vědy..

JABLONSKÝ, Jaroslav; LANGER, Jiří; ŠEFRNA, Václav: *Filmové právo*. Praha: Ekonomická knihovna Edičního sboru Československého filmu při Ústřední půjčovně filmů pro vnitřní potřebu a odborné zájemce 1959.

JABLONSKÝ, Jaroslav; LANGER, Jiří; ŠEFRNA, Václav: *Filmové právo (dodatek)*. Praha: Ústřední ředitelství Československého filmu – Ústřední půjčovna filmů, tiskové oddělení 1962.

JECH, Karel; KAPLAN, Karel: *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Jan Šabata & Doplněk 2002.

KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Praha a Litomyšl: Paseka 2012.

KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta 1993.

KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o Únoru*. Brno: DOPLNĚK 1997.

KAPLAN, Karel: *Poslední rok prezidenta*. Brno: Doplněk 1994.

KAPLAN, Karel: *Pravda o Československu 1945–1948*. Praha: Panorama 1990.

KAPLAN, Karel: *Příprava ústavy ČSR v letech 1946–1948: diskuse v Národní frontě a názory expertů*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Státní ústřední archiv 1993.

KNAP, Karel: *Přehled práva filmového*. Praha: Knihovna Filmového kurýru 1945.

KNAPÍK, Jiří: *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Praha: Libri 2002.

KNAPÍK, Jiří: *V zajetí moci: Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha: Libri 2006.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka; KOCIAN, Jiří; KOKOŠKA, Stanislav (eds.): *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2005.

KŘEŠŤAN, Jiří: *Zdeněk Nejedlý: Politik a vědec v osamění*. Praha a Litomyšl: Paseka 2012.

- KUKLÍK, Jan a kol.: *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium 2011.
- KUSÁK, Alexej: *Kultura a politika v Československu 1945–1956*. Praha: Torst 1998.
- LEBEDĚV, A. N. (ed.), *Lenin, Stalin a VKS(b) o filmu*. Praha: Orbis, n. p., 1950.
- LUKEŠ, Jan: *Diagnózy času: Český a slovenský poválečný film*. Praha: Slovart 2013.
- MALÝ, Karel (a kol.), *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges 2011.
- MINISTERSTVO INFORMACÍ, *Černá kniha kapitalistického hospodaření před únorem 1948*. Praha: Ministerstvo informací 1948.
- MINISTERSTVO INFORMACÍ: *Organisace československého státního zřízení, roč. I*. Praha: Orbis 1946.
- MINISTERSTVO INFORMACÍ: *Organisace československého státního zřízení, roč. II*. Praha: Orbis 1948.
- MYANT, Martin: *Socialism and Democracy in Czechoslovakia, 1945–1948*. Cambridge: Cambridge University Press 1981.
- PÁVOVÁ, Jana: *Demagog ve službách strany: Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů 2008.
- PTÁČEK, Luboš (ed.), *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico 2000.
- PROCHÁZKA, Jindřich: *Film v právu původském*. Praha: Československé filmové nakladatelství v Praze 1947.
- SKOPAL, Pavel (ed.): *Naplánovaná kinematografie: Český a slovenský filmový průmysl 1945–1960*. Praha: Academia 2012.
- SVITÁK, Ivan: *Veliký skluz: Dobrovolná sovětizace 1938–1948*. Praha: Orbis 1990.
- ŠÍN, Zbyněk: *Legislativní pravidla I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta 2006.
- ŠÍN, Zbyněk: *Tvorba práva: Pravidla, metodika, technika*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck 2009.
- ŠMÍDA, Bohumil: *Organizace československého filmového podnikání a filmové tvorby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1966.
- TAUSSIG, Pavel (zpracoval), ŠTÁBLA, Zdeněk (hlavní řešitel úkolu), *Dějiny čs. kinematografie v datech a událostech 1945–1948* [strojopis/nepublikováno]. Praha: Československý filmový ústav 1980.
- VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008.
- Znárodněný film a pokusy o jeho „odnárodnění“: K návrhu zákona, kterým se sahá na samu podstatu dekretu presidenta republiky o znárodnění filmu*. Praha: Čs. filmové nakladatelství 1947.

Články a příspěvky do sborníků

- BAŇOUC, Hynek: Hospodářské právo. In Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (eds.), *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita 2009, s. 725–768.
- Jak byl znárodněn československý film: Svědectví a dokumenty. *Film a doba* 11, 1965, č. 2, s. 69–79, č. 3, s. 125–135 č. 4, s. 180–188, č. 5, 242–243, č. 7, s. 340–345, č. 8, s. 396–399, č. 9, s. 462–467, č. 12, s. 620–624.
- BINNS, Peter: State Capitalism. In Socialist Workers Party (eds.), *Marxism and the Modern World: Education for Socialist no. 1*. London: Socialist Workers Party (Britain) 1986.
- bž, Film do služeb státní propagandy. *Filmová práce* 1, 1945, č. 17 (15. 9.), s. 2.
- Film nesmí být zestátněn! *Filmová práce* 1, 1945, č. 10 (28. 7.), s. 5.
- BRDEČKA, Jiří: Dekret nestačí. *Filmová práce* 1, 1945, č. 15 (1. 9.), s. 1.
- CZESANY DVOŘÁKOVÁ, Tereza: Elmar Klos a zestátnění československé kinematografie. In Jan Lukeš (ed.), *Černobílý snář Elmara Klose*. Praha: Národní filmový archiv 2011, s. 51–67.
- KALINA, Ján Ladislav: O tzv. netendenčnom filme. *Filmová práce* 1, 1945, č. 19 (29. 9.), s. 4.
- KLOS, Elmar: S odstupem času. *Illuminace* 3., 1991, č. 2, s. 106–114.
- KOPECKÝ, Václav: Znárodněný československý film před dalšími úkoly. *Filmová práce* 2, 1946, č. 33 (17. 8.), s. 1.

NOHÁČ, Milan: Kritika a film. *Filmová práce* 2, 1946, č. 35 (31. 8.), s. 1.

PROCHÁZKA, Radoslav: Všetkým telám rovnako. In Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (eds.), *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita 2009, s. 93–122.

SMRŽ, Karel: Česká filmová veselohra. *Filmová práce* 1, 1945, č. 16 (8. 9.), s. 1.

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina: Fiktivní, nebo reálná ústava. In Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (eds.), *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita 2009, s. 123–144.

Právní prameny

Československo. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 1 ze dne 2. dubna 1945, o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 1, str. 1.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 12 ze dne 21. června 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 7, str. 17–20.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 16 ze dne 19. června 1945, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 9, str. 25–31.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 27 ze dne 17. července 1945, o jednotném řízení vnitřního osídlení. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 13, str. 45–46.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 47 ze dne 25. srpna 1945, o Prozatímním Národním shromáždění. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 23, str. 79–80.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 50 ze dne 11. srpna 1945, o opatřeních v oblasti filmu. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 24, str. 85–86.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 63 ze dne 25. srpna 1945, o Hospodářské radě. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 29, str. 107–110.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 100 ze dne 24. října 1945, o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 47, str. 207–214.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 101 ze dne 24. října 1945, o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 47, str. 215–219.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 102 ze dne 24. října 1945, o znárodnění akciových bank. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 47, str. 220–224.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 103 ze dne 24. října 1945, o znárodnění soukromých pojišťoven. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 47, str. 224–231.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 105 ze dne 4. října 1945, o očistných komisích pro přezkoumávání činnosti veřejných zaměstnanců. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 48, str. 239–247.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 108 ze dne 25. října 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 48, str. 248–254.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 123 ze dne 27. října 1945, o zřízení vysoké školy „Akademie musických umění v Praze“. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 53, str. 298.

Československo. Dekret prezidenta republiky č. 138 ze dne 27. října 1945, o trestání některých provinění proti národní cti. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 57, str. 338.

Československo. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33 ze dne 2. srpna 1945, o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1945, částka 17, str. 57–58.

Československo. Ústavní zákon č. 57 ze dne 28. března 1946, kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrekty prezidenta republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1946, částka 28, str. 283–284.

Československo. Ústavní zákon č. 150 ze dne 9. května 1948, ústava Československé republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 52, str. 1081–1110.

Československo. Vládní nařízení č. 6 ze dne 31. ledna 1953, kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich působnost. In *Sbírka zákonů republiky Československé, Československá republika*. 1953, částka 4, str. 142–143.

Československo. Vládní nařízení č. 72 ze dne 13. dubna 1948, o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 29, str. 759. Celý text nařízení viz příloha č. 2.

Československo. Zákon č. 32 ze dne 20. března 1948, kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti (divadelní zákon). In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 15, str. 385–391.

Československo. Zákon č. 75 ze dne 16. dubna 1948, o volbách do Národního shromáždění. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 30, str. 762–780.

Československo. Zákon č. 115 ze dne 8. května 1946, o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1946, částka 51, str. 922.

Československo. Zákon č. 142 ze dne 11. července 1947, o revisi první pozemkové reformy. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1947, částka 65, str. 689–696.

Československo. Zákon č. 192 ze dne 25. října 1946, o dvouletém hospodářském plánu. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1946, částka 34, str. 1195–1201.

Československo. Zákon č. 194 ze dne 20. července 1948, jímž se mění předpisy o státní péči osvětové a o veřejných knihovnách obecních. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 69, str. 1351.

Československo. Zákon č. 233 ze dne 7. října 1948, o názvu ministerstva informací a ministerstva školství a osvěty, jakož i příslušných pověřeníctev. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 86, str. 1481.

Protektorát Čechy a Morava. Výnos Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939, č. 75/1939 Sb., o Protektorátu Čechy a Morava [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Dostupný např. z WWW: http://www.psp.cz/kps/pi/gi/historie/vynos_o_zrizeni_protektoratu.pdf [cit. 12. 5. 2013].

Prozatímní státní zřízení Československé republiky. Dekret prezidenta republiky č. 11 ze dne 3. srpna 1944, o obnovení právního pořádku. In *Úřední věstník československý*. 1944, roč. V, č. 3.

Prozatímní státní zřízení Československé republiky. Dekret prezidenta republiky č. 18 ze dne 4. prosince 1944, o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění. In *Úřední věstník československý*. 1944, roč. V, č. 6.

Ostatní

Katedra filmových studií FF UK: Pravidla bibliografické citace pro katedru filmových studií. Dostupná na WWW: film.ff.cuni.cz/rozcestnik/metodika/biblio_citaceKFS.pdf [cit. 11. 5. 2013].

Vláda České republiky: Programové prohlášení vlády. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/zdenek-fierlinger-1/ppv-1945-fierlinger1.pdf> [cit. 12. 5. 2013]. S. 14.

Vláda České republiky: Programové prohlášení vlády. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/zdenek-fierlinger-2/ppv-1945-1946-fierlinger2.pdf> [cit. 18. 5. 2013].

Programové prohlášení vlády. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/ppv-1946-1948-gottwald1.pdf> [cit. 18. 5. 2013].

Vláda České republiky: Programové prohlášení vlády. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-2/ppv-1948-gottwald2.pdf> [cit. 25. 5. 2013].

Vláda České republiky: Vláda Klementa Gottwalda II. (25. 02. 1948 – 15. 06. 1948). Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-2/prehled-ministru-24680/> [cit. 25. 5. 2013].

Vláda České republiky: Vláda Zdeňka Fierlingera I. (05. 04. 1945 – 06. 11. 1945). Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/zdenek-fierlinger-1/prehled-ministru-24683/> [cit. 12. 5. 2013].

Vláda České republiky: Vláda Zdeňka Fierlingera II. (06. 11. 1945 – 02. 07. 1946). Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/zdenek-fierlinger-2/prehled-ministru-24682/> [cit. 12. 5. 2013].

Vláda České republiky: Vláda Klementa Gottwalda I. (02. 07. 1946 – 25. 02. 1948). Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/prehled-ministru-24681/> [cit. 18. 5. 2013].

Vláda Československé republiky: Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích, tzv. Košický vládní program. Dostupný na WWW: http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosv1pr.htm [cit. 12. 5. 2013].

6 Seznam zkratk:

ČEFIS	Československá filmová společnost (faktický název st. film. podnikání)
ČSF	Československý státní film (státní podnik)
ČSL	Československá strana lidová
CSSD	Československá strana sociálně demokratická
DS	Demokratická strana (Slovensko)
FO	Filmové oddělení (KSČ)
FK	Filmová komise (ÚV KSČ)
KPR	Kancelář prezidenta republiky
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
MD	Ministerstvo dopravy
MI	Ministerstvo informací
MF	Ministerstvo financí
MOPSP	Ministerstvo ochrany práce a sociální péče
MNO	Ministerstvo národní obrany
MPR	Ministerstvo průmyslu
MPŠ	Ministerstvo pošt
MS	Ministerstvo spravedlnosti
MSZ	Ministerstvo pro sjednocení zákonů
MŠNO	Ministerstvo školství a národní osvěty
MT	Ministerstvo techniky
MVN	Ministerstvo vnitra
MVO	Ministerstvo vnitřního obchodu
MVŽ	Ministerstvo výživy
MZO	Ministerstvo zahraničního obchodu
MZ	Ministerstvo zemědělství
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NA	Národní archiv
N. P.	Národní podnik
NÚKÚ	Nejvyšší účetní kontrolní úřad
PI	Povereníctvo informácií (Slovensko)
SČM	Svaz české mládeže
ÚKPKKPO	Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení
ÚNS	Ústavodárné národní shromáždění
ÚPV	Úřad předsednictva vlády
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
V. N.	Vládní nařízení

Příloha 1.

DEKRET

presidenta republiky č. 50

ze dne 11. srpna 1945

o opatřeních v oblasti filmu

Aby byly odborně zajištěny a zachovány všechny prostředky a zařízení pro výrobu, rozšiřování a veřejné promítání světelných kinematografických filmů a aby jich mohlo být plně využito k prospěchu lidu a státu,

aby v oboru výroby, rozšiřování a veřejného promítání takových filmů byla řádně zabezpečena, udržena a dále rovnoměrně a plánovitě rozvíjena zaměstnanost,

aby tato kulturní a hospodářská práce byla trvale zbavena všech rušivých cizích a všech škodlivých neoborných a z hlediska zájmu lidu a státu nespolehlivých vlivů a činitelů,

a aby byly umožněny řádné přípravy a včasné provedení trvalé úpravy v oboru výroby, rozšiřování a veřejného promítání osvětlených kinematografických filmů podle potřeb a zájmů lidu a státu,

k návrhu vlády a po dohodě se Slovenskou národní radou ustanovují:

§ 1

(1) K provozu filmových atelierů, k výrobě osvětlených filmů kinematografických (v dalším jen filmů), k laboratornímu zpracování filmů, k půjčování filmů, jakož i k jejich veřejnému promítání je oprávněn výhradně stát.

(2) K dovozu a vývozu filmů pro celé území Československé republiky jest rovněž oprávněn výhradně stát.

(3) Organizace a správa podnikání uvedených v odstavcích 1 a 2 bude upravena vládním nařízením, při čemž provoz veřejného promítání v zemích České a Moravskoslezské bude svěřen zpravidla národním výborům.

(4) Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na filmovou činnost v rámci ministerstva národní obrany a na film amatérský.

§ 2

(1) Dosavadní provozovatelé podniků, uvedených v § 1 odst. 1 a 2 jsou povinni odevzdati ministerstvu informací všechny předměty provozu, provozní prostředky, zásoby surovin a jiného materiálu, jakož i všechna provozní zařízení podniků, včetně provozoven, které mají ve vlastnictví, v nájmu nebo v užívání kdekoli v zemi České a Moravskoslezské nebo v celní cizině, kteréžto ministerstvo vstupuje tím do práv a závazků dosavadních provozovatelů (§ 2 odst. 3).

(2) Veškerý majetek podniků uvedených v § 1 odst. 1 a 2 přechází dnem odevzdání do vlastnictví státu, který jej může přenést v celku nebo v částech na právní subjekty jím zřízené.

(3) Za majetek převzatý podle odst. 1 bude poskytnuta náhrada podle směrnic, které vydá ministr informací v dohodě s ministry financí, průmyslu, vnitřního obchodu a nejvyšším úřadem cenovým. Spolkům a veřejnoprávním korporacím bude poskytnuta náhrada ve výši obecné ceny. Československý stát ručí za závazky podniků, převzatých podle tohoto dekretu až do výše hodnoty převzatého jmění.

(4) Náhrada se neposkytuje za majetek osob, které jest považovati za státně nespolehlivé podle ustanovení dekretu presidenta republiky ze dne 19. května 1945, č. 5 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a ústavů, nebo osob odsouzených podle ustanovení dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, pokud v rozsudku bylo vysloveno propadnutí jmění. V pochybnostech rozhodne ministerstvo informací v dohodě s ministerstvem vnitra.

§ 3

(1) Výtěžků, získaných z podnikání podle tohoto dekretu, použije ministr informací především k provozu, k výstavbě a k dalšímu rozvoji československého filmovnictví ve všech jeho odvětvích. Ve věcech hospodářských a finančních zásadního významu rozhoduje ministerstvo informací v dohodě s ministrem financí.

(2) Předpisy o obecní dávce ze zábav, z předvádění filmů zůstávají nedotčeny.

§ 4

Ministr informací se zmocňuje, aby do doby, než budou vydány předpisy k provedení tohoto dekretu, činil přechodná opatření k zajištění jeho provedení nezbytná.

§ 5

Tento dekret nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provede jej ministr informací v dohodě se zúčastněnými ministry.

Dr. **Beneš** v. r.

Fierlinger v. r.

Kopecký v. r.

Příloha 2.

VLÁDNÍ NAŘÍZENÍ č. 72

ze dne 13. dubna 1948,

o zřízení a organizaci státního podniku „Československý státní film“.

Vláda republiky Československé nařizuje podle § 1 odst. 3 dekretu presidenta republiky ze dne 11. srpna 1945, č. 50 Sb., o opatřeních v oblasti filmu a podle § § 1 a 2 zákona ze dne 18. prosince 1922, č. 404 Sb., o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní:

§ 1.

Pro státní podnikání v oblasti filmu, které je uvedeno v § 1 odst. 1 a 2 dekretu č. 50/1945 Sb. a které bylo až dosud provozováno státem pod označením „Československá filmová společnost“ a „Slovenská filmová společnost“, zřizuje se podnik „Československý státní film“. Tento podnik se prohlašuje za podnik, spravovaný podle zásad obchodního hospodaření.

§ 2.

Vládní nařízení ze dne 25. září 1924, č. 206 Sb., kterým se provádí zákon o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, jež převahou nemají plniti úkoly správní, ve znění předpisu je měnících a doplňujících, se mění a doplňuje takto:

1. V ustanovení § 1 se ve výčtu podniků spravovaných podle zásad obchodního hospodaření připojuje jako další podnik „Československý státní film“.
2. V § 8 se připojují další odstavce jako odstavce 6 a 7 tohoto znění:

"(6) Správní sbor podniku „Československý státní film“ může býti též patnáctičlenný nebo osmnáctičlenný.

(7) Jednu třetinu členů správního sboru podniku „Československý státní film“ jmenuje ministr informací z řad zaměstnanců podniku a zástupců jednotné odborové organizace, a to na návrh jednotné odborové organizace.

§ 3.

Zaměstnanci podniku „Československý státní film“ jsou v pracovním poměru soukromoprávním a jejich platové a pracovní podmínky se řídí předpisy platnými pro příslušné odvětví a druh zaměstnání. Předpisy o státním řízení mzdové politiky zůstávají nedotčeny.

§ 4.

Toto nařízení nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedou je ministři informací a financí v dohodě s ministrem sociální péče.

Gottwald v. r.

Široký v. r.

Kopecký v. r.

Laušman v. r.

Đuriš v. r.

Zápotocký v. r.

Krajčír v. r.

Dr. **Clementis** v. r.

Petr v. r.

Dr. **Gregor** v. r.

Dr. **Neuman** v. r.

Nosek v. r.

Erbán v. r.

Dr. **Dolanský** v. r.

Plojhar v. r.

Dr. **Nejedlý** v. r.

Ing. **Jankovcová** v. r.

Dr. **Čepička** v. r.

Dr. **Šrobár** v. r.